

ŠABAN HODŽIĆ

MIGRACIJE MUSLIMANSKOG STANOVNIŠTVA IZ SRBIJE U
SJEVEROISTOČNU BOSNU IZMEĐU 1788. – 1862. GODINE

ČLANCI I GRAĐA ZA KULTURNU ISTORIJU ISTOČNE BOSNE,
KNJIGA II, ZAVIČAJNI MUZEJ U TUZLI, TUZLA, 1958., STRANA
65-143

SABAN HODŽIĆ

MIGRACIJE MUSLIMANSKOG STANOVNIŠTVA IZ SRBIJE U SJEVEROISTOČNU BOSNU IZMEĐU 1788—1862 GODINE

I

PORIJEKLO MUSLIMANA KOJI SU BILI NASTANJENI U SRBIJI

Istoričari često, čak i u novijim istorijskim djelima, naziva muslimane Srbije Turcima, što je, naročito u odnosu na muslimane zapadnih srpskih predjela, potpuno neopravdano, jer to nisu nikakvi Turci, nego čisti Sloveni, pretežnim dijelom Srbi, koji su poslije dolaska Turaka u Srbiju primili islam. Taj proces islamizovan počeo je u XV i trajao do XVIII vijeka.

Osim toga vršilo se još i naseljavanje, naročito u zapadnim dijelove Srbije, muslimanskog stanovništva iz Bosne, tako da na konac XVIII vijeka pored muslimanskog stanovništva u gradovima Beogradu, Šapcu, Užicu, Sokolu, Valjevu itd., samo duž Drine ima 34 veća i oko 55 manjih sela nastanjenih muslimanskim življem.

Ali još u početku XVIII stoljeća, kad su se i na srbijanskoj teritoriji počeli voditi austro-turski ratovi, a naročito borbe 1683-1689, pa 1717 godine, oko Zvornika, uskolebaše se muslimani drinskih sela, te počеше sad seliti u Bosnu, sad se opet vraćati u Srbiju, što, razumljiva stvar, počе ljuljati moral ovih sela, a s tim ih i materijalno upropaštavati.

Ratovi 1737 i 1738 godine oko Sokola i Plijeskova još više uzbuniše muslimane. Mnogi, koji tada iseliše iz Srbije u Bosnu, ne vratiše se više u Srbiju. Tom prilikom od ovih iseljenika niče zakosima Malog Zvornika oko Peštanice i selo Sakar.

U to doba počеше i iz Bosne Srbi u masama seliti u Srbiju, jer za njih je u Srbiji sve manje i manje bivalo mjesta, jer ni za starosjediocima nije bilo dovoljno zemlje. Knez Miloš zbog toga, a i da bi se prije istisnuo Turke i tursku upravu iz Srbije i da bi im oduzeo svaki adut kojim bi oni mogli pravdati svoj *raison d'être* u Srbiji, i da bi se što bolje pripremio za sukob koji je između Turske i Srbije bio neminovan i koji je svakog časa mogao izbiti i Srbija se za nje grozničavo pripremala, počе praviti planove za iseljavanje svih muslimana iz Srbije.

Zato on preko svojih poslanika na turskom dvoru, pored ostalih zahtjeva, počе tražiti i iseljavanje svih Turaka iz Srbije, osim gradskih posada. Turska je to, međutim, stalno odbijala, do godine 1830, prema odredbama Jedrenskog mira sklopljenog između Turske i Rusije, ne bi konačno prisiljena da usvoji ovaj srpski

zahtjev, i sultan svojim »hatti-šerifom« od 29-VIII-1830 konačno objavi da muslimani iz svih srbijanskih sela, osim onih koja su direktno vezana za gradove, imaju napustiti tlo Srbije, određivši im konačni termin tog iseljavanja 1834 godinu¹). Muslimani tada u masama počеше seliti preko Drine i vrlo mali broj ih sačeka u Srbiji 1834 godinu.

Izrađeni su i popisi tih sela koja se imaju iseliti i dostavljeni beogradskom paši, a preko ovog i Pošti.

Izaslanici kneza Miloša razišli su se po svim muslimanskim selima da im objave sultansku naredbu (hatti-šerif) za seobu i napuštanje srpske teritorije i dozvolu za prelazak u Bosnu.

Muslimani srbijanskih sela počеше sada listom seliti iz Srbije.

Da bi se pak odmah riješilo i imovinsko pitanje tih iseljenih muslimana, još i prije nego mješovita komisija pristupi procjeni tih imetaka, knez Miloš daje uputstva svojim ljudima da otkupljuju od njih njihove nekretnine i preuzimaju od njih njihove vlasničke dokumente (hudždzete i tapije).

Onima koji su se najviše ustezali od prodaje, a naročito onima na koje su i drugi gledali, plaćano je i po nešto višoj cijeni, samo da bi ih dobrovoljno pokrenuli na seobu.

1834 godine konačno su iselili i oni mali ostaci muslimanskih sela i neiseljeni su ostali još samo grad Soko i Mali Zvornik sa Sakarom u Sokolskoj nahiji i gradovi drugih nahija sa selima koja su uz njih vezana kao predgrađa.

Mnoge muslimanske seoske porodice, koje su gravitirale prema Sokolu i vezale se za Soko, ostadoše takođe i dalje tamo kao njegova predgrađa, i iseliše se zajedno sa Sokolom tek 1862, kada je konačno i Soko zajedno s ostalim gradovima iseljen i grad mu razrušen, a imanja iseljenika prešla u državne ruke.

U to doba političke prilike i odnosi između Turske i Srbije bijahu jako napeti. Knez Mihajlo šalje svoje izaslanike sa srpskim zahtjevima u Carigrad, ali se oni redovito vraćaju neobavljena posla. Ta napetost i zaoštrenost između jednih i drugih kao da 15 juna 1862 godine dostiže vrhunac i toga dana na Čukur-česmi u Beogradu dođe između nekih Srba i turskih vojnika do krvavog sukoba. U tom sukobu ubiše turski vojnici jednog srpskog momka, a kad se u to umiješa i srpska policija i žandarmerija, bi ubijen i jedan srpski policajac i ranjen jedan žandarm. Iz toga se po beogradskim ulicama, na varoškim kapijama i oko džamije razvi prava bitka.

Zbog toga dođe do hitnog sastanka između beogradskog paše i srpske vlade i upravo kada je izgledalo da je mir ponovo uspostavljen, otpoče 17 juna s beogradskog grada bombardovanje iz topova i lubardi beogradske varoši.

To dade povoda evropskim garantnim silama da se i one umiješaju u taj spor, te one odlučiše da se u Carigradu održi zajednička konferencija s ciljem da se jasno i precizno uredi ovo pitanje kao i sva pitanja prava Turske i privilegija Srbije.

¹ Nova Srbija od Đ. Jelenića, str. 97.

Po završetku te konferencije 4 septembra 1862 godine potpisan je i protokol od 12 članova. Po tom protokolu Turci su imali da izidu iz cijele Srbije, pa i iz varoši, da se sokolski i užički gradovi razore, a da u Beogradu, Šapcu, Smederevu i Kladovu ostanu još samo turske posade.

Kako se ovaj sporazum odnosio na Turke, a Cigani muslimani nisu tim obuhvaćeni, to većina njih, pa i druge muslimanske sirotinje koja se povinivala nazivu Cigana, ne htjede seliti, nego ostadoše i dalje u Srbiji i, kako su većina njih bili nadničari i zanatlije, biše nastanjeni uglavnom po gradovima: Užicu, Valjevu, Krupnju i Loznici, dok su zemljoradnici naseljeni po aluškim Pluževinama, po D. Ljubovidi i po Staninoj Rijeci.

U ovom radu ja ću se ograničiti samo na seobu muslimana u Zvornički sandžak, tj. na teritoriju današnjeg Tuzlanskog i Brčanskog sreza: na Tuzlu, Brčko, Bijeljinu, Janju, Kozluk, Zvornik, Brezovo Polje, Bos. Samac, Orašje, Srebrenicu, Vlasenicu, Gračanicu, Kladanj i njima pripadajuća sela, gdje je glavnina tih iseljenih muslimana iz zapadnog dijela Beogradskog pašaluka uglavnom i naseljena.

Kako je ova seoba izvršena uglavnom u tri etape, to ću i ja u ovom prikazu govoriti o tim trima seobama, i to:

1) O seobi muslimanskih sela iz Srbije na navedenu teritoriju u periodu između 1788 i 1834 godine;

2) O iseljavanju muslimana iz još neiseljenih muslimanskih sela iz Srbije u Bosnu 1834 godine i

3) O konačnom iseljavanju muslimana i iz srbijanskih gradova, (Beograda, Šapca, Užica, Sokola itd.) 1862 godine.

Te seobe biće prikazane poglavito na osnovu turskih službenih dokumenata, koje sam našao u arhivu Orientalnog instituta u Sarajevu. Koristio sam građu i iz Državnog arhiva u Beogradu, ukoliko je ona objavljena (Tihomir Đorđević, Arhivska građa za naselja u Srbiji u vreme prve vlade kneza Miloša (1815—1834), Srpski etnografski zbornik XXXVII, Beograd 1926) i rezultate proučavanja naselja u onom dijelu Srbije, odakle je veliki dio muslimana prešao u Bosnu (Ljub. Paylović: Sokolska Nahija, Srpski etnografski zbornik, XLVI, Beograd 1930).

Ovim iseljavanjem muslimana iz Srbije ostalo je neriješeno pitanje njihovih nekretnina koje ostaviše iza sebe, a naročito onih muslimana koji su naglo iselili, kakav je bio slučaj 1834 godine sa još neiseljenim selima i 1862 godine sa gradovima.

Tek nekoliko godina po njihovu iseljenju došlo je do obrazovanja više mješovitih tursko-srpskih komisija, kojima je stavljeno u dužnost da izvrše popis i procjenu svih nekretnina koje su iz Srbije u Bosnu iseljeni muslimani ostavili u Srbiji.

Iako ovaj rad obuhvata samo iseljenike (muhadžire) koji se nastaniše na teritoriji Zvorničkog sandžaka, gdje se svakako većina njih i nastanila, ja ovdje iznosim jedan takav spisak nekretnina i njihovih vrijednosti koji obuhvata i neka sela čiji se iseljenci nisu

nastanili na teritoriji Zvorničkog sandžaka, ali ih ja radi cjeline spiska nisam mogao izbaciti.

U ovom spisku nisu iznesene nekretnine pojedinačno ni poimenično, nego skupno za cijelo selo.

Procjena vrijednosti izražena je u groševima.

U taj spisak svakako nisu unesene nekretnine koje su iseljeni muslimani prodali i tapije i druge vlasničke dokumente predali predstavnicima srpskih vlasti kao kupcima, nego obuhvataju samo ona imanja koja vlasnici zbog niske ponude nisu htjeli prodati ili zbog nagle seobe nisu imali kad prodati.

Ovaj spisak je podijeljen na nahije i kadiluke, dok je vrijednost označena skupno kako slijedi:

ČIFLUCI KOJI SE NALAZE U STUDENIČKOJ NAHIJI

Dokumenat br. 1

Ovaj dokumenat obuhvata popis i procjenu imetaka u 110 sela Studeničke nahije i 19 sela Podgorske nahije koje ostaviše do 1834 godine iseljeni muslimani iz Srbije. Popis i procjenu je izvršila, prema odredbama zaključaka Carigradske konferencije, za to naročito obrazovana komisija.

Originalni dokumenat nalazi se u zbirci turskih dokumenata Orijentalnog instituta u Sarajevu pod brojem 3140. Dokumentat nije ranije objavljivan.

Red. broj	Selo	Broj domaćinstava i nekretnina	Vrijednost nekretnina
1	Saše	6	60.000
2	Ivan Selo	10	75.000
3	Ravne	5	50.000
4	Ladojevići	8	50.000
5	Grabovik	3	30.000
6	Jablanovik	5	35.000
7	Borojević	12	150.000
8	Kotraže	4	40.000
9	Ražana	10	100.000
10	Luke	6	50.000
11	Belinić	12	100.000
12	Izbrađe	8	50.000
13	Jelen Dol i Velino	8	80.000
14	Laze	4	40.000
15	Ugljarevo	7	45.000
16	Gužvići	7	45.000
17	Obzovik	16	150.000
18	Rodno	20	85.000
19	Virje	4	30.000
20	Dražići	10	100.000
21	Začkol	3	40.000
22	Glavnice	10	90.000
23	Buče	7	45.000
24	Pamtine	6	45.000
25	Tepče	6	50.000
26	Kruševica	10	100.000
27	Strmice	6	50.000
28	Bačvari	7	50.000

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 69

Red. broj	Selo	Broj domaćinstava i nekretnina	Vrijednost nekretnina
29	Partari	5	50.000
30	Zahrv	10	100.000
31	D. Gradac	8	120.000
32	Češljari	19	130.000
33	Maleševo	3	30.000
34	D. Brdnice	12	100.000
35	Gusti Radići	6	60.000
36	Vlahopolje	8	60.000
37	Varave	20	200.000
38	Bioča	30	200.000
39	Brvnik	10	100.000
40	Crne	20	150.000
41	Bijela	4	40.000
42	Bijela Stijena	5	60.000
43	Paklje	6	60.000
44	Pobrđe	30	190.000
45	Jaran Dol	10	70.000
46	Paljuvi	15	180.000
47	Lučići	9	60.000
48	Žirovnica	5	50.000
49	Lozno	10	85.000
50	Plavce	10	75.000
51	G. Ušće	26	200.000
52	G. Gradac	11	150.000
53	Konjska	4	50.000
54	Kralje	5	50.000
55	Slatine	8	60.000
56	Ratari	4	50.000
57	Dželepi	4	40.000
58	Brdani	4	40.000
59	Kosorići	6	80.000
60	Željeznica	6	50.000
61	Tavna	11	100.000
62	Sjenica	5	52.000
63	Fralja	3	30.000
64	Gospodin Potok	4	40.000
65	Doljani	6	60.000
66	Kamenska	8	65.000
67	Rijeka	9	70.000
68	Grablje	6	50.000
69	Palež	12	150.000
70	G. i D. Vranjevo	8	125.000
71	G. Dolac	6	60.000
72	D. Dolac	5	50.000
73	Ivanje	7	50.000
74	Bijeli Potok	5	50.000
75	Godovik	8	80.000
76	Virovo	10	125.000
77	Brezovo s Dolovima	40	500.000
78	Šići	6	50.000
79	Ralje	7	60.000
80	Klapinci	4	20.000
81	Milići	10	100.000
82	Borkovo	8	50.000
83	Glušci	6	60.000
84	Tutinci	4	40.000
85	Dobri Dol	10	100.000
86	Hajduk Skobić	3	30.000
87	Rudine	4	40.000

Red. broj	Selo	Broj domaćinstava i nekretnina	Vrijednost nekretnina
88	Solac	7	50.000
89	Barale	6	50.000
90	Grajići i Pilište	5	40.000
91	Malanica	10	120.000
92	Debeli Jasen	4	40.000
93	Orlija Glava	6	50.000
94	Savovo	12	150.000
95	Ponori	8	60.000
96	Ornice	10	40.000
97	Glavučće	6	100.000
98	Rastište	10	75.000
99	Đakovo	30	175.000
100	Zasad	6	85.000
101	Borovice	10	100.000
102	Tamjan, Trnovče i Belobrdο	15	200.000
103	Uđine	12	95.000
104	Brsnik	30	150.000
105	Dubačić	8	50.000
106	Polumir	30	300.000
107	Krlje	4	20.000
108	Jezero	2	20.000
109	Đubirovnica	13	150.000
110	Sela Visoravni Čemerno pored Balkana		100.000
111	Gušterica	12	100.000

NEKRETNINE KOJE SE NALAZE U PODGORSKOJ NAHIJI

Red. broj	Selo	Broj domaćinstava i nekretnina	Vrijednost nekretnina
1	Banjska	8	50.000
2	Žari	6	50.000
3	Plešin	16	150.000
4	Sinuzice	16	60.000
5	Dvorište	6	40.000
6	Berkuše	6	40.000
7	Kolare	7	80.000
8	Trnava	20	200.000
9	Sebimilje	11	80.000
10	Bijelo Polje	10	95.000
11	Miladkovići	30	200.000
12	Bijeli Potok	3	20.000
13	Binovac Dol	10	60.000
14	Nosoljin	18	100.000
15	Draganići	25	200.000
16	Raška Kotroman	3	50.000
17	Nurino (dio)	1	10.000
18	Dramići (dio)	2	15.000
19	Kuzmićevo	2	15.000
20	Plešin	20	150.000

ČIFLUCI KOJI SE NALAZE U KRUŠEVAČKOJ NAHIJI

Dokumenat br. 2

Ovaj dokumenat je nastavak dokumenta br. 1, a sadrži popis i procjenu imetaka iz 37 sela Kruševačke nahije i 56 sela nahije »Stari Vlah« sa konačnim zaključkom spiska i ovjerom (penčama) članova popisne i procjenbene komisije.

Ni ovaj dokumenat nije ranije objavljivan.

Red. broj	Selo	Broj domaćinstava i nekretnina	Vrijednost nekretnina
1	Osreci	60	200.000
2	Koznica	10	50.000
3	Grčak	15	100.000
4	Kožetin	60	250.000
5	Muftije ²	6	50.000
6	Budilovine	6	50.000
7	Vrba	12	150.000
8	Košinci	13	75.000
9	Podgorac	6	60.000
10	Ržanica	8	50.000
11	Trska	8	35.000
12	Boškan	6	50.000
13	Zupča	8	50.000
14	Neretvice	10	50.000
15	Dobroljupci	8	30.000
16	Domštin	5	20.000
17	Riljac	7	50.000
18	Sudimnja	12	100.000
19	Stopanja	60	400.000
20	Lačisled	60	200.000
21	Livade	12	100.000
22	Rataje	30	200.000
23	Leskovica	30	80.000
24	Odžaci	80	300.000
25	Paležnica	12	25.000
26	Kobilje	80	100.000
27	Sajkovića	30	50.000
28	U selima Kurilovama, Šancu, Egrima, Buzduhanu, Lazaricama, Zabljaku, Dubiću i Jasiki	25	100.000
29	Dobrodole	2	20.000
30	Bečirevac	2	20.000
31	Jelovac	2	20.000
32	Vitkovo	40	500.000
33	Rataje	40	500.000

ČIFLUCI KOJI SE NALAZE U NAHIJI STARI VLAH

Red. broj	Selo	Broj domaćinstava i nekretnina	Vrijednost nekretnina
1	Vionica	12	95.000
2	Glumač	13	100.000
3	Osje	7	75.000

² Kod provjeravanja imena sela nisam našao to selo.

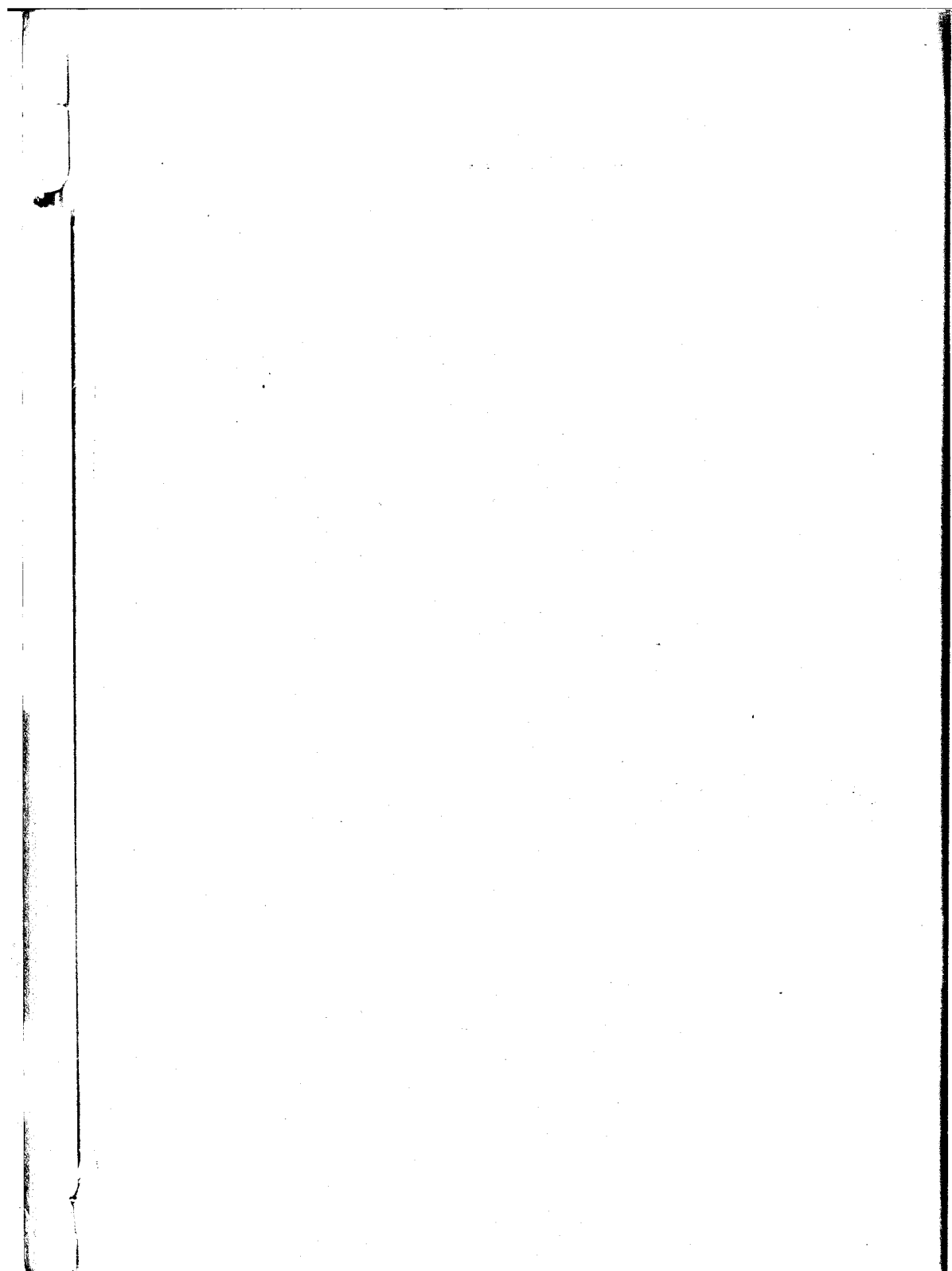
Red. broj	Selo	Broj domaćinstava i nekretnina	Vrijednost nekretnina
4	Gradine	9	600.000
5	Virje Baje	7	80.000
6	Dajići	60	250.000
7	Šume	4	40.000
8	Čopići sa Harbolićima i Poštenti	28	180.000
9	Moćioci	12	50.000
10	Preseke	30	150.000
11	Hrčage	30	130.000
12	Pirići	8	100.000
13	Zapotoče	7	45.000
14	Ratari	10	100.000
15	Ustatije	8	70.000
16	Tušići	6	60.000
17	Kamenice	10	100.000
18	Mali i Veliki Brusnik	45	200.000
19	Leskovica sa Laštanima	15	100.000
20	Kotlovi	3	40.000
21	Tijanje	5	40.000
22	Gledica	7	40.000
23	Vis	2	20.000
24	Rakase	6	80.000
25	Turušanovići	2	30.000
26	Papule	12	75.000
27	Vodice	7	65.000
28	Crna Rijeka	7	70.000
29	Šapine	4	40.000
30	Bela Stena	5	40.000
31	Gradac	12	100.000
32	Planinica	10	50.000
33	Koritnik	8	60.000
34	Baćija	2	20.000
35	Podjankov Kamen	3	30.000
36	Medovine	5	40.000
37	Raspoganica ³	1	10.000
38	Stup	5	30.000
39	Sačevica	5	15.000
40	Ivanjica	60	300.000
41	Radalovo	3	40.000
42	Kukavica	3	25.000
43	Tušilje	5	30.000
44	Paskaš	3	40.000
45	Brdolići	2	20.000
46	Opornica	3	35.000
47	Jović (dio)	2	16.000
48	Divlja Rijeka (dio)	2	15.000
49	Koprivnica	40	40.000
50	Ruhice ⁴	6	50.000
51	Dunišići (dio)	2	15.000
52	Vasiljevići	10	50.000
53	Vučji Potok	6	55.000
54	Kosovica	3	40.000
55	U mahali Odvraćenica dijelu sela Svilanovo	1	60.000
56	Lasovo (dio)	3	10.000

³ Kod provjeravanja imena sela nisam mogao naći to ni slično ime u imeniku mjesta FNRJ, odnosno NR Srbije.

⁴ Ni ovo ime kod provjeravanja nisam mogao naći u imeniku.

Dokumenat broj 2

Handwritten musical notation on a page from a manuscript. The page is divided into two main sections by a horizontal line. The top section contains several staves of music, with some text written above and below the staves. The bottom section also contains staves of music, with some text written above and below the staves. The notation is in a historical style, likely from the 16th or 17th century. The page is numbered '10' in the top right corner.

UKUPAN BROJ KUĆA 4.753 (četiri hiljade sedamsto pedeset tri).

UKUPNA VRIJEDNOST ZEMALJA I MILČEVA 35,974.000 (trista pedeset devet tovara i sedamdeset četiri hiljade) groša⁵.

Odazivajući se naredbama gg. kajmekama pojedinih kadiluka, koje su uslijedile po uputstvima gospodina mutesarrafa, a prema odredbi Njegove ekscelencije Valije, obrazovane su komisije za procjenu i popis sela i sastale se na zahtjev kajmekama, i — strogo ocjenjujući podnesene dokumente, — koliko je moguće tačnije, procijenile vrijednost u Srbiji ostalih imetaka (zemalja i kuća) iza prije trideset godina iz Srbije iseljenih muslimana kao i u Srbiji ostalih imetaka muslimana graničara i sastavivši spiskove svih tih sela i nahija, čija cjelokupna na gore označeni način utvrđena vrijednost iznosi trista pedesetdevet tovara (juka)⁶ i sedamdeset i četiri hiljade groša duga, usuduje se na gore označeni način sastavljeni i penčama članova komisije ovjereni spisak podnijeti na daljnji postupak onih, kojima pripada pravo naređivanja.

9 muharrema 86 (9 aprila 1869) godine.

Član komisije: ..... Bilal (penča)	Član komisije: Mustafa Nuri (penča)	Član komisije: Ešref Muhamed (penča)	Član komisije: ..... Husejn (penča)
Član komisije ..... Beššar (penča)	Član komisije: Abdullatif (penča) 1284	Član komisije: Ali Abduh (penča) 1281	
Zapisničar komisije: Muhamed Murad (penča)		Pretsjesnik komisije: ..... Mahmud (penča)	
Član komisije: Sejd Husejn (penča)	Član komisije: Sinanović Ali (penča)	Član komisije: Ismail Abduhu (penča)	

SPISAK SELA SOKOLSKJE NAHIJE U KOJIMA SU ŽIVJELI MUSLIMANI I KASNIJE SE ISELILI U BOSNU

Na kraju XVIII vijeka Sokolska nahija je imala 34 veća i više manjih muslimanskih sela, ukupno oko 69 sela. Sva ova sela bila su vezana uglavnom za Soko i za Bosnu.

Po završetku ratova 1815 godine Sokolska nahija je administrativno pripala Srbiji i 1820 godine je podijeljena na dva srezu, u koje su postavljene i narodne stariješine, ali su oni još uvijek zapovijedali samo Srbima, a ne muslimanima.

Kad su muslimani, međutim, napustili srbijansko tlo, najveći dio njih, skoro cijeli Beogradski pašaluk, iseli u Bosnu i u Sandžak, koji je administrativno takođe pripadao Bosni. Tek neki dijelovi otseliše u Albaniju, odnosno u Makedoniju. Između onih koji iseliše u Bosnu, najveći dio ih se, kao što je već ranije naglašeno, nastani u tadanjem, Drini najbližem, Zvorničkom sandžaku. Neki se, međutim, naseliše i po selima duž Drine, u Sokolskoj nahiji, ali se i oni kasnije, pripajanjem Sokolske nahije Srbiji, bez izuzetka preseliše u Zvornički sandžak.

⁵ Zaključni zbir domova i vrijednosti nekretnina ne slaže se s tabelom zbog toga što je izostavljen popis domova i vrijednosti nekretnina muhadžira koji su nastanjeni na teritoriji Novopazarskog sandžaka.

⁶ Juk (tovar) označava prema »Kamusi turkiji« 500.000 groša, dok ovdje iznosi 100.000 groša.

Do 1834 godine muslimani su bili nastanjeni u slijedećim selima Sokolske nahije:

Red. broj	Selo	Broj muslimanskih domova prema statistici 1832 god.	Iselilo se	Mjesto gdje su se nastanili
1	Aluge sa Sedaljkom u Hrastištu			Đurđevac u Osatu, djelomično M. Zvornik oko Peštanice, a i Višegrad
2	Aluge u Ljubovići	32	1862	Sa Sokolom po Zvorničkom sandžaku
3	Amajić			Oko ušća Drinjače
4	Beslovi		Za austro-turskih ratova 1809—1820	Osat i M. Zvornik
5	Batar		1832	Oko ušća Hoće
6	Bajina Bašta		1832	Osat
7	Beserovina	10	1834	Osat
8	Bačevci		1834	Osat
9	Bitinovci	5	1832—1834	Duž Drine
10	Bratićevići		1810	Po osačanskim selima
11	Bučje		1862	Sa Sokolom po Zvorničkom sandžaku
12	Babin		1834	Po osačanskim selima
13	Bučnica		do 1830	Ispod ušća Drinjače
14	Budišić		prije 1830	M. Zvornik
15	Crvica		—	Osačanska sela
16	Čitluk		1834	Po osačanskim selima
17	Drabići		1788 i 1862	M. Zvornik i Sakar
18	Dona		1788 i 1862	Sakar i Zvornički sandžak
19	Dobrotin		1810	Bosna, Osačanska sela
20	Drljače	23	1834	Osačanska sela
21	D. Ljubovica		1862	Zvornički sandžak
22	D. Bukovića		1834	Zvornički sandžak
23	D. Krupina			M. Zvornik
24	Gojsanica			Oko ušća Drinjače
25	G. Bukovica		1788	Osačanska sela
26	G. Krupina	42	1834	Zvornik i osačanska sela
27	Kozjak		do 1834 i 1862	Sakar i M. Zvornik, a kasnije sa Sokoljani-ma
28	Kostojevići		1788	Osačanska sela
29	Kosjerići		1788	Osat
30	Keljići	15	1834	Duž Drine
31	Kozli		1862	Zvornički sandžak
32	Kučevci	17	1834	Sakar i M. Zvornik
33	Laze		1834 i 1862	Osat i Zvornički sandžak
34	Krupanj		1834	M. Zvornik (Donlići, Ekmekčići i Kržavci)
35	Lonjin	31	1834	Osat
36	Loznica		1834	Duž Drine, a Kujundžići u Zvornik

Red. broj	Selo	Broj muslimanskih		Mjesto gdje su se nastanili
		domova prema sta-	Iselilo se	
		tistici 1832 god.		
37	Lepenica		1820	Bosna, osačanska sela
38	Lještansko		1810	Bosna, osačanska sela
39	Ljubovida		1834 i 1862	Osat i Zvornički sandžak
40	Maće		1834	Bosna ⁷
41	Milatovići			U Bosnu (rodovi Aširevića, Beširevića i Ferhatovića)
42	Mahala	22	1862	Zvornički sandžak
43	Nerandžići			U Bosnu (rodovi Mustafića i Muratovića)
44	Obodnjak		1788	U M. Zvornik i Sakar
45	Petre	22	1862	U Zvornički sandžak
46	Perućac (Banja)	24 (131 porod.)	1834	U Osat prema Perućcu
47	Plijeskovo		1834	Osat
48	Pluževine			Kao Cigani nisu iselili
49	Pecka		1862	U Zvornički sandžak
50	Potstenje	50	1862	U Zvornički sandžak
51	Peć		1862	U Zvornički sandžak
52	Planina		1834	U Bosnu, osačanska sela
53	Rogačice			U Bosnu, po osačanskim selima
54	Radalj		1834	Nedaleko Zvornika
55	Rudnice		1862	U Zvornički sandžak
56	Šapari		1834	Osat
57	Tutin	20	1834	Osat
58	Tepavac		1834	Osat
59	Triješnica		1834	Oko ušća Drinjače
60	Višesava		1834	Osat
61	Veleš	20	1834	Osat
62	Vršić uz Lipovicu		1834	U Bosnu, po osačanskim selima
63	Velika Rijeka	21	1834	Po osačanskim selima
64	Urovnica		1834	Po osačanskim selima
65	Gaočić		Za austro-turskih ratova	U Bosnu, po osačanskim selima
66	Zakućani	9	1862	U Zvornički sandžak
67	Ljubovija			Kao Cigani nisu iselili
68	Voljevci			

Sva ovdje nabrojena sela pripadaju Sokolskoj nahiji i, kao što se vidi, sva su, — izuzev onih koja su bila vezana za gradove, — prešla u periodu od 1788—1834 godine u Bosnu i skoro sva, — bez izuzetka, — nastanila su se na teritoriji Zvorničkog sandžaka, i to uglavnom u Osatu i osačanskim selima. Samo neka od njih nastaniše se sjevernije, oko ušća rijeke Hoće u Drinu i dr.

⁷ Gdje u tabeli stoji 1834 i 1862 znači da su se neki odmah preselili u Bosnu, a drugi se zadržali u Sokolu, odakle su onda sa Sokoljanima iselili i nastanili se po ostalim dijelovima Zvorničkog sandžaka.

Kod nekih od tih sela naveo sam i poimenično gdje su se naselila, dok sam kod drugih, kod kojih je u dokumentima navedeno općenito »po osaćanskim selima«, samo to stavio.

Kod onih pak sela, koja su bila vezana za gradove i koja su iseljena tek 1862, naveo sam samo da su naseljena u Zvorničkom sandžaku zato što je na drugom mjestu detaljno i poimenično navedeno u koje je ko mjesto otselio i gdje se nastanio.

Osim po selima, muslimani su se nalazili još i po gradovima Srbije kao što su Beograd, Šabac, Valjevo, Soko, Užice, Čačak, Kruševac, Jagodina, Kragujevac, Smederevo, Požarevac, Čuprija, Rudnik, Zaječar, Niš, Pirot itd., ali su se i oni, — po završetku i prema zaključcima Carigradske konferencije od 4 septembra 1862, održane između Turske i evropskih tzv. garantnih sila: Engleske, Rusije, Francuske, Austrije, Pruske i Italije, — imali iseliti iz cijele Srbije, pa i iz varoši Beograda, a utvrđenja Sokola i Užica imala su biti još i porušena.

Po tom sporazumu u Srbiji su mogle da ostanu još samo vojničke posade kao posljednji znaci turske vlasti u Srbiji, i to samo u gradovima Beogradu, Šapcu, Smederevu i Kladovu.

Poslije ovih zaključaka iz Srbije su, dakle i iz gradova, iseljeni svi muslimani, osim Cigana, i osim muslimana Malog Zvornika i Sakara, koji su, prema kasnijem sporazumu između Austrije i Srbije iz 1878, ostali i dalje neiseljeni, te se još i dan-danas tamo nalaze, samo što su ta sela kasnijim naseljavanjem i Srba-pravoslavnih postala mješovita sela.

Od muslimanskih porodica u Sakar se, između 1820 i 1834 godine, naseliše porodice Hadžiefendića, koje su došle iz Hamzića (6 kuća), Čolakovići koji su došli iz Batara (10 kuća), Durakovići, koji su došli iz Krupnja 1833 godine (5 kuća), Mustafići (Šahmanovići) iz Donje Krupine (5 kuća), Šundići iz Kučevaca (6 kuća) i Mujkići-Dautovići iz Tepavaca (5 kuća).

Kako je, međutim, ovo iseljavanje muslimana iz srbijanskih sela, kao što se iz samog popisa i vremena seobe vidi, vršeno postepeno i kroz dugi niz godina, to njihov smještaj nije turskim vlastima pravio naročite poteškoće. Slobodne erarne zemlje bilo je još dosta, a zahtjevi doseljenika minimalni, te se nisu ni osjetile naročite poteškoće.

Kad su, međutim, konačno iseljeni i gradovi, i to naglo, sa građanskim muslimanskim stanovništvom, čiji su uslovi života i životni prohtjevi bili daleko veći od onih prvih, turska vlada se morala ozbiljno pozabaviti i povesti računa o njihovu smještaju. Najveći broj ih je, naročito one iz Beogradskog pašaluka, naselila na teritoriju Zvorničkog sandžaka: po Zvorniku, Srebrenici, Vlasenici, Tuzli, Kozluku, Janji, Bijeljini, Brčkom, Gračanici i Kladnju, a za neke su osnovana i posebna naselja kao što su Kozluk (novi), Brezovo Polje (novo), Gornja Azizija (Bos. Šamac) i Donja Azizija (O-

rašje), kako to vidimo i iz izvještaja austrijskog konzula u Bosni Jovanovića baronu Mamuli u Zadru⁸.

Iz ovih dokumenata vidimo još i to da su gradski doseljenici iz Srbije nerado išli u određena im mjesta i da su se neki tomu čak i opirali, zbog čega su turske vlasti morale pribjegavati i prisilnim mjerama.

Da bi se, pak, bijeda i tegoba tih doseljenika koliko je moguće više ublažila, dobio je mutesarraf Zvorničkog sandžaka, a preko njega i kajmekami pojedinih kadiluka, uputstva da, koliko je moguće više, — izlaze u susret novodoseljenim muslimanima kao i da se brinu njihovim smještajem, ishranom i uopšte prvom pomoći.

U naređenju koje je turska vlada uputila bosanskom valiji izričito se naglašava da se moraju uložiti krajnji naponi kako bi se ti novodoseljenici što bolje smjestili, izričito naglašavajući da oni tom prilikom ne smiju osjetiti ni poniženja ni uvreda, a kamo li šta više.

Dokumenat glasi:

Dokumenat br. 3

VISOKA PORTA

KANCELARIJA ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE

Broj 63

*NJEGOVOJ EKSELENCIJI BOSANSKOM VALIJI
OSMAN PASI*

Ekselencijo!

Dajući potrebna obavještenja na visoku odluku Njegova Milostivog Veličanstva Padišaha o lijepom smještaju muslimana koji zbog privođenja u djelo nekih tačaka sporazuma⁹ sele iz Užica u Bosnu, kao i na brige Njegove ekselencije službenika Alibega glede troškova oko smještaja istih, naglašavam da ovim doseljenicima treba u pogledu lijepog i pristojnog smještaja, potrebne ishrane i svih drugih potrepiština ukazati svaku pomoć i obratiti im punu pažnju, tako da oni pri tom ne smiju osjetiti nikakvu tegobu ni postupak, koji bi se mogao smatrati poniženjem, nego se Njegovo Veličanstvo nada da će se s njima najuljudnije i sa najvećom pažnjom i milošću postupati.

9 džumadel-ula-a 279 (9 oktobar 1862) godine

Mahmud Fuad
(penča)

Samo kolikogod su turske vlasti nastojale da što bolje prime i smjeste ove doseljenike, ipak prazne kase turskih finansijskih ustanova nisu mogle zadovoljiti sve njihove potrebe, nego se pribjegavalo i sakupljanju dobrovoljnih priloga, kako se vidi iz izvještaja navedenog konzula Jovanovića baronu Mamuli u Zadar¹⁰

⁸ B. GAVRANOVIĆ, Zbirka dokumenata: Bosna i Hercegovina od 1853—1870 godine, str. 306, 313, 308, 315 i 299, Sarajevo, god. 1956, izdalo Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine.

⁹ Misli na tačke sporazuma Carigradske konferencije.

¹⁰ B. Gavranović, Nav. djelo 299.

SPISKOVI

imena stanovnika koji su u prošloj (1862) godini preselili iz gradova: Beograda, Užica, Šapca i Sokola i nastanili se na teritoriji Zvorničkog sandžaka, kao i imena mjesta u koja su se naselili i broja doseljenika (muhadžira)

Čim pogledamo ove spiskove, i imena doseljenika u njima, odmah nam pada u oči da u navedenim spiskovima uopšte nema imena ženskih članova porodica, pa čak ni njihova bar sumarnog broja, tako da danas iz tih spiskova ne možemo dobiti pravu sliku broja tih doseljenika, pored svega toga što nam oni iznose i imena gradova iz kojih dolaze i imena mjesta u koja su naseljeni, jer su iznijeli samo imena i broj muških članova. Jedino iz cifara o dnevnim izdacima na hranu doseljenika i o njihovim dnevnim obrocima davanim kao pomoć u hrani vidimo da je taj broj bio daleko veći.

1

Dokumenti br. 4—5

Originali ovih dokumenata nalaze se u zbirci turskih dokumenata Orijentalnog instituta u Sarajevu i zavedeni su kao spisak pod brojem 3155 i nisu do sada objavljivani. Oba dokumenta sadrže imena užičkih muhadžira (doseljenika) koji se 1862 naseliše u Tuzlu. Sadrže i imena mahala u kojima su se nastanili.

DONJA TUZLA

U Tuzlu su tada doselile svega 24 porodice sa 62 muška člana, od kojih 12 porodica sa 24 člana pripadaju užičkim muslimanima-Ciganima.

a) Džindić-mahala

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Hadži Abdija Mustafe Čugurovića	71	Umro 23 decembra 1871
	sin mu Mustafa	40	
	unuk mu Salih	11	
	unuk mu Ahmed	4	
2	Sulejman sin Husejna Šehovića	40	Umro 15 juna 83(1866)
	sin mu Mustafa	6	
	sin mu Smajl	3	
3	Smajl sin Hadži Mehmeda Saračića	30	
	sin mu Ahmed	7	
	sin mu Mustafa	7	

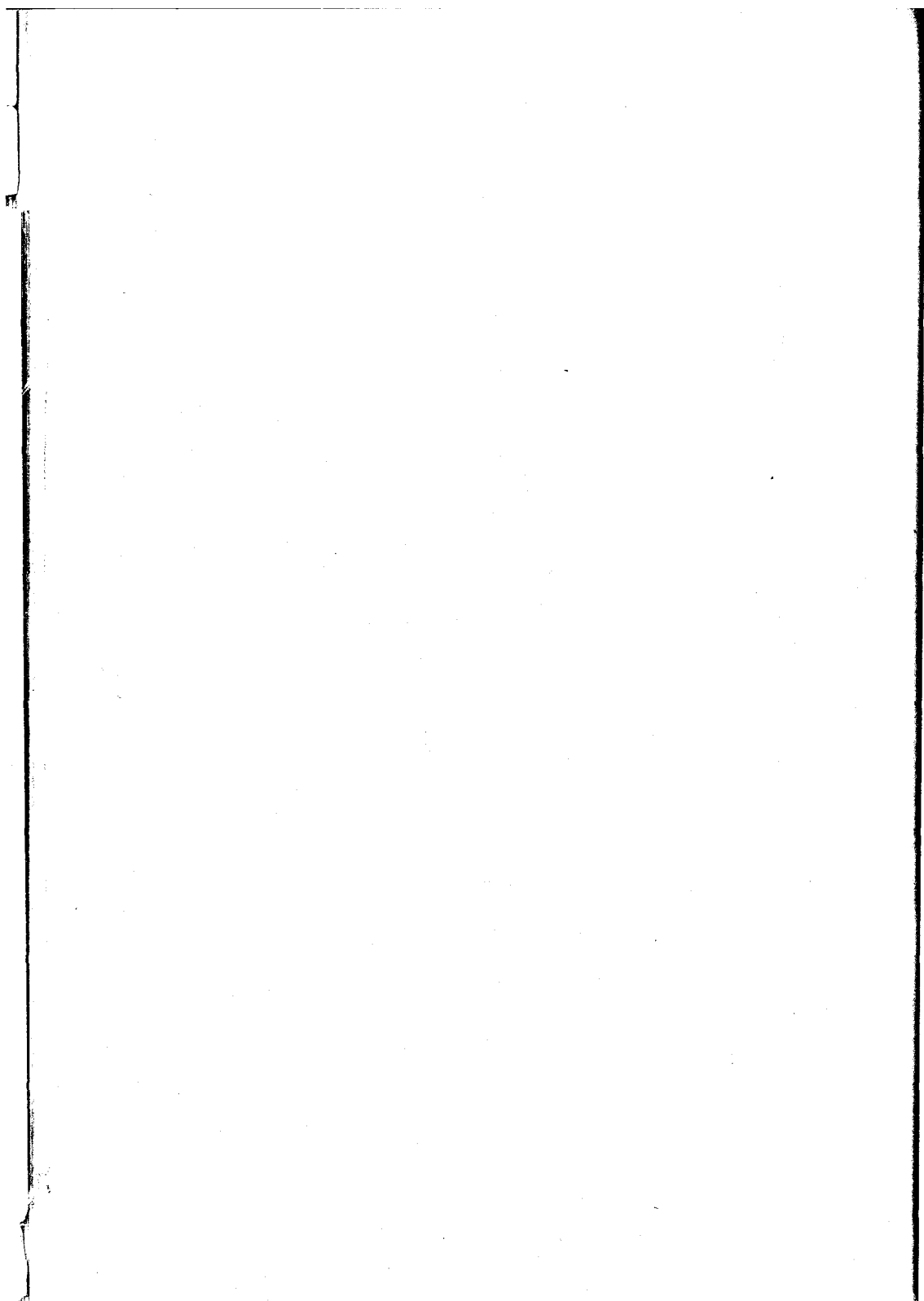
b) Atik-mahala

1	Hadži Ibriš sin Abdulaha Mandžića	42	
	sin mu Hasan	25	
	sin mu Salih	7	
	sin mu Mustafa	2	

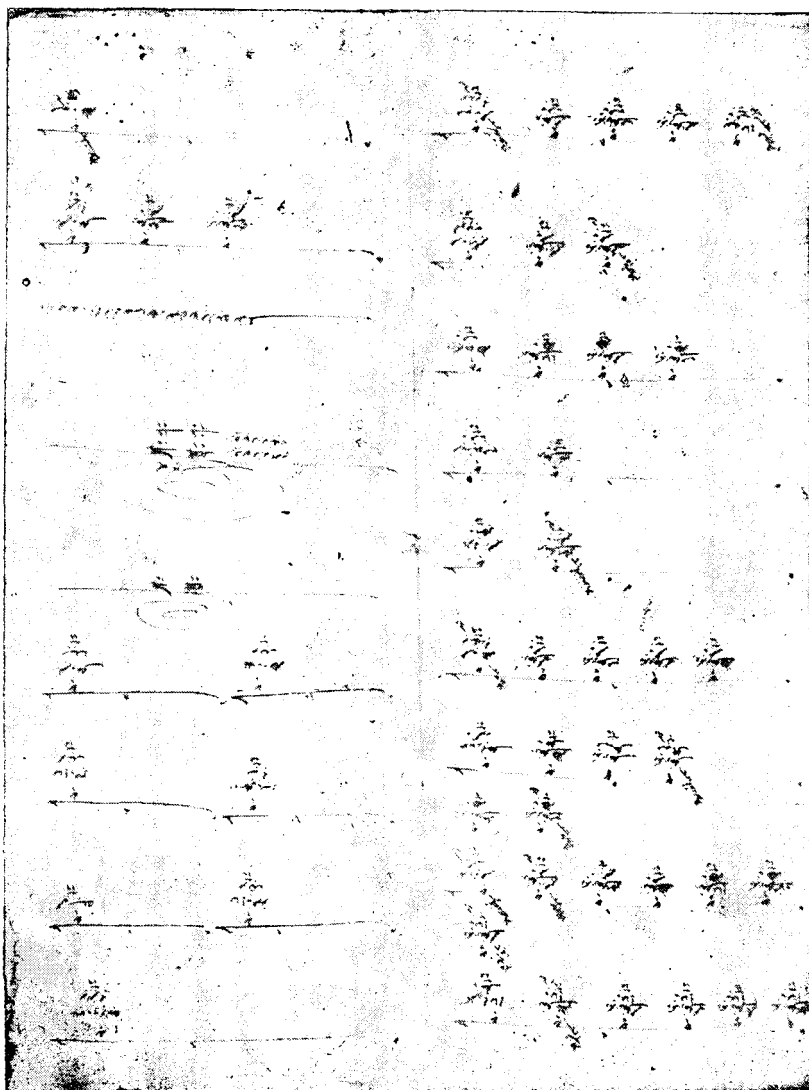
Dokumenat broj 4

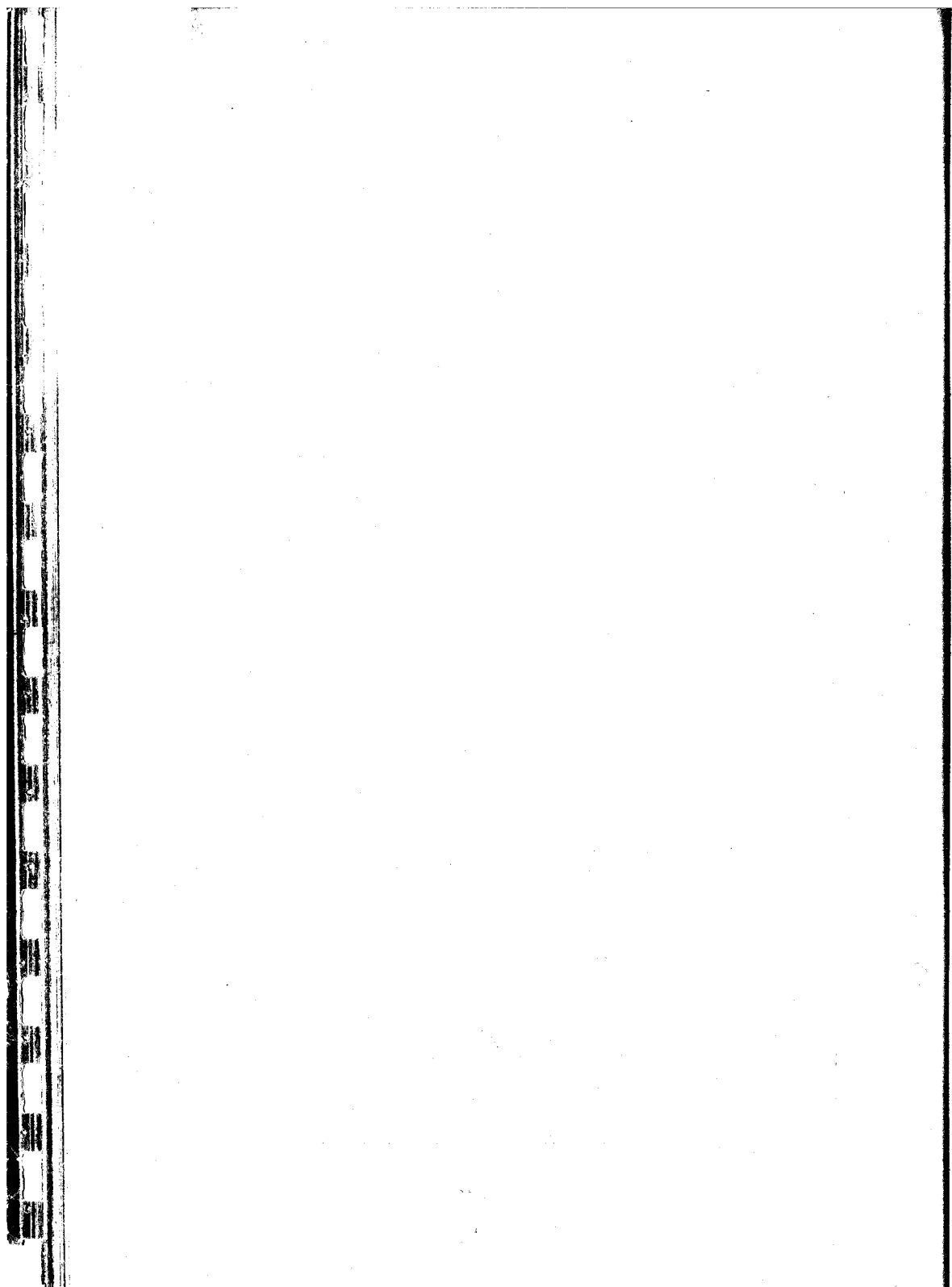
The document is a handwritten record, possibly a migration ledger, divided into two columns by a vertical line. The entries are written in Cyrillic script. Each entry typically includes a name, a date, and a location, often accompanied by a small sketch or symbol. The document is divided into two main sections by a vertical line. The left section contains several rows of entries, each starting with a date and followed by a name and location. The right section also contains several rows of entries, similar in format to the left. The handwriting is somewhat cursive and difficult to read in some places. The document appears to be a historical record of Muslim population migration from Serbia to north-east Bosnia.

Left Column (Approximate Entries)	Right Column (Approximate Entries)
1. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	1. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
2. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	2. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
3. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	3. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
4. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	4. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
5. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	5. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
6. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	6. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
7. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	7. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
8. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	8. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
9. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	9. 1878. 1. 1. [Name] [Location]
10. 1878. 1. 1. [Name] [Location]	10. 1878. 1. 1. [Name] [Location]

Dokumenat broj 5

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
2	Hafiz Hamid sin Hadži Sulejmana Prcića	45	
	sin mu Osman	15	
	sin mu Mehmed	2	
	sin mu Muhamed	6	
	sin mu Sulejman	4	
	sin mu Jusuf	—	Rođen 1871
3	Mehmed sin Hadži Saliha Prcića	26	
	sin mu Salih	7	
	sin mu Osman	1	
4	Ibrahim sin Arifa Mukića	40	
	sin mu Sulejman	3	
	sin mu Hasan	1	
	brat mu Mehmed	26	
	brat mu Alija	24	
	Mehmedov sin Sulejman	1	
5	Ibrahim sin Ibrahima Borogovića	10	
	c) Jala-mahala		
1	Abdi-aga sin Hadži Ibrahima Berbića	32	
	brat mu Rešid	26	
	bratić mu Ibrahim Mehmedov	8	
	sin mu Osman Mehmedov	1	Mjesto sin treba da stoji
	sin mu Hasan	10	»bratić«
7	Zulfikar sin Ibrahima Vrcića	30	
	d) Turalibeg-mahala		
1	Ibrahim sin Mula Mehmeda Prcića	25	
2	Salih sin Mufida Biogradlije	30	

Svega domova 12

Broj osoba užičkih muhadžira 48

CIGANI DOSELJENI U TUZLU

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Salih sin Alije Sejdića	22	
	brat mu Edhem	17	
	brat mu Ševko	14	
	brat mu Adil	10	
	brat mu Adem	7	
2	Salih sin Muse Musića	50	
	sin mu Sulejman	22	
3	Osman sin Muse Musića	35	
	sin mu Hasan	6	
	sin mu Husejn	3	
4	Hasan sin Bećira Bećirovića	60	
	sin mu Mustafa	22	Umro 9 marta 1872
	sin mu Bećir	16	
	sin mu Murat	12	
	sin mu Ibrahim	4	
5	Ibrahim sin Okana Okića	15	
	brat mu Mehmed	11	
6	Sulejman sin Bulbega Buličevića	16	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
7	Mehmed Sibić	16	
8	Salih sin Oke Okića	12	
9	Salih sin Halila Čosića	15	
10	Smajl sin Sejde Sejdića	25	
11	Ibrahim sin Alije Sibića	11	
12	Ramadan sin Mustafe Džudžića	20	
SVEGA			

Broj domova:
12

Broj osoba:
24

UKUPNO JEDNIH I DRUGIH

UZIČKIH MUHADŽIRA MUSLIMANA: UZIČKIH MUSLIMANA-CIGANA:

Broj domova:	Broj osoba:	Broj domova:	Broj osoba:
12	38	12	24

SVEGA DOMOVA:
24

SVEGA OSOBA:
68

Od porodica doseljenih iz Srbije u Tuzlu još i danas se nalaze u Tuzli: porodica Berbića, zatim jedan ženski član porodice Čugurovića, porodice Mandžića, Mukića, Precića, nekoliko ženskih članova porodice Saračića i porodica Sehovića, koja se djelomično nalazi u Tuzli, a djelomično u G. Tuzli.

Borogovići su oselili u Tursku, dok se za Vrciće i Biogradlije ništa ne zna.

Od kasnije doseljenih muhadžira došli su Alajbegovići (preko G. Tuzle) izgleda iz Kozluka, te vjerovatno i Omeraševići, takođe iz Kozluka, i Zilići, Tufekčići i Paočići iz Brezova Polja, jer se ove porodice spominju u spiskovima muhadžira u spomenutim mjestima, dok ih u spisku tuzlanskih porodica iz polovine 18 vijeka nema.

Od ciganskih muhadžirskih porodica u Tuzli se nalaze još Sejdići, Musići, Okići, Sibići, Čosići i Džudžići, dok Buličevića i Bećirovića više nema u Tuzli.

2

SPISAK

I BROJ SOKOLSKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) KOJI SE NASTANIŠE U KASABI KOZLUKU U ZVORNIČKOM SANDŽAKU

Dokumenti broj 6—13

Originali i ovih dokumenata su takođe sastavni dio spomenutog spiska muhadžira i nalaze se u spomenutoj zbirci turskih dokumenata Orijentalnog instituta u Sarajevu. Ni ovi dokumenti nisu ranije objavljivani.

U ovim dokumentima nalazi se popis 141 muhadžirskog (dospeljeničkog) doma sa 373 imena muških članova domova koji doseliše iz grada Sokola i nastaniše se u Kasabi Kozluku. Od tog broja je 16 domova sa 13 članova muslimanskih Cigana.

Dospelili su:

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Ibrahim sin Alije Pekmezovića	25	
	sin mu Alija	14	
	sin mu Sulejman	12	
2	Husejn sin Mustafin	10	Umro 11 decembra 1864
3	Salih sin Alije Pekmezovića	45	
	sin mu Mustafa	18	Umro 18 jula 1866
	sin mu Omer	15	
	sin mu Ahmed	13	
	sin mu Ibrahim	11	
	sin mu Ismail	10	
	sin mu Mehmed	1	Umro 25 februara 1870
4	Omer sin Mehmeda Pekmezovića	60	Umro 5 decembra 1864
	sin mu Ibrahim	25	
	sin mu Mustafa	30	
	sin Mustafin Salih	15	
	sin Mustafin Osman	12	
	sin Mustafin Alija	8	
	sin Mustafin Hasan	3	Umro 11 marta 1864
	Ibrahimov sin Ismail	11	
5	Belamarić Alija sin Mahmuotv	30	
	sin mu Mustafa	14	
	sin mu Hasan	12	
	sin mu Husejn	1	Umro 17 decembra 1870
6	Puškarević Omer sin Mustafe	39	
	sin mu Mehmed	22	
	sin mu Hasan	18	
	sin mu Ahmed	15	
	sin mu Mustafa	12	
7	Palović Ibrahim sin Ismailov	35	
	sin mu Ismail	1	Umro 14 januara 1871
8	Huzbašić Husejn sin Hasanov	35	
	sin mu Redžep	½	
9	Ibričević Mustafa sin Hasanov	37	
	sin mu Salih	18	
	sin mu Omer	10	
	sin mu Hasan	2	
10	Dubočanin Omer sin Ibrahima	50	
	sin mu Ibrahim	15	
	sin mu Mehmed	12	Umro 15 maja 1868
11	Uzunović Husejn sin Omerov	45	Umro 5 novembra 1869
	sin mu Omer	18	
	sin mu Hasan	13	
	sin mu Ahmed	11	
	Hasanov sin Salih	—	Rođen 12 avgusta 1864
12	Uzunović Ismail sin Jahjaov	25	
13	Talavanić Abdija sin Beganov	30	
14	Duraković Hasan sin Abdulahov	40	
	sin mu Muharem	15	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
15	Duraković Alija sin Abdulahov	45	
	sin mu Mehmed	18	
	brat mu Selim	21	
16	Mutišagić Hasan sin Mutišev	25	
	sin mu Mehmed	5	
	sin mu Mustafa	—	Rođen 15 aprila 1864
17	Hadžić Hasan sin Osmanov	45	Umro 7 januara 1864
	sin mu Hasan	12	
	sin mu Alija	8	Umro 25 oktobra 1868
18	Šabić Ismail sin Alije	41	
	sin mu Mustafa Alijin	48 ¹¹	Umro 4 februara 1864
	sin mu Ismail	15	
	sin mu Salih	8	
	sin mu Ibrahim	2	
	Ismailov sin Selim	—	Rođen 5 aprila 1866
19	Mulalić Mehmed sin Alije	25	
	sin mu Hasan	—	Rođen 9 juna 1868
20	Hodžić Mehmed sin Salihov	60	Umro 5 februara 1870
	sin mu Muhamed	37	
	sin mu Salih	33	
	sin mu Ibrahim	25	
	sin mu Mustafa	18	Umro 23 januara 1871
	Muhamedov sin Sulejman	10	
	Muhamedov sin Mahmud	8	
	Muhamedov sin Jusuf	2	Umro 13 decembra 1864
21	Dudaković Jusuf sin Sulejmanov	19	
22	Bahić Osman sin Jahja-ov	35	Umro 25 decembra 1870
	sin mu Baho	—	Rođen 21 oktobra 1868
23	Delić Husejn sin Alije	25	
24	Nadžaković Mustafa sin Halilov	19	
25	Salihagić Salih sin Ibrahimov	41	
26	Alić Alija sin Mahmudov	55	Umro 27 septembra 1864
27	Hadžić Rizvan sin Osmanov	25	Umro 12 septembra 1864
	sin mu Osman	14	Umro 20 jula 1868
28	Šehić Ismail sin Alje	27	Umro 18 marta 1868
	brat mu Mustafa	27	
	brat mu Salih	25	Umro 11 marta 1864
29	Hadžić Salih sin Omerov	15	
	brat mu Omer	10	
30	Jasenica Ibrahim sin Mustafin	35	
	brat mu Alija	30	Umro 25 decembra 1868
	Alijin sin Salih	9	
31	Mula Ibrisević Mehmed sin Ibrahimov	37	Umro 23 aprila 1864
	brat mu Salih	15	
	sin mu Ibrahim	12	
	sin mu Mustafa	8	
32	Alispahić Salih sin Mehmedov	15	
	brat mu Hasan	12	
	brat mu Bećir	15	
	brat mu Ismail	8	
33	Čajkić Husejn sin Mehmedov	35	
	sin mu Mehmed	—	Rođen 21 juna 1867
34	Bašić Salih sin Halilov	60	Umro 17 maja 1864
	brat mu Mustafa	45	
	Salihov sin Mustafa	18	

¹¹ Ili su pogrešno unesene godine ili je mjesto sin trebalo da stoji »brat«.

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 83

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
35	Alajbegović Mustafa sin Hasanov	26	
	sin mu Ibrahim	10	
	sin mu Hasan	7	
36	Bojanić Hasan sin Saćirov	17	
	brat mu Halil	15	Umro 14 marta 1864
	brat mu Mustafa	13	
	brat mu Salih	11	
37	Hasić Jahja sin Hasanov	45	Umro 14 avgusta 1864
	sin mu Mustafa	9	
	sin mu Salih	7	
38	Tabaković Halil sin Mahmutov	45	Umro 16 juna 1864
	brat mu Sulejman	30	
	Sulejmanov sin Sulejman	2	
39	Salihagić Mehmed sin Salihov	37	Umro 5 februara 1871
	sin mu Hasan	3	Umro 8 jula 1863
40	Delić Mustafa sin Husejnov	45	Umro 5 februara 1871
	brat mu Sulejman	37	Umro 20 februara 1870
41	Kadić Salih sin Abdulahov	80	Umro 24 septembra 1863
	brat mu Osman	70	Umro 19 jula 1863
	sin mu Ibrahim	35	
	sin mu Osman	11	
	sin mu Abdulah	1	Umro 5 jula 1868
42	Barnjak Alija sin Sulejmanov	40	Umro 15 septembra 1864
43	Alić Hasan sin Alije	35	
44	Alić Osman sin Omerov	45	
45	Uzunović Ibrahim sin Mustafin	35	
	brat mu Omer	35	
	brat mu Hasan	30	
	brat mu Osman	20	
	Ibrahimov sin Mustafa	7	
	Osmanov sin Omer	—	Umro 28 februara 1869
46	Duraković Omer sin Mustafin	63	
	brat mu Selim	18	
	brat mu Osman	14	
	brat mu Halil	12	
47	Markošević Ramadan sin Hasanov	21	
	sin mu Mehmed	1	Rođen 18 maja 1863
	sin mu Jusuf	—	Rođen 25 maja 1868
	sin mu Sejfića	—	Rođen 25 maja 1868
48	Bašić Mustafa sin Jašarov	35	
	sin mu Mustafa	3	
	sin mu Salih	1	Umro 19 maja 1863
49	Mula Ibišević Hasan sin Ibrahimov	35	
	sin mu Sulejman	6	
	sin mu Salih	½	Umro 19 aprila 1863
	sin mu Mehmed	½	Umro 9 avgusta 1863
	sin mu Mustafa	—	Rođen 12 septembra 1866
50	Omerašević Selim sin Omerov	25	Umro 17 septembra 1871
51	Džanić Hasan sin Abdulahov	30	Umro 17 novembra 1864
52	Kubinić Derviš sin Ibrahimov	35	
	sin mu Ibrahim	—	Rođen 6 decembra 1870
53	Mehikić Mustafa sin Mehmedov	27	
	sin mu Ahmed	½	
54	Čatić Mehmed sin Mustafin	60	
	sin mu Mustafa	27	
	Mustafin sin Jusuf	½	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	Drugi Mustafin sin Jusuf	—	Rođen 21 jula 1869
	Mustafin sin Mehmed	—	Rođen 25 februara 1869
55	Gračević Sulejman sin Ismailov	27	
	sin mu Ismail	6	Umro 1 marta 1866
56	Mehikić Osman sin Ahmedov	25	
57	Osman sin Ibrahim Spahije	55	Umro 15 marta 1863
58	Mulahusejnović Miralem sin Hasanov	35	
59	Nukić Osman sin Nukin	25	
60	Hergić Alija sin Hasanov	37	
	sin mu Hasan	12	
	sin mu Abdija	6	
61	Jakubić Abdija sin Osmanov	23	
	sin mu Osman	6	
	sin mu Jakub	—	Rođen 17 decembra 1869
62	Sakić Mehmed sin Abdulmumina	27	Umro 17 aprila 1864
63	Terzić Mehmed sin Hasanov	43	Umro 16 februara 1866
	sin mu Mustafa	17	
64	Trkić Husejn sin Mehmedov	7	
65	Fazlić Mehmed sin Fazlin	47	
	sin mu Ibrahim	20	
66	Mešanagić Hasan sin Alije	60	Umro 17 avgusta 1838
	sin mu Alija	22	
	sin mu Ibrahim	21	
	Ibrahimov sin Hasan	1	Umro 17 februara 1870
67	Hergić Omer sin Ibrahimov	40	
	sin mu Ibrahim	17	
	sin mu Hasan	14	
	sin mu Alija	½	
	Ibrahimov sin Mustafa	—	Rođen 12 decembra 1866
68	Dizdar Mehmed sin Salihov	40	Umro 5 februara 1864
	sin mu Mustafa	12	
	sin mu Salih	7	
	sin mu Arif	½	
69	Išimović Mustafa sin Ibrahimov	40	
	brat mu Alija	35	
	sin mu Ibrahim	5	
70	Ufakčić Ahmed sin Mehmedov	25	
	brat mu Alija	14	Umro 24 decembra 1871
71	Salihagić Sulejman sin Salihov	37 ¹²	Umro 10 februara 1864
	sin mu Mustafa	26	
	sin mu Salih	23	
	Mehmed sin Salihov	1	Umro 5 oktobra 1863
	Mustafin sin Sulejman	—	Rođen 18 decembra 1871
72	Grabovača Hasan sin Mehmedov	55	
	sin mu Jusuf	15	
	sin mu Ibrahim	8	
73	Topčagić Salihaga sin Alije	44	Umro 13 maja 1863
	sin mu Pašaga	15	
74	Behlul Sulejman sin Ismailov	45	Umro 22 avgusta 1863
	sin mu Mehmed	11	
75	Tepedelen Ibrahim sin Mehmedov	60	Umro 9 aprila 1863
	sin mu Omer	37	Umro 23 decembra 1863

¹² Držim da su pogrešno unesene godine ili oca ili sina

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 85

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Ismail	35	
	Omerov sin Mustafa	11	
	Omerov sin Alija	4	
	Omerov sin Sulejman	2	
76	Pekmezović Mehmed sin Alije	47	
	sin mu Alija	17	
	sin mu Hasan	9	
77	Benan Abdulah sin Salihov	37	
	sin mu Sulejman	14	
	sin mu Redžep	2	
78	Buraković Ibrahim sin Selimov	45	
	sin mu Sulejman	5	
	sin mu Salih	1	
	sin mu Selim	—	Rođen 5 septembra 1867
	sin mu Salih	—	Rođen 25 februara 1871
79	Huremović Husejn sin Abdulahov	27	
80	Uskoplja Abdulah sin Salihov	27	
	sin mu Mehmed	—	Rođen 5 decembra 1865
	sin mu Abdija	—	Rođen 12 februara 1871
81	Derviš-Husejn sin Hasanov	60	
	sin mu Hasan	30	
	Emin sin Hasanov	—	Rođen 2 marta 1866
	Alija sin Hasanov	—	Rođen 11 aprila 1866
82	Spahić Alija sin Mehmedov	27	
	sin mu Ahmed	—	Rođen 15 februara 1866
83	Bašić Ibrahim sin Omerov	26	
	sin mu Mehmed	6	
	sin mu Muharem	—	Rođen 3 avgusta 1866
84	Kadić Mehmed sin Salihov	45	
	sin mu Mustafa	15	
85	Ganemović Mehmed sin Salihov	47	
	sin mu Ibrahim	13	
	sin mu Mustafa	12	
	sin mu Ismail	8	
	sin mu Muharem	10	
	sin mu Alija	6	
	sin mu Halil	4	
86	Puškarević Osman sin Mustafin	37	Umro 3 maja 1871
	sin mu Salih	5	
87	Čajkić Ismail sin Abdulahov	30	
88	Džanković Abdullatif sin Ibrahimov	30	
	sin mu Ibrahim	1	
89	Hadžić Mehmed sin Jusufov	30	
	sin mu Mustafa Jusufov	7 ¹³	
	sin mu Jusuf	5	
	sin mu Sulejman	2	
90	Huremović Sulejman sin Osmanov	25	
	brat mu Began	7	
91	Sakić Mustafa sin Osmanov	23	
92	Isić Hasan sin Isa-ov	45	
	sin mu Salih	15	
93	Alić Mehmed sin Alije	35	
94	Omerašević Jakub sin Mehmedov	60	Umro 11 avgusta 1863
	sin mu Hasan	25	
	sin mu Mehmed	15	
	sin mu Salih	11	

¹³ Mislim da je mjesto »Jusufov« trebalo da stoji »Mehmedov«.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Husejn	1	
	Hasanov sin Jakub	—	Rođen 15 novembra 1868
95	Nedžatović Mustafa sin Ibrahimov	40	
96	Selimović Mustafa sin Alije	70	
97	Arapović Abdija sin Salihov	27	
	sin mu Alija	1	Umro 25 novembra 1868
98	Ramić Selim sin Husejnov	50	Umro 22 aprila 1863
	sin mu Sulejman	15	
	sin mu Husejn	9	
99	Gurabija Abdija sin Muratov	50	
	sin mu Alija	13	Umro 12 marta 1864
100	Ibrišević Salih sin Hasanov	27	
101	Duraković Jusuf sin Sulejmanov	5	
102	Hadžić Omer sin Hasanov	2	
103	Smajlović Mustafa sin Hasanov	20	Umro 7 aprila 1864
	brat mu Ibrahim	21	
104	Bašić Mustafa sin Salihov	47	
	sin mu Bećir	11	
	sin mu Mustafa	7	
105	Fejzić Salih sin Fejzije	45	
	sin mu Hasan	14	
106	Spahić Alija sin Mehmedov	87	
107	Hadžić Jakub sin Alije	45	
	sin mu Muhamed	1	
	sin mu Rizvan	10	
	sin mu Alija	20	
108	Bratanović Šaban sin Zukanov	55	Umro 26 novembra 1871
	brat mu Mehmed	45	Umro 15 septembra 1863
109	H. Ridžalović Mustabeg sin Sulejmanov	60	Umro 7 juna 1864
	sin mu Seidbeg	25	
110	H. Mehmed sin Abdulahov	60	
111	Hadži Arapović Jusuf sin Abdulahov	50	
	sin mu Zekerijja	11	
	sin mu Salih	5	
	sin mu Ibrahim	9	
112	Alajbegović Ismail sin Hasanov	45	
113	Spahić Salih sin Omerov	15	
	brat mu Hasan	12	
	brat mu Ahmed	9	
114	Delić Omer sin Husejnov	87	Umro 17 septembra 1866
115	Bašić Murad sin Omerov	35	
116	Haćanović Alija sin Hasanov	25	
	brat mu Mehmed	18	Umro 14 decembra 1870
117	Pekmezović Mustafa sin Mehmedov	27	
	sin mu Ahmed	—	Rođen 11 aprila 1864
118	Pašić Ismail sin Alije	45	Umro 25 novembra 1868
	sin mu Hasan	15	
	sin mu Alija	13	
	sin mu Salih	7	Umro 2 septembra 1871
	sin mu Mustafa	5	
119	Hadžić Rašid sin Osmanov	35	Umro 22 jula 1867
120	Bakašević Ibrahim sin Hasanov	30	Umro 20 februara 1870
	sin mu Halil	2	
	sin mu Hasan	—	Rođen 10 maja 1868
121	Ibišević Omer sin Hasanov	15	
122	Haluga Mustafa sin Halilov	60	Umro 15 februara 1870
	sin mu Hasan	30	
	sin mu Omer	23	

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 87

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
123	Buletović Mustafa sin Hasanov	60	Umro 8 jula 1863
	sin mu Salih	37	
	sin mu Mehmed	30	
124	Hadži Murad sin Hadži Salihov	65	Umro...
	sin mu Salih	25	
	sin mu Ibrahim	15	Umro 19 jula 1863
125	Grabovac Alija sin Ibrahimov	30	
	sin mu Ahmed	—	Rođen 27 avgusta 1868
126	Haranbašić Mustafa sin Hasanov	50	
	sin mu Ibrahim	14	
	sin mu Abdulah	12	
	sin mu Omer	2	
127	Samidžija Sulejman sin Ramadanov	50	
128	Sarimehmedović Ahmed sin Abdije	50	Umro 7 februara 1863
129	Gazibarić Kadrija sin Ramadanov	25	
	sin mu Mustafa	—	Rođen 20 decembra 1868
130	Mešanagić Ibrahim sin Mehmedov	29	Umro 9 januara 1871
	brat mu Mustafa	23	
131	Benan Mustafa sin Alije	70	Umro 4 juna 1864
	sin mu Sulejman	41	
	sin mu Adem	26	
	Sulejmanov sin Alija	13	
	Sulejmanov sin Hasan	7	
	Sulejmanov sin Salih	4	
132	Hidić Husejn sin Mustafin	27	
	sin mu Muharem	—	Rođen 15 avgusta 1866
133	Brigić Mehmed sin Salihov	70	
	sin mu Hasan	30	
	sin mu Ibrahim	25	Umro 5 decembra 1868
	sin mu Hasan	21	
	Hasanov sin Mustafa	3	
	Ibrahimov sin Mustafa	—	Rođen 5 septembra 1868
	Mehmedov sin Husejn	5	
134	Duraković Ibrahim sin Durakov	27	Umro 17 juna 1865
135	Jašarević Ramadan sin Omerov	27	

SVEGA

Broj domova:

135¹⁴

Broj osoba:

360

CIGANI — MUSLIMANI NASELJENI U KOZLUKU

136	Burić Ibrahim sin Burin	45
	sin mu Bego	11
	sin mu Bilal	9
137	Tabanović Ramadan sin Salihov	50
	sin mu Salih	8
	sin mu Arif	7
138	Tabanović Ibrahim sin Salihov	27
	sin mu Miralem	8
	sin mu Hasan	1

¹⁴ U originalu stoji pogrešno »125«.

Red. broj dema	Ime muhadžira	starost	Napomena
139	Smajić Abdulah sin Ismailov	5	Umro 29 marta 1868
140	Trbić Osman sin Omerov	27	Umro 18 jula 1863
141	Kulaš Mehmed sin Alije brat mu Salih	25 20	

UKUPNO JEDNIH I DRUGIH

Broj domova:	Broj osoba:	
135	360	doseljenih sokolskih muslimana
6	13	doseljenih Cigana — muslimana
141 ¹⁵	373	

Od porodica navedenih u gornjem spisku u Kozluku se još i sada nalaze Alispahići, Alajbegovići, Arapovići, Banjanovići (Benani), Bašići, Čatići, Čajkići, Dubočanini, Durakovići, Delići, Fejzići, Grabovci, Hergići, Hadžialići (Topčagići), Haluge, Haranbašići, Ibričevići, Isići, Jakubovići, Kubinići, Mutišagići, Mulalići, Mulaibiševići, Markoševići, Mekići, Mešanagići, Pekmezovići, Palamarevići, Puškarevići, Suljagići (Salihagići), Šabići, Spahići, Terzići, Uzunovići, Hidići, Išimovići, Talavanići, Dudakovići i Hadžimuratorići.

Mnoge od tih porodica, međutim, nakon što se naseliše u određenom im mjestu, kasnije promijeniše mjesto boravka, te se zbog toga ne nalaze u mjestima gdje se najprije naseliše, nego se sada nalaze u drugim mjestima. Tako se od ovih u Kozluku naseljenih porodica sada više ne nalaze u Kozluku:

Bojanići, Barnjaci, Behluli, Burakovići, Bratanovići, Bakaševići, Brigići, Dizdari, Gurabići, Gračevići, Ganemovići, Huzbašići, Hasići, Huremovići, Ibrahimspahići, Jasenice, Kadići, Mustafići, Nedžatovići, Nukići, Omeraševići, Pašići, Palovići, Ramići, Ridžalovići, Sakići, Sarimehmedovići, Smajlovići, Šehići, Šamidžići, Tabakovići, Trkići, Tepedeleni, Ufakčići, te od Cigana Burići, Tabanovići i Trbići.

Neke od ovih porodica nalaze se u Zvorniku, neke u Janji, neke u Bijeljini, a neke u Tuzli, a koje od tih porodica se gdje nalaze, to je spomenuto kod popisa muhadžira u dotičnom mjestu. O nekima, međutim, nisam mogao saznati da li se nalaze u nekom drugom mjestu ili su potpuno izumrle i iščezle.

Pored ovih u spisku navedenih u Kozluk naseljenih muhadžira, dođoše kasnije u to mjesto iz drugih mjesta slijedeće muhadžirske porodice:

Brkići, Ekmečići, Hadžilaići, Jahići, Jatići, Mulaosmanovići, Muratovići, Memiševići, Omerhodžići, Omerovići i Suljagići.

¹⁵ U originalnom spisku je pogrešno ranije uneseno mjesto 135:125, na temelju čega je onda pogrešan i zbir, pa stoji mjesto 141:131.

SPISAK

MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) KOJI SE NASTANIŠE U GRADU
BIJELJINI U ZVORNIČKOM SANDŽAKU I BROJ NJIHOVIH
DOMOVA I OSOBA

Dokumenti br. 14 i 15

I ovi dokumenti su sastavni dio rečenog spiska muhadžira (doseljenika) iz Srbije i nisu ranije objavljivani.

Sadrže popis 23 doma sa 57 muških članova užičkih muhadžira koji se nastaniše u gradu Bijeljini u Zvorničkom sandžaku.

Od tog broja je šest domova sa 13 članova Cigana-muslimana.

Doselili su:

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Užičanin Mustafa sin Muratov	32	
2	Koturović — Šapćanin Hasan sin Mehmedov	28	
3	Grapćanović Salih sin Hadži Mustafe	28	
	brat mu Hasan	25	
	sin mu Sulejman	11	
	sin mu Mustafa	7	
	sin mu Abdija	5	
	Hasanov sin Ibrahim	1	
4	Šapćanin Salih sin Rešidov	28	
5	Užičanin Ibrahim sin Mehmedov	40	
	sin mu Mustafa	10	
6	Čosić — Užičanin Ahmed sin	45	
	sin mu Mustafa	10	
	sin mu Abdija	2	
7	Kundurdžija majstor — Mehmed	40	
8	Biogradlija Mustafa sin Mahmutov	30	
	sin mu Mehmed	—	Rođen 24 februara 1871
9	Užičanin Abdulah sin Husejnov	30	
10	Hasan sin Mustafin	15	
	sin mu Sulejman	—	Rođen 5 novembra 1870
11	Mustafa ef. sin Abdurahmanov	38	
	brat mu Mehmed efendija	25	
	brat mu Ibrahim	20	
	sin mu Abdulah	6	
	sin mu Abdurahman	3	
	Ibrahimov sin Hasan	1	
12	Šapćanin Mula Osman sin Husejnov	35	
13	Užičanin terzija — Hašim	35	
	sin mu Mustafa	3	
14	Čosić — Užičanin Ahmed	35	
	sin mu Jusuf	4	
	sin mu Husejn	—	Rođen 1870
15	Imšir sin Ibrahimov	40	
	sin mu Alija	2	
16	Berbić — Užičanin Mustafa ef. sin Jusofov	40	
	sin mu Alija	14	
	sin mu Sadik	1	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
17	Hadži Ibrahimović Mula Ibrahim sin Salihov sin mu Salih sin mu Sulejman Salihov sin Hasan Salihov sin Alija	39 27 17 1 —	Roden 8 juna 1866
SVEGA			
1	Užičanin Mustafa sin Salihbegov	20	
2	Šapčanin Mehmed sin Alibegov	28	

SVEGA

Broj domova:
17

Broj osoba:
43¹⁶

**CIGANI — MUSLIMANI NASELJENI U BIJELJINU I BROJ NJIHOVIH
DOMOVA I OSOBA**

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Kravarević Hasan sin mu Hašim sin mu Šahin sin mu Sumbul sin mu Džemal	32 10 8 6 3	
2	Kravarević Alija sin mu Malaga sin mu Alija brat mu Ibrahim	40 5 3 20	
3	Kovačević Sefer sin Abdijin	28	
4	Užičanin Hasan sin Gagića	25	
5	Kovačević — Avdović Hajrija	40	
6	Kovačević — Oković Sulejman sin mu Ragib	30 1	

SVEGA

Broj domova: 6   **Broj osoba užičkih muhadžira (doseljenika) Cigana:** 14

UKUPNO JEDNIH I DRUGIH

Broj domova:
23

Broj osoba svih užičkih muhadžira:
51¹⁷

Provjeravajući gore spomenuta imena u Bijeljini naseljenih muhadžirskih porodica ustanovio sam da se još uvijek nalaze u Bijeljini: Alibegovići, Abdurahmanovići (vode se još pod prezimenom Zarići), zatim Berberovići, Čosići, Hasanovići, Husejnovići (poznati i pod prezimenom Šapčanina), Kundurdžići, Salihbegovići, te drugi Šapčani poznati još i pod prezimenom Rešidovića.

Pored nabrojenih, u Bijeljini ima i drugih muhadžirskih porodica koje se prvotno naseliše u druga mjesta, pa kasnije predoše

¹⁶ Pogrešno je sabrano, jer mjesto 43 treba 44.

¹⁷ Usljed ranije nastale greške kod sabiranja zbir ni ovdje nije tačan.

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 93

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
12	Mustafa sin Husejn-Hodžin	30	Umro 7 septembra 1871
	sin mu Husejn	6	
	sin mu Hasan	5	Umro 6 avgusta 1869
	sin mu Mehmed	2	
13	Alić Derviš sin Alije	45	Umro 7 septembra 1866
14	Šahbo Ibrahim sin Dervišov	30	
	sin mu Ahmed	7	
	sin mu Omer	1	
15	Aščerić Mustafa sin Ibrahimov	40	
	sin mu Muharem	1	Umro 6 juna 1863
16	Redžep sin Mustafin	20	
	brat mu Osman sin Mehmedov ¹⁹	10	
17	Sarač Mustafa sin Hasanov	35	
	sin mu Hasan	7	Umro 2 maja 1865
18	Osman sin Muratov	60	Umro 10 avgusta 1864
	sin mu Sejfo	30	
	Sejfin sin Ahmed	—	Umro 25 aprila 1871
19	Alić Osman sin Mustafin	30	
20	Čučić Mustafa sin Mehmedov	40	Umro 16 jula 1866
	sin mu Mehmed	6	
21	Bičakčija Husejn sin Mustafin	40	Umro 3 maja 1863
	sin mu Mustafa	5	
22	Pašo sin Mustafin	25	Umro 7 jula 1865
23	Sakić Husejn sin Mustafin	40	
	sin mu Hasan	10	
	sin mu Omer	6	
24	Karmendić Salih sin Ibrahimov	30	Umro 15 aprila 1869
	brat mu Mehmed	18	
	Mehmedov sin Ibrahim	1	
	Salihov sin Mehmed	—	Rođen 20 aprila 1868
25	Ibrahim sin Hasanov	42	
	sin mu Abdija	23	
	sin mu Hasan	15	
	sin mu Husejn	1	
26	Pašo sin Mustafin	35	
	sin mu Ibrahim	21	
	pastorak mu Hasan sin Osmanov	15	
	pastorak mu Salih sin Osmanov	12	
27	Abdibegović Hasan sin Abdije	42	
	sin mu Abdija	12	
	sin mu Muharem	6	
	sin mu Davud	3	
28	Čibarović Salih sin Mustafin	40	
	brat mu Osman	25	
	sin mu Husein	1	
	Osmanov sin Mustafa	3	
	bratić mu Sadik sin Sadikov	14	
29	Tabaković Sulejman sin Husejnov	26	
	pastorak mu Mustafa	10	
30	Šabanović Osman sin Šabanov	40	
	sin mu Nedžib	14	
	sin mu Mustafa	12	

¹⁹ Ili mjesto »Mehmedov« treba da stoji »Mustafin« ili mu je to samo brat po materi.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Ramadan	7	Umro 18 februara 1863
	sin mu Šaban	1	Umro 6 decembra 1863
31	Caparda Omer sin Salihov	25	
	pastorak mu Ramadan sin Abdulvehabov	16	
32	Čehajić Ago sin Osmanov	35	
	sin mu Osman	10	
	sin mu Mehmed	4	
	sin mu Ahmed	1	Umro 20 marta 1863
33	Salih sin Redžepov	27	
34	Sulejman sin Hasanov	25	
	sin mu Mustafa	4	
	sin mu Hasan	2	Umro 1 septembra 1863
35	Kulović Mehmed sin Ibrahimov	35	
	sin mu Ibrahim	15	
	sin mu Muhamed	3	Umro 15 marta 1863
36	Husejn sin Osmanov	30	
	pastorak mu Mustafa sin Hasanov	6	
37	Dunder Hasan sin Abdijin	49	Umro 9 aprila 1865
	sin mu Mehmed	17	
	sin mu Abdija	12	
38	Petrić Jusuf sin Begin	21	
	bratić mu Hasan Mustafin	15	
	bratić mu Salih Mustafin	8	
39	Sejtanović Alija sin Hasanov	30	
	brat mu Bego	25	
40	Ešjar Mustafa sin Hasanov	40	
41	Mehmed sin Mustafin	34	Umro 7 februara 1863
	sin mu Salih	7	
42	Umić Mahmud sin Husejnov	40	
	sin mu Ibrahim	10	
	sin mu Nezir	3	Umro 18 septembra 1865
43	Salih sin Ibrahimov	40	Umro 5 jula 1866
	sin mu Hasan	14	Umro 19 maja 1864
	sin mu Husejn	10	
44	Mehmed sin Omerov	30	
	brat mu Selim	34	
45	Mujagić Mustafa sin Mustafin	40	Umro 10 septembra 1871
	sin mu Husejn	20	
	sin mu Sulejman	12	Umro 7 februara 1864
	sin mu Ibrahim	4	
46	Salih sin Osmanov	55	Umro 10 decembra 1863
	sin mu Osman	6	
47	Haram sin Mehmedov	24	Umro 20 jula 1863
48	Ahbabović Husejn sin Osmanov	10	
	brat mu Hasan	8	
49	Keserović Osman sin Husejnov	30	Umro 20 avgusta 1863
	brat mu Ahmed	16	
50	Lipovac Salih sin Osmanov	35	
	sin mu Salih	15	
	sin mu Omer	4	
	unuk mu Salihov sin Husejn	—	Rođen 1868
	unuk mu Ismail Salihov	—	Rođen 1867
51	Salih sin Bektašev	42	
52	Agan sin Mustafin	45	Umro 20 septembra 1863
	sin mu Salih	25	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Mustafa	—	Rođen 10 juna 1868
	Salihov sin Mustafa	1	Umro 6 septembra 1863
53	Bičo Sulejman sin Osmanov	45	Umro 10 avgusta 1864
	sin mu Salih Sulejmanov	22	
	sin mu Mustafa	16	
	sin mu Osman	15	
	sin mu Ibrahim	13	
	sin mu Mehmed	6	
	bratić mu Halil sin Ahmedov	15	
54	Alija sin Omerov	35	Umro 1 marta 1869
55	Ibrahim sin Osmanov	38	
56	Husar Husejn sin Omerov	40	Umro 20 novembra 1869
	sin mu Mustafa	6	
57	Pašo sin Sulejmanov	30	Umro 20 januara 1863
	sin mu Bego	6	
58	Hajduković Husejn sin Osmanov	36	Umro 10 aprila 1863
	sin mu Sulejman	8	
59	Arifović Osman sin Arifov	55	Umro 30 januara 1870
	sin mu Salih	24	
	Salihov sin Omer	—	Rođen 1 septembra 1868
	Salihov sin Hasan	—	Rođen 20 jula 1865
60	Šahdan sin Ramadanov	48	Umro 3 januara 1869
61	Mujanović Osman sin Mustafin	35	
	sin mu Husejn	3	
62	Mujanović Rašid sin Mustafin	28	
	brat mu Abdulganija	18	Umro 20 aprila 1864
	sin mu Mustafa	2	
63	Mujanović Salih sin Mustafin	24	
64	Abdul sin Zejnilov	28	Umro 5 septembra 1863
	sin mu Husejn	9	
65	Kučić Tajib sin Salihov	38	
	sin mu Husejn	5	
66	Tuzlaković Omer sin Sulejmanov	22	Umro 5 aprila 1866
67	Belobrk Abdija sin Mustafin	48	
	sin mu Alija	15	Umro 5 januara 1863
	drugi sin mu Alija	—	Rođen 10 marta 1869
	bratić mu Mustafa sin Omerov	14	
	bratić mu drugi Mustafa sin Omerov	5	
68	Kahvedžija Husejn sin Salihov	24	
69	Lješničak Salih-amidža sin Omerov	60	
	sin mu Salih	18	
70	Selimović Mustafa	30	Umro 10 avgusta 1865
71	Miralem sin Ibrahimov	28	Umro 5 jula 1867
	sin mu Safer	1	Umro 8 februara 1863
72	Bajlok Murat sin Salihov	50	
	sin mu Hasan	22	Umro 15 novembra 1866
	sin mu Dedo	13	
	sin mu Jusuf	6	
73	Topal Derviš sin Mustafin	50	Umro 20 januara 1871
	pastorak mu Ramadan sin Abdijin	20	
	sin mu Ibrahim	16	
	sin mu Abdija	14	
	Ramadanov sin Mehmed	—	Umro 7 februara 1869
74	Karamujić Bego sin Mustafin	32	Umro 10 decembra 1864
	sin mu Mustafa	3	Umro 12 septembra 1865
75	Konpir Mustafa sin Ahmedov	50	Umro 25 februara 1871
	sin mu Hasan	18	
76	Brežičanin Abdija sin Muminov	40	
	sin mu Džafer	6	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Ismail	8	Umro 15 jula 1867
	pastorak mu Alija sin Abdijin	25	
77	Husić Ibrahim sin Mustafin	45	Umro 20 septembra 1866
	sin mu Mustafa	20	
	sin mu Emin	15	
	sin mu Ismail	2	
78	Ali-čauš sin Hasanov	60	
	pastorak mu Mehmed sin Osmanov	18	Umro 12 septembra 1868
79	Tuzlak Mustafa sin Sulejmanov	35	Umro 20 avgusta 1864
	sin mu Ibrahim	14	
	sin mu Mustafa	5	Umro 14 februara 1866
80	Mujagić Mustafa sin Hasanov	20	
	brat mu Abdija	25	
	Abdijin sin Ahmed	1	
81	Sarač Omer sin Mustafin	30	
	sin mu Ramadan	5	
	sin mu Redžep	2	
	brat mu Hasan	14	Umro 15 jula 1866
82	Kučić Ragib sin Salihov	45	Umro 20 jula 1863
	sin mu Mustafa	22	
83	Kantardžić Rašid sin Mustafin	35	Umro 20 marta 1866
	sin mu Sulejman	25 ²⁰	
	sin mu Mustafa	23	
	sin mu Salih	10	
	sin mu Šaban	7	
	sin mu Mehmed	1	Umro 14 aprila 1871
	Sulejmanov sin Osman	5	Umro 6 februara 1863
	Sulejmanov sin Zajko	—	Roden 7 marta 1870
	Sulejmanov sin Ahmed	—	Roden 15 februara 1863
	Mustafin sin Bego	1	
	Mustafin sin Rašid	—	Umro 2 novembra 1868
84	Mukić Salih sin Salihov	25	
	sin mu Mustafa	5	
85	Kovač Mustafa sin Hasanov	22	
	brat mu Ibrahim	5	
86	Sirovica Mustafa sin Muratov	30	
	sin mu Hasan	5	
	sin mu Murat	2	
	bratić mu Adil sin Mehmedov	3	
87	Ortabojlija Hasan sin Mustafin	30	
88	Mehmed sin Hasanov	18	Umro 1 maja 1865
	brat mu Ibrahim sin Omerov ²¹	7	
89	Lipovac Muhsin sin Osmanov	40	Umro 1 aprila 1864
	sin mu Hasan	10	
90	Krajnović Ibrahim sin Mustafin	30	
	sin mu Pašo	2	
91	Hasan sin Hasanov	40	Umro 10 jula 1861
92	Saračević Husejn sin Hasanov	30	
	sin mu Jusuf	2	
93	Mehmed sin Muratov	50	
94	Topal Mustafa sin Hasanov	45	Umro 6 decembra 1869
	sin mu Pašo	17	
95	Kahrimanović Salih sin Mehmedov	25	

²⁰ Pogrešno su upisane godine ili oca ili sinova, jer od 10 godina nije mogao imati sina.

²¹ Ili je kod nekog od ove dvojice pogrešno uneseno ime oca ili mu je Ibrahim samo brat po materi.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Mehmed	1	Umro 5 jula 1863
	sin mu Salih	—	Rođen 15 maja 1868
96	Hadžomerović Hasan sin Osmanov	25	
	sin mu Osman	—	Umro 4 novembra 1866
97	Karaibrić Mustafa sin Mehmedov	35	
	sin mu Hasan	6	Umro 20 septembra 1865
	sin mu Sulejman	30	
98	Spahić Jusuf sin Mehmedov	35	Umro 20 marta 1863
	sin mu Hasan	7	
99	Pištolj Sulejman sin Abdijin	40	Umro 20 novembra 1869
	sin mu Osman	6	
100	Čoso Husejn sin Hasanov	40	Umro 7 aprila 1865
	sin mu Mustafa	17	
	drugi sin mu Mustafa	14	
101	Čibukčić Ibrahim sin Omerov	30	
	brat mu Sulejman Mehmedov ²²	28	
	šura mu Hasan sin Ibrahimov	20	
102	Uzejr sin Omerov	22	
	brat mu Mehmed	5	
103	Keserović Mustafa sin Hasanov	35	Umro 10 decembra 1864
104	Tokić Ahmed sin Zukanov	35	Umro 12 februara 1866
105	Huremović Husejn sin Ibrahimov	31	
	sin mu Hasan	5	
	brat mu Mustafa	12	
106	Šišić Mustafa sin Osmanov	26	
	sin mu Osman	10	
107	Pralović Husejn sin Mustafin	25	
108	Keserović Omer sin Sejdin	18	Umro 10 aprila 1864
109	Rajković Jusuf sin Ramadanov	32	
	pastorak mu Husejn sin Mustafin	10	
	sin mu Mustafa	14	
110	Sarajlija Mehmed sin Muharemov	35	
	sin mu Muhamed	—	Rođen 4 januara 1866
	sin mu Salih	—	Rođen 4 januara 1866
111	Bahić Hasan sin Jahja-ov	30	Umro 12 aprila 1863
	brat mu Hasan	25	
	brat mu Salih	13	
	brat mu Mustafa	8	
112	Spahić Halil sin Hasanov	30	Umro 20 septembra 1869
	sin mu Šaban	5	
113	Mehmed sin Mustafin	22	Umro 5 septembra 1865
	sin mu Mustafa	6	
	sin mu Muhamed	3	
	sin mu Ahmed	1	
114	Saračević Salih sin Hasanov	35	
	brat mu Hasan	17	
115	Jusuf sin Abdijin	40	
	sin mu Ismail	8	
	sin mu Hasan	1	
116	Abdullatif sin Mustafin	30	Umro 30 marta 1863
	sin mu Sadik	1	Umro 7 maja 1865
117	Milovac Salih sin Mehmedov	40	
	sin mu Bajram	10	Umro 30 maja 1870

²² Može mu biti samo brat po materi.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
118	Garib sin Hasanov	25	
119	Sinan sin Hasanov	30	
	brat mu Mustafa	15	Umro 5 septembra 1863
120	Keserović Mustafa sin Hasanov	25	
121	Šenić Mehmed sin Osmanov	22	
	brat mu Omer	36	
122	Žilić Mustafa sin Omerov	34	Umro 20 marta 1863
	sin mu Abdulkerim	14	Umro 5 juna 1869
	sin mu Mustafa	12	
123	Paprika Alija sin Salihov	19	
124	Ortabojlija Salih sin Omerov	30	
	sin mu Jusuf	3	
125	Isić Arif sin Husejnov	40	
	sin mu Hasan	12	
	sin mu Husejn	6	
	sin mu Sulejman	21	Umro 5 decembra 1863
126	Mujagić Abdija sin Hasanov	26	
	sin mu Ahmed	2	
127	Havić Husejn sin Hasana	25	
128	Karahasanović Salih sin Hasanov	25	
	sin mu Ibrahim	—	Rođen 2 marta 1870
129	Hajduković Bego sin Mustafin	38	
	sin mu Mustafa	16	
130	Hodžić Alija sin Husejnov	26	
	sin mu Mustafa	—	Rođen 20 juna 1868
131	Karaibrić Abdulah sin Alije	28	
	sin mu Ibrahim	1	
132	Sarajlija Mustafa sin Abdulahov	45	Umro 7 novembra 1865
	pastorak mu Abid sin Mehmedov	11	
133	Kahvedžija Husejn sin Mustafin	28	
	sin mu Mustafa	16	
	sin mu Sadik	12	
	sin mu Mehmed	6	
	sin mu Bego	5	
	sin mu Hasan	3	
134	Bašić Husejn sin Salihov	35	Umro 15 septembra 1869
	brat mu Abdija	45	Umro 10 aprila 1870
135	Ahmetović Osman sin Ahmetov	40	
136	Rašidaga sin Husejnov	65	Umro 20 avgusta 1864
	sin mu Hilmijsa	45	
137	Hadži Salih sin Hasanov	35	
	šura mu Hasib Osmanov	14	
138	Hadžegrić Mustafaga sin Ahmetov	35	
	sin mu Ahmed	6	
	sin mu Hasan	5	
	sin mu Sulejman	2	
	sin mu Husejn	—	Rođen.... 1865
139	Alijaga sin Ahmedov	30	Umro 15 jula 1868
	sin mu Ibrahim	15	
	sin mu Ahmed	12	
	sin mu Nail	8	
	sin mu Hasan	—	Rođen.... 1865
140	Sakić Omer sin Ibrahimov	35	
	sin mu Hasan	4	Umro 12 februara 1865
141	Tufekčić Abdija sin Numanov	30	
142	Krbo Hasan sin Mahmutov	30	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
143	Tufekčija Abdulganija sin Dervišev	25	
	sin mu Alija	1	
	sin mu Hasan	—	Rođen 1868
144	Kahvedžija Jusuf	31	
145	Saban sin Sulejmanov	48	
146	Abdulhamid sin Mustafin	40	
	sin mu Mustafa	8	
	sin mu Sulejman	1	
147	Ibrahimović Beho sin Ibrahimov	35	
	sin mu Salih	14	
	sin mu Omer	9	
	sin mu Mustafa	4	
	sestrić mu Mehmed sin Alijin	23	
	S A M C I :		
148	Ibrahim sin Numanov	45	Umro 10 jula 1872
	Pašobeg sin Mehmedov	20	
	Ismail sin Hasanov	25	
	Tabakalić Mustafa sin Abdijin	18	
	brat mu Ismail	12	
	Tabaković Mustafa sin Husejnov	20	

SVEGA

Broj domova: 148   Broj osoba šabačkih muhadžira (doseljenika): 375

UŽIČKI MUHADŽIRI KOJI SE NASTANIŠE U BREZOVOM POLJU

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Sitara Mehmed sin Sulejmanov	6 ²³	
	sin mu Ibrahim	24	
	sin mu Uzejr	20	
	Ibrahimov sin Adem	3	
	Ibrahimov sin Osman	1	
	Ibrahimov sin Mustafa	—	Umro 8 marta 1869
	Ibrahimov sin Salih	—	Rođen 20 septembra 1866
2	Ramić Abdija sin Mehmedov	30	
3	Sitara Mustafa sin Omerov	30	
	sin mu Sulejman	4	
4	Đulović Sulejman sin Ahmetov	35	
	sin mu Mehmed	12	
	sin mu Abdulah	8	
5	Salih sin Hadži Begin	38	
6	Žilić Sadik sin Mustafin	35	
7	Ibrahim sin Ahmetov	69	
8	Deliosmanović Husejn sin Osmanov	35	Umro 3 aprila 1864
	sin mu Sulejman	10	
	sin mu Rašid	7	
	sin mu Ibrahim	3	Umro 20 aprila 1866
9	Šahinović Sulejman sin Husejnov	60	Umro 6 februara 1863
	sin mu Salih	25	
	sin mu Arif	15	
	Salihov sin Sulejman	20	

²³ Nedostaje jedna cifra, vjerovatno »0«, pa izlazi da je star samo 6 godina, dok mu je sin star 24 godine.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
10	Deli Alija sin Ćosin sin mu Alija	45 5	
11	Kukić Murad sin Abdulahov sin mu Hasan sin mu Salih drugi sin mu Hasan	50 25 15 1	Umro 9 aprila 1865
12	Murtezić Mustafa sin Zejnilov sin mu Redžep	45 15	Umro 10 jula 1871
13	Sitar Mustafa sin Husejnov brat mu Zulfikar sin mu Ibrahim sin mu Mehmed	35 16 — —	Roden 10 marta 1868 Roden 15 aprila 1868
14	Sitar Imšir sin Ismailov sin mu Salih	40 16	Umro 4 juna 1864
15	Kuka Husejn sin Ahmetov sin mu Mustafa sin mu Bego Mustafin sin Arif	45 22 17 —	Umro 7 juna 1864 Roden 20 septembra 1868
16	Kuburić Ibrahim sin Mehmedov	35	Umro 9 aprila 1864
17	Halilović Hasan sin Halilov sin mu Salih sin mu Alija sin mu Salih	46 16 12 10	Umro 10 aprila 1863 Umro 7 aprila 1869
18	Jezdina Mustafa sin Husejnov	28	
19	Delić Salih sin Mehmedov sin mu Mustafa	36 1	
20	Mešanović Osman sin Mehmedov sin mu Mehmed sin mu Osman	40 1 —	Roden 10 decembra 1868
21	Kurtalić Arif sin Osmanov brat mu Mehmed brat mu Osman	20 16 —	Roden 12 jula 1868
22	Jusuf sin Omerov sin mu Abdija sin mu Ahmed sin mu Omer	40 14 7 1	
23	Kuburić Ragib sin Mehmedov sin mu Bego sin mu Salih	36 7 1	Umro 11 aprila 1864
24	Sitar Mehmed sin Ismailov sin mu Halil sin mu Osman sin mu Muhsin sin mu Abdurahman Jusufov	30 18 16 4½ 20 ⁴²	
25	Bešlagić Ibriš sin Ismailov sin mu Ismail	22 4	Umro 20 juna 1871
26	Zilić Rešid sin Mustafin	32	
27	Ševkić Bego sin Abdijin	25	
28	Kuburić Alija sin Mehmedov	28	
29	Salih sin Mustafin	20	
30	Tica Ismail sin Sulejmanov sin mu Abdija sin mu Mustafa Abdijin sin Alija	60 18 12 —	Umro 5 aprila 1864 Roden 10 februara 1870

²⁴ Pogrešno je pripisan Abdurahman kao sin, jer ni po starosti ni po očinu imenu ne može biti sin nego samo pastorak.

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 101

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
31	Kumbaradžić Mešan sin Husejnov	35	
	sin mu Alija	5	
	sin mu Omer	1	
	sin mu Ibrahim	—	Rođen 2 maja 1868
	sin mu Mustafa	—	Rođen 25 jula 1869
32	Ismail sin Halilov	45	Umro 20 juna 1868
	sin mu Sulejman	20	
	sin mu Osman	12	
	sin mu Zahir	10	
33	Fazlić Mehmed sin Osmanov	45	Umro 20 juna 1863
	sin mu Mustafa	20	
	sin mu Osman	15	
	sin mu Ibrahim	10	
	Mustafin sin Salih	—	Rođen 4 jula 1868
	Mustafin sin Alija	—	Rođen 20 februara 1871
	Mehmedov sin Alija	—	Rođen 20 juna 1869
34	Delalić Mehmed sin Osmanov	50	
	sin mu Salko	20	
	sin mu Hašim	14	
	sin mu Ahmed	8	
	sin mu Rešid	4	
35	Jusuf sin Ibrahimov	20	
	brat mu Osman	15	
	brat mu Ibrahim	10	
	unuk mu Salih Mustafin ²⁵	—	Rođen 4 jula 1868
	sin mu Alija Mehmedov ²⁶	—	Rođen 20 juna 1869
36	Kretović ²⁷ Osman sin Mustafin	30	
	sin mu Mustafa	6	
	brat mu Ibrahim ²⁸ sin Ahmetov	20	
	brat mu Mehmed Ahmetov ²⁸	10	
37	Fazlić Salih sin Jusufov	20	
38	Klano Mustafa sin Salihov	20	Umro 10 februara 1868
	brat mu Ahmed	25	
	brat mu Sadija	15	
39	Kuburić Arif sin Mehmedov	35	Umro 20 aprila 1863
	sin mu Osman	4	
40	Jezdina Husejn sin Hasanov	30	
	sin mu Sulejman	4	
	sin mu Mustafa	—	Rođen 20 decembra 1863
41	Lisica Zahir sin Mustafin	32	
	sin mu Mustafa	6	
	sin mu Mehmed	—	Rođen 15 avgusta 1868
42	Tihić Abdija sin Husejnov	22	
43	Lasović Mustafa sin Omerov	28	
44	Mustafa sin Ahmeda Kavaza	70	Umro.... 1863
45	Mešanović Hašim sin Mešanov	30	
	brat mu Abdija	24	
	Abdijin sin Mehmed	—	Rođen 10 januara 1868
46	Mujčić Memiš sin Mustafin	45	Umro 9 maja 1868

²⁵ Može mu biti samo pastarak, a nikako unuk.²⁶ I ovaj mu može biti samo pastarak, a nikako sin.²⁷ Prema ortografiji teksta originala moglo bi se čitati Kretović, Kuretović, a moglo bi se, iako malo nesigurno, pročitati i Kreković.²⁸ Prema očinom imenu mogli bi biti samo braća po materj nosioca imena doma.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Salih	2	
47	Dulović Hasan sin Ahmetov	65	
48	Bešlagić Adem sin Memišov	35	
	sin mu Sulejman	1	
	brat mu Omer	30	
	Omerov sin Salih	—	Roden 20 decembra 1870
49	Žilić Mehmed sin Mustafin	26	
50	Foćak Derviš sin Mustafin	35	
	sin mu Mustafa	5	
51	Sitara Muharem sin Ibrahimov	16	Umro 22 januara 1871
52	Sitara Hamid sin Mustafin	35	Umro 2 aprila 1864
	sin mu Mustafa	14	
	sin mu Hasan	1	
	brat mu Muharem	25	
	Muharemov sin Mehmed	—	Roden 1 decembra 1864
	Mehmedov sin Salih	—	Rod. 1 decembra 1864 ²⁹
53	Jusuf sin Mustafin	30	
	brat mu Hemšo sin Sulejmanov ³⁰	45	Umro 1 februara 1864
54	Osman Palčević	35	
	sin mu Mustafa	—	Roden 15 januara 1868
55	Dilsuz Hasan-baša	65	Umro 7 septembra 1864
	sin mu Salko	16	
56	Jusuf sin Mustafin	70	Umro 10 septembra 1868
	sin mu Ibrahim	40	
	sin mu Mustafa	10	Umro 17 septembra 1863
57	Suturović Mušan sin Ahmedov	25	
	sin mu Sulejman	6	
	sin mu Mehmed	—	Roden 7 novembra 1868
58	Aganica Husejn sin Mehmedov	45	
	sin mu Abdija	25	
	sin mu Omer	12	
	sin mu Salih	6	
59	Žilić Salih sin Hasanov	25	
	brat mu Alija sin Sulejmanov ³¹	25	
60	Mujić Mustafa sin Sulejmanov	20	
61	Abdurahman sin Ahmetov	10	Umro 1 januara 1868
	brat mu Alija	6	
62	Kadrić Mehmed sin Ibrahimov	45	
	sin mu Osman	20	
63	Šarac Mustafa sin Ibrahimov	70	
64	Žilić Mehmed sin Mustafin	50	Umro 4 septembra 1870
	sin mu Ahmed	—	Roden 5 marta 1868
	sin mu Mahmut	—	Roden 25 februara 1868
65	Golić Mustafa sin Ademov	35	
	sin mu Mehmed	11	
	sin mu Sulejman	8	
66	Handžić Ibrahim sin Mustafin	25	
	sin mu Mustafa	—	Roden 10 maja 1868
	sin mu Salih	—	Roden 15 februara 1868
67	Stanica Mehmed sin Ibrahimov	40	
68	Stanica Salih sin Ibrahimov	24	
	sin mu Mustafa	—	Roden 15 avgusta 1868

²⁹ Nije navedeno koga je Mehmeda sin. Nemoguće je da bude sin Mehmeda označenog pod brojem 5, jer bi i otac i sin bili isti dan rođeni.

³⁰ Može mu biti samo brat po materi.

³¹ Može mu biti samo brat po materi.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
69	Deliosmanović Hašim sin Osmanov	35	
	sin mu Ahmed	12	Umro 17 juna 1863
	sin mu Mustafa	10	
70	Osmanović Velija sin Osmanov	95	Umro 17 juna 1863
71	Mustafa sin Halilov	40	
	sin mu Omer	—	Rođen 7 juna 1868
72	Paočić Šaban sin Sulejmanov ³²	21	
73	Arnautčić Jusuf sin Salihov	30	
	brat mu Sulejman	50	Umro 9 aprila 1864
	sin mu Mustafa	1	Umro 15 jula 1868
74	Sitar Hasan sin Husejnov	40	Umro 15 januara 1870
	sin mu Salih	12	
	sin mu Redžo	8	
	sin mu Husejn	1	Umro 15 septembra 1868
75	Osman sin Halilov	40	Umro 21 jula 1870
	sin mu Ahmed	4	
76	Agatović Ahmed sin Sulejmanov	15	
77	Saletović Zahir sin Mehmedov	28	
	sin mu Zahid	—	Rođen 15 marta 1868
78	Vukčić Hasan sin Alije	45	Nalazi se u B. Kostajnici
79	Hadžimehmedović Mehmed sin Ahmedov	35	Umro 10 oktobra 1868
	sin mu Ismail	8	
80	Mustafa sin Ibrahimov	25	
	brat mu Mehmed	20	Umro 20 novembra 1868
81	Sejdović Alija sin Ahmedov	5	
82	Čiko Osman sin Mehmedov	35	
83	Cančar Arif sin Alije	40	
	sin mu Arif	6	
84	Pandžić Alija sin Sulejmanov	25	
85	Džeridan Mustafa sin Salihov	20	
86	Spahić Hasib sin Sulejmanov	28	
87	Mustafa sin Arnautov	40	
88	Čibukspahić Osman sin Sulejmanov	22	
89	Balučević Agan sin Halilov ³³	50	
	sin mu Mustafa	20	
	sin mu Mehmed	15	
	sin mu Salko	12	

SVEGA

Broj domova:

89

Broj užičkih muhadžira:

215

SOKOLSKI MUHADŽIRI (DOSELJENICI) KOJI SE NASTANIŠE
U BREZOVOM POLJU I BROJ NJIHOVIH DOMOVA I OSOBA

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Mešanović Osman sin Alemdarov	80	Umro 5 jula 1863
	sin mu Mustafa	35	
2	Hodžić Mehmed	47	
	sin mu Mustafa	24	

³² Mjesto Paočić prema ortografiji originala moglo bi se pročitati još i Pločić.³³ Moglo bi se pročitati još i Palčević.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Sulejman	16	
	sin mu Ibrahim	15	
3	Alemdarović Husejn sin Mehmedov	45	
	sin mu Ibrahim	19	
	sin mu Sulejman	12	
	sin mu Omer	11	
4	Huremović Husejn sin Mahmutov	26	
5	Jasenica Hasan sin Ibrahimov	41	
	sin mu Omer	18	
6	Odoblašić Husejn sin Ibrahimov	61	
7	Hodžić Abdulah sin Mehmedov	50	
	sin mu Osman	20	
8	Ramičić Omer sin Hasanov	31	
	sin mu Mehmed	1	Umro 10 maja 1866
	bratić mu Mustafa sin Mehmedov	12	
	bratić mu Hasan sin Sulejmanov	12	
	sin mu Selim	—	Rođen 14 decembra 1863
9	Omer sin Huremov	70	Umro 9 maja 1865
	sin mu Mehmed	18	
	sin mu Hasan	14	
	sin mu Osman	11	
10	Huremović Husejn sin Omerov	35	
	sin mu Alija	15	
	sin mu Jusuf	13	
11	Mustafa sin Salihov	19	Umro 1870
	brat mu Šems	13	
12	Duraković Abdija sin Hasanov	29	
	sin mu Mustafa	2	
	brat mu Husejn	25	
	stričević mu Abdulmumin sin Durakov	7	Umro 1 septembra 1864
13	Velija sin Alijin	60	Umro 5 avgusta 1865
	sin mu Rizvan	30	
	Rizvanov sin Husejn	2	
	Rizvanov sin Hasan	2	
14	Tašić Muhamed	45	Umro 2 septembra 1870
	sin mu Mustafa	21	
	sin mu Hasan	16	
	sin mu Abdulah	8	
	sin mu Ibrahim	—	Rođen 1864
	sin mu Salih	—	Nalazi se u B. Kostajnici
	Mustafin sin Mustafa	—	Rođen . . . . .
15	Husić Husejn sin Mehmedov	35	Rođen 7 novembra 1869
16	Barka Mustafa sin Alije	16	
17	Ibišbeg sin Hasanbegov	50	
	sin mu Osman	15	
	sin mu Hasan	7	
	sin mu Husejn	—	Rođen 1870
18	Mehmed sin Ibišbegov	27	
	sin mu Alija	1	
19	Sulejman sin Hadži Hasana Zajima	48	Umro 18 oktobra 1863
	sin mu Hasan	15	
	sin mu Salih	11	
20	Ibrahim efendija sin Salihov	39	Nalazi se u Bijeljini
21	Mula Husejn Mula Salihov	35	Umro 25 septembra 1863
	sin mu Ahmed	12	
	sin mu Hasan	8	
22	Salih sin Durakov	27	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
23	Hasanović Sulejman sin Hasanov	45	Umro 9 aprila 1863
	sin mu Omer	13	
24	Ibrahim sin Abdijin	30	
25	Pustarić Agan	39	Umro 12 aprila 1864
	brat mu Husejn Aganov ³⁴	47	Umro 15 marta 1863
26	Hadžiibrahimović Mustafa sin Sulejmanov	25	
	brat mu Omer	12	
	sin mu Sulejman	—	Rođen 7 marta 1869
27	Tašić Sulejman sin Hasanov	35	
	sin mu Husejn	8	
	sin mu Arif	3	
28	Školjo Halil sin Hasanov	65	
29	Salih sin Mula Džadbega	35	
	sin mu Abdija Salihov	3	Umro..... 1863
	brat mu Hasan	39	Umro 15 maja 1863
30	Adem sin Isaov	45	Umro 20 avgusta 1868
31	Krečović Mehmed sin Ismailov	45	Umro 17 septembra 1870

SVEGA**Broj domova:****31****Broj osoba sokolskih muhadžira (doseljenika):****76**

Provjeravajući imena gornjih porodica, ustanovio sam da se još uvijek nalaze u Brezovom Polju (novom) sljedeće porodice:

Ahmetovići, Arifovići, Aličauševići, Agići (Aganice), Arnautalići, Bešlagići, Čibukčići, Derviševići, Durakovići, Fazlići, Husići, Huremovići, Hodžići, Hadžegrići, Hadžimehmedovići, Hasagići, Hadžiibrahimovići, Ibišbegovići, Karaibrići (Zahirovići), Karahasanovići, Kukići, Lipovice (sada Lipići), Ljuščice, Mulaibrahimovići, Muratovići, Mujagići, Mešanovići, Numanovići, Palčevići (Paočići), Rašići, Sakići, Saračevići, Satarići, Sitarevići, Saletovići, Tuzlakovići, Tvice (Tice) i Tanjići.

Od naseljenih porodica nisam mogao pronaći u Brezovom Polju:

Aliće, Avdibegoviće, Abdiće, Ahbaboviće, Alemdaroviće, Bje-lobrke, Brežčanine, Bahiće, Bašiće, Dizdareviće, Đuloviće, Dilsuze, Čosiće, Čikiće, Goliće, Husejnoviće, Hajdukoviće, Hadžiomero-viće, Haliloviće, Handžiće, Isiće, Jahiće, Jezdine, Kuloviće, Kučići, Ka-ramujiće, Konpire, Krajnoviće, Kurtaliće, Kumbaradžići, Kretoviće, Klane, Kadriće, Mustafiće, Mujanoviće, Mukiće, Milovce, Murte-zići, Muladžadbegoviće, Osmanoviće, Omeroviće, Ortabojliće, Odo-bašići, Paprike, Pandžići, Pištolje, Paravliće, Redžepoviće, Rama-danoviće, Rajkoviće, Salihoviće, Selimoviće, Sirovice, Spahiće, Sta-nice, Šabanoviće, Šašići, Šeniće, Šahinoviće, Ševkiće, Školje, Topa-loviće, Tufekčići, Tihice i Žiliće.

Za neke od njih zna se da su izumrli, za neke da su iselili, dok o nekima nisam mogao saznati da li su izumrli, ili su iselili ili su možda promijenili prezime, što je čest slučaj.

³⁴ Ako se misli Agan koji je spomenut prije toga, onda mu nije brat nego sin, a to po godinama ne može biti.

Pored ovih u spisku spomenutih porodica danas ima u Brezovom Polju još nekoliko drugih porodica, koje takođe potiču iz Srbije, ali ih nema u spiskovima u Brezovom Polju doseljenih, ili zato što su bili najprije naseljeni u nekom drugom mjestu ili su i oni neki od onih u spiskovima, ali s promijenjenim prezimenom.

BROJ SVIH U BIJELJINSKI SREZ NASELJENIH MUHADŽIRA
(DOSELJENIKA)

I	II	III	
Doseljenih iz Užica:	Doseljenih iz Šapca:	Doseljenih iz Sokola:	Sada nastanjenih u
Broj domova: 23	Broj domova: ...	Broj domova: ...	Bijeljini
Broj osoba: 57	Broj osoba: ...	Broj osoba: ...	
Broj domova: 4	Broj domova: ...	Broj domova: ...	Janji
Broj osoba: 10	Broj osoba: ...	Broj osoba: ...	
Broj domova: 89	Broj domova: 148	Broj domova: 31	Brezovom Polju
Broj osoba: 215	Broj osoba: 375	Broj osoba: 76	
S V E G A			
Domova:		Osoba:	
23		57	
4		10	
89		215	
148		375	
31		76	
295		723 ³⁵	

6

S P I S A K

I BROJ OSOBA I DOMOVA MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) KOJI
SE NASTANIŠE U GORNJOJ AZIZIJI (B. ŠAMCU), U GRADA-
ČAČKOM KADILUKU, U ZVORNIČKOM SANDŽAKU

Dokumenti br. 32—46

I oni su takođe sastavni dio ranije spomenutog spiska. Ni oni nisu ranije objavljeni.

Sadrže 293 doma sa 624 muška člana muhadžira muslimana, koji se tu naseliše iz Srbije, i to 235 domova sa 498 muških članova užičkih, 26 domova sa 57 članova šabačkih i 32 doma sa 69 članova sokolskih muhadžira (doseljenika) nastanjenih u Gornjoj Aziziji (Bos. Šamcu) kako slijedi:

³⁵ Pogrešno je sabrano. Treba da stoji 733.

BROJ DOMOVA I OSOBA UŽIČKIH MUHADŽIRA KOJI SE NASTANIŠE
U GORNJOJ AZIZIJI (BOS. ŠAMCU)

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Hafiz Ali ef. sin Ibrahimov	45	
	sin mu Ibrahim	15	
	sin mu Mustafa	9	
2	Fejzović Salih sin Mustafin	16	
	brat mu Mehmed	12	
3	Babahmetović Lutfija sin Mehmedov	24	
	sin mu Mustafa	6	
4	Mehmed sin Ibrahima Softe	24	
	brat mu Alija	18	
5	Hasan efendija sin Hadži Mehmed efendijin	40	
6	Sulejman sin Hasanov	25	
	brat mu Abdija	21	
	sin mu Mustafa Hasanov ³⁶	40	
7	Hajfić Sulejman sin Ibrahimov	8	
	stric mu Abdulah sin Osmanov	25	
8	Arif sin Mehmedov	45	
	sin mu Omer	3	
	brat mu Salih sin Eminov ³⁷	26	
	brat mu Mustafa sin Mehmedov	23	
9	Prcić Hasan sin Šerifov	12	
	brat mu Ahmed	6	
10	Salih sin Arifov	15	
	brat mu Ahmed	11	
	brat mu Mustafa	6	
11	Rašid sin Salihov	22	
	brat mu Sulejman	15	
	brat mu Mustafa	8	
12	Hajfić Mehmed sin Hafiz Salihov	15	
	brat mu Osman	12	
	brat mu Ahmed	8	
13	Bako Mustafa sin Ibrahimov	35	
	brat mu Derviš	35	
	brat mu Alija	25	
	sin mu Salih	4	
	sin mu Ibrahim	2	
	brat mu Mustafa	30	
14	Mustafa sin Hasanov	41	
	sin mu Hasan	13	
	sin mu Ibrahim	3	
15	Hasanović Mustafa sin Hasanov	41	
	sin mu Hasan	13	
	sin mu Ibrahim	3	
(Izgleda da se dom br. 14 i br. 15 ponavlja)			
16	Mustafa sin Abdulahov	51	
	brat mu Abdurahman	15	
17	Sulejman sin Husejnov	35	
	sin mu Mehmed	2	
18	Hafizabdurahmanović Salih sin Hadži Mehmedov	1	
19	Hasan sin Hadži Alijin	15	
20	Đikić Hadži Osman sin Mustafin	56	
	sin mu Mustafa	2	

³⁶ U tekstu je pogrešno uneseno mjesto »brat« »sin«.³⁷ Brat po materi.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Salih	17	
	sin mu Uzejr	12	
22	Ibrahim sin Jusufov ³⁸	5	
23	Alija sin Jusufov	7	
24	Sejfija sin Sulejmanov	16	
	brat mu Alija	4	
25	Ibrahimaga sin Muharemov	53	
	sin mu Mehmed	20	
	sin mu Zahir	16	
	sin mu Pašo	11	
26	Mehmed sin Ibrahimov	40	
	sin mu Muhamed	15	
	sin mu Sulejman	6	
27	Abdija sin Mehmedov	50	
	sin mu Mustafa	21	
	sin mu Abdija	13	
	sin mu Abdurahman	7	
28	Abdija sin Mehmedov	34	
29	Ismail sin Ejubov	33	
	brat mu Mustafa	30	
30	Hasan sin Husejnov	30	
	brat mu Abdurahman	25	
31	Sulejman sin Abdulahov	35	
	sin mu Mustafa	4	
32	Ahmedović Sulejman sin Ahmedov	41	
	sin mu Ismail	23	
	sin mu Alija	17	
	sin mu Jusuf	10	
33	Ismail sin Mustafin	6	
34	Hafiz Mehmed sin Hasanov	45	
	sin mu Alija	23	
	sin mu Salih	20	
	sin mu Mušan	18	
	sin mu Hasan	11	
35	Sulejman sin Mehmedov	25	
36	Salihović Ahmed sin Salihov	9	
37	Bašić Bećo-Salih sin Mustafin	55	
38	Prcić Abdija sin Hadži Alije	30	
	sin mu Husejn	4	
	sin mu Ibrahim	1	
39	Prcić Hadži Alija sin Hadži Sulejmanov	35	
	sin mu Jusuf	25	
	sin mu Omer	15	
40	Alija sin Abdulah efendije	23	
	sin mu Mehmed	—	Roden 8 maja 1870
41	Abdulah sin Ahmed efendije	19	
	brat mu Mehmed	9	
42	Bećirović Osman sin Bećira	40	
	sin mu Alija	15	
44 ³⁹	Mehmedović Sulejman sin Mehmedov	30	
45	Hasanović Mehmed sin Hasanov	32	
46	Bašić Mustafa sin Mehmedov	35	
	sin mu Sabit	5	
	sin mu Bego	5	
47	Bašić Sulejman sin Hasanov	40	

³⁸ Nedostaje dom broj 21.³⁹ Nedostaje dom broj 43.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
48	Ibrahimović Ibrahim sin Hašimov	21	
	brat mu Ahmed	12	
	brat mu Mustafa	8	
49	Ahmetović Hasan sin Ahmetov	35	
	sin mu Ahmed	7	
	sin mu Mustafa	2	
50	Ago Alija sin Mustafin	35	
	sin mu Mustafa	5	
	brat mu Hasan	30	
	Hasanov sin Mustafa	4	
51	Mustafić Mehmed sin Mustafin	32	
52	Abdurahmanović Sulejman sin Abdu- rahmanov	25	
	sin mu Ismail	2	
53	Mustafa sin Husejnov	40	
	sin mu Husejn	9	
	sin mu Osman	6	
	sin mu Ibrahim	5	
	sin mu Emin	3	
55 ⁴⁰	Begić Mustafa sin Mehmedov	67	
	sin mu Salih	33	
	sin mu Kasim	9	
	sin mu Hašim	5	
	sin mu Mehmed	25	
	Salihov sin Zahir	13	
	Salihov sin Alija	12	
	Salihov sin Rašid	3	
56	Abdija sin Sulejmanov	37	
	sin mu Ahmed Sulejmanov ⁴¹	14	
	Abdijin sin Sulejman	—	Rođen ... 1870
57	Halil sin Mustafin	12	
	brat mu Salih	8	
58	Ibrahimović Ahmed sin Mešanov	15	
	brat mu Salih	11	
59	Ahmed sin Mustafin	26	
	brat mu Rašid	35	
60	Pištolj Emin sin Hadži Salihov	22	
	brat mu Alija	18	
61	Mustafa sin Hasanov	13	
	brat mu Ibrahim	5	
62	Salih sin Mustafin	35	
	sin mu Mehmed	4	
63	Tahir sin Osmana Arnauta	35	
	sin mu Sulejman	3	
64	Jusuf sin Sadulahov	15	
65	Sulejman sin Sulejmanov	25	
	sin mu Ibrahim	5	
66	Sulejman sin Mehmedov	25	
	brat mu Mustafa	20	
	brat mu Salih	18	
	brat mu Alija	16	
67	Abid sin Jusufov	15	
	brat mu Abdija	12	
68	Salih sin Jusufov	6	
70 ⁴²	Mustafa sin Ibrahimov	35	

⁴⁰ Nedostaje dom broj 54.

⁴¹ Mjesto sin treba da stoji brat.

⁴² Nedostaje dom broj 69.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Salih	8	
	sin mu Ibrahim	3	
71	Abdija sin Sulejmanov	18	
72	Ahmed sin Jusufov	2	
73	Salih sin Sulejmanov	25	
74	Salih sin Mehmedov	35	
	sin mu Sulejman	13	
75	Mustafa sin Ramadanov	35	
76	Hadži Mehmed sin Mustafin	45	
	sin mu Mustafa	14	
	sin mu Ahmed	4	
77	Mehmed sin Hasanov	26	
78	Sulejman sin Hasanov	31	
79	Mustafa sin Hadži Jusufov	13	
	brat mu Salih	5	
80	Osman sin Hasanov	45	
	sin mu Hasan	8	
	sin mu Ibrahim	2	
81	Harčinović Ibrahim sin Hadži Omerov	47	
	sin mu Abdulah	17	
	sin mu Omer	5	
82	Mustafa sin Ibrahimov	12	
	brat mu Jusuf	9	
	brat mu Ibrahim	5	
83	Mustafa sin Husejnov	30	
	Siroče Osman sin Mustafin	17	
84	Džaferović Džafer sin Jusufov	10	
85	Mehmed sin Hasanov	16	
	brat mu Mustafa	11	
87 ⁴³	Alija sin Mehmedov	21	
	brat mu Abdulah	16	
88	Agan Sulejman sin Ibrahimov	32	
	sin mu Mehmed	12	
	sin mu Arif	5	
89	Salih sin Mehmedov	7	Nalazi se u Brčkom
90	Mehmed sin Husejnov	45	
91	Osman sin Abdijin	21	
92	Mustafa sin Mehmedov	40	
	Abid sin Mustafin	8	
93	Osman sin Husejnov	16	
94	Sadija sin Isaov	25	
	brat mu Mehmed	23	
	brat mu Husejn	12	
95	Mustafa sin Ibrahimov	53	
	sin mu Jusuf	4	
	sin mu Mehmed	2	
96	Vagović Hašim sin Mehmedov	28	
	sin mu Abdulah	7	
	sin mu Hasan	5	
	sin mu Ulejd	2	
	sestrić mu Mustafa sin Salihov	15	
97	Vagović Salih sin Mehmedov	15	
	brat mu Bajram	28	
98	Mehmed sin Sulejmanov	24	
99	Mustafa sin Ejubov	17	

⁴³ Nedostaje dom broj 86.

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 111

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
100	Muhamed sin Mehmedov	32	
	sin mu Ismail	9	
	sin mu Salih	6	
101	Fisović Ibriš sin Osmanov	32	
	sin mu Mustafa	9	
102	Bako Mustafa sin Mehmedvo	35	
103	Salih sin Hadži Mehmedov	40	
	sin mu Sulejman	14	
	sin mu Sejfi	8	
	Sulejmanov sin Salih	11	
104	Salih sin Sulejmanov	12	
105	Sadija sin Mustafin	16	
	brat mu Husejn	9	
106	Mehmed sin Jusufov	50	
	sin mu Zahir	18	
107	Osman sin Hasanov	35	
	sin mu Hasan	16	
	sin mu Salih	13	
	sin mu Mehmed	8	
	sin mu Mustafa	3	
108	Hasan sint Salihov	11	
	brat mu Ibrahim	2	
109	Osman sin Mustafin	35	Nalazi se u D. Aziziji
110	Sulejman sin Ibrahimov	2	I ovaj se nalazi u D.
111	Hašim sin Abdulkadirov	20	Aziziji
	brat mu Alija	15	
112	Husejn sin Omerov	40	
	brat mu Mustafa	30	
113	Salih sin Sulejmanov	45	
	sin mu Sulejman	21	
	sin mu Mustafa	14	
	sin mu Zulfo	7	
114	Rešid sin Mehmedov	26	
	sin mu Sadulah	4	
115	Salih sin Hadži Salihov	35	
	sin mu Mustafa	5	
116	Salih sin Ebu Berkov	40	
	brat mu Muhamed	25	
117	Ibrahim sin Sulejmanov	21	
118	Osman sin Mehmedov	25	
	brat mu Mustafa	21	
	brat mu Zahid	16	
120 ⁴⁴	Sulejman sin Mustafin	30	
	sin mu Salih	2	
121	Ismail sin Hadži Ibrahimov	30	
	sin mu Sulejman	2	
122	Abdija sin Husejnov	8	Nalazi se u Sarajevu
123	Harčinović Ahmed sin Hadži Omerov	35	
	sin mu Mehmed	6	
	sin mu Jusuf	4	
124	Ibrahim sin Mustafin	25	
125	Mustafa sin Hadži Ahmedov	20	
126	Hašim sin Ibrahimov	51	
127	Hadži Mustafa sin Mehmedov	51	Nalazi se u Bijeljini
128	Hasan sin Mehmedov	31	
129	Hasan sin Mehmedov	32	

⁴⁴ Nedostaje dom broj 119.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Mustafa	14	
	sin mu Mehmed	12	
	sin mu Ibrahim	8	
	sin mu Sulejman	—	Rođen 7 juna 1870
131 ⁴⁵	Ibrahim sin Mustafin	27	
	brat mu Zahir sin Alije ⁴⁶	8	
132	Bećir sin Ibrahimov	35	
133	Rašid sin Ibrahimov	29	
	brat mu Ibrahim	19	
	brat mu Hasan	12	
134	Sulejman sin Mehmedov	35	
135	Rašid sin Alije	6	
136	Mehmed sin Salihov	21	
	brat mu Mustafa	17	
	drugi brat mu Mustafa sin Salihov	15	
	brat mu Omer	12	
	brat mu Muharem	6	
137	Mustafa sin Hasanov	3	
	brat mu Osman sin Osmanov ⁴⁷	7	
138	Ibrahim sin Mehmedov	36	
	sin mu Mustafa	4	
139	Osman sin Abdulatifov	7	
140	Mustafa sin Mehmedov	13	
	sin mu Alija	3	
141	Topalović Mehmed sin Hadži Muha- remov	22	
	brat mu Abdulah	15	
142	Mehmed sin Mustafin	41	
	sin mu Mušan	5	
143	Agan sin Redžepov	13	
	brat mu Hasan	5	
144	Osman sin Mustafin	40	
	sin mu Osman	10	
	sin mu Munib	5	
145	Hasanović Hasan sin Hasanov	52	
	sin mu Mehmed	22	
	sin mu Mustafa	18	
	sin mu Abdurahman	15	
146	Ahmetović Ahmet sin Sulejmanov	66	
	sin mu Salih	14	
	sin mu Sulejman	10	
	šura mu Mehmed Ibrahimov	25	
147	Ibrahim sin Mustafin	16	
	brat mu Ismail	12	
148	Sulejmanović Hasan sin Hašimov	28	
	sin mu Uzejr	5	
149	Hadži Salih sin Mustafin	35	
150	Ibrahim sin Sulejmanov	75	
	sin mu Mehmed	6	
152 ⁴⁸	Alić Sejfija sin Begin	17	
	brat mu Ahmed	4	
153	Mehmed sin Hasanov	30	

⁴⁵ Nedostaje dom broj 130.⁴⁶ Brat mu po materi.⁴⁷ Brat mu po materi.⁴⁸ Nedostaje dom broj 151.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
155 ⁴⁹	Salih sin Osmanov	65	
	sin mu Jusuf	26	
	sin mu Mehmed	23	
	sin mu Abdurahman	5	
	Jusufov sin Husejn	1	
156	Mustafa sin Abdulhamidov	17	
	brat mu Salih	12	
157	Salih sin Sulejmanov	35	
158	Sulejman sin Mehmedov	35	
	sin mu Ibrahim	12	
	sin mu Salih	6	
159	Sulejman sin Mustafin	22	
160	Sulejman sin Abdulahov	20	
161	Mešan sin Ahmedov	20	
162	Osman sin Mehmedov	38	
	sin mu Salih	25	
163	Derviš sin Mustafin	33	
	sin mu Salih	5	
164	Ibiš sin Mustafin	40	
	sin mu Hasan	16	
	sin mu Osman	14	
	sin mu Mustafa	5	
	sin mu Salih	4	
165	Husejn sin Hadži Ibrahimov	26	
166	Ceribašić Bego sin Ibrahimbegov	32	
	brat mu Mehmed	22	
167	Hasan sin Ademov	45	
168	Arif sin Mehmedov	32	
	sin mu Husejn	9	
	sin mu Mehmed	5	
169	Salih sin Ismailov	30	
171 ⁵⁰	Hasan sin Mehmedov	30	
	sin mu Jusuf	4	
172	Abdurahman sin Sulejmanov	26	
	sin mu Alija	5	
	sin mu Nurija	4	
173	Zatkić Mustafa sin Osmanov	36	
	sin mu Osman	11	
	sin mu Hasan	6	
	sin mu Sulejman	—	Rođen 5 maja 1870
174	Mustafa sin Jusufov	61	
	sin mu Sulejman	21	
175	Sulejman sin Husejnov	25	
176	Ismail sin Ibrahimov	55	
	sin mu Abdurahman	17	
	sin mu Salih	28	
177	Abdija sin Hadži Mehmedov	49	
179	Bećir sin Hasanov	20	
179	Sulejman sin Mustafin	32	
	sin mu Ibrahim	13	
	sin mu Abdurahman	11	
	sin mu Hasan	7	
	sin mu Husejn	4	
180	Mustafa sin Omerov	60	
	sin mu Ahmed	20	

⁴⁹ Nedostaje dom broj 154.⁵⁰ Nedostaje dom broj 170.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Abdulah	8	
181	Omer sin Mustafin	26	
	sin mu Salih	9	
182	Sulejman sin Hadži Omerov	45	
	sin mu Abdurahman	13	
183	Sulejman sin Alije	30	
	sin mu Salih	3	
	sin mu Abdulah Osmanov ⁵¹	35	
184	Ibrahim sin Husejnov	30	
	brat mu Salih	35	
185	Mehmed sin Husejnov	27	
186	Mustafa sin Ibrahimov	48	
	sin mu Alija	18	
	sin mu Ibrahim	14	
187	Mustafa sin Sulejmanov	35	
188	Rašid Halil sin Abdulahov	34	
189	Abdurahman sin Sulejmanov	30	
190	Hadži Sulejman sin Mehmedov	30	
191	Hasanbeg sin Mehmedov	38	
192	Hašim sin Hasanov	35	Nalazi se u Janji
193	Mustafa sin Salihov	60	
	sin mu Ibrahim	17	
	brat mu Alija sin Sulejmanov ⁵²	22	
194	Alija sin Osmanov	23	
195	Ibrahim sin Ibrahimov	35	
	brat mu Mehmed	25	
196	Salih sin Mustafin	15	
197	Mehmed sin Hasanov	30	
198	Sulejmanaga sin Ibrahimov	35	
	sin mu Salih	5	
199	Ahmed sin Mehmedov	8	
200	Ahmed sin Osmanov	26	
	brat mu Salih	16	
201	Abdulah sin Sulejmanov	22	
	brat mu Rašid	18	
	brat mu Mehmed	11	
	brat mu Uzejr	8	
	brat mu Ibrahim	4	
202	Arif sin Sulejmanov	26	
	sin mu Šaban	7	
203	Abdulah sin Ibrahimov	30	
204	Harčinović Hasan sin Hadži Omerov	22	Nalazi se u Gračanici
205	Mustafa sin Hadži Omerov	22	I ovaj se nalazi u Gra-
206	Dervić Mehmed sin Mula Sulejmanov	23	čanici
	brat mu Mustafa	20	
207	Čugur Hadži Abdija sin Mustafin	71	Nalazi se u Tuzli
	sin mu Mustafa	40	
	Mustafin sin Salih	11	
208	Kasim sin Hadži Abdijin	31	
	sin mu Sulejman	7	
209	Hadži Mehmed sin Hadži Ibrahimov	40	
	sin mu Salih	12	
210	Prčić Mehmed sin Hadži Salihov	25	Nalazi se u Tuzli
211	Hafiz Mehmed sin Hadži Hafizov	30	

⁵¹ Po godinama je stariji, te mu ne može biti ni pastorak. Vjerovatno mu je brat po materi, a pogrešno uneseno sin.

⁵² Brat mu po materi.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Abdurahman	2	
	brat mu Ahmed	22	
	brat mu Mustafa	18	
212	Škiljić Ahmed sin Mustabegov	22	Nalazi se u Gračanici
	sin mu Hasan	1	
	brat mu Hasan sin Mustabegov	15	
213	Tihić Salh sin Mustabeogv	19	Nalazi se u Brčkom
	brat mu Fejzija	11	
214	Bego sin Sulejmanov	40	
	sin mu Sulejman	12	
	brat mu Salih	20	
215	Mustafa sin Osmanov	35	
	brat mu Ibiš	25	
216	Bošnjak Hašim sin Sulejmanov	25	
	brat mu Mehmed	15	
217	Hasan sin Mehmedov	55	Nalazi se u Gračanici
218	Sejfića sin Ahmedov	31	
219	Abdija sin Kovača Ismaila	39	
220	Mehmed sin Ibrahimov	40	
221	Bećo Muharem sin Hasanov	45	
222	Jusuf sin Mustafin	30	
223	Arap Rejhan efendija	40	
224	Riza efendija sin Abdulahov	41	
225	Ibrahimaga sin Abdulahov	42	
	sin mu Abdulah	—	Roden 4 aprila 1870

SVEGA

Broj domova: 214   Broj osoba užičkih muhadžira (doseljenika): 440

Napomena: Zbir domova je tačan, dok je popis rednih brojeva netačan, kao što je već u primjedbama ispod crte naznačeno.

BROJ DOMOVA I OSOBA SOKOLSKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA)
NASTANJENIH U GORNJOJ AZIZIJI (BOS. ŠAMCU)

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	1 Salihbeg sin Hasanov	41	
	sin mu Salihbeg	2	
	2 Husejn sin Hasanov	35	
	stričević mu Salih sin Mehmedov	40	
	3 Mehmed sin Mustafin	35	
	sin mu Mustafa	11	
	sin mu Mahmud	9	
	4 Mustafa sin Mehmedov	10	
	5 Ahmed sin Ahmedov	10	
— 235 —	7 ⁵³ Selim sin Husejnov	50	
	sin mu Husejn	20	
	Husejnov sin Mehmed	½	
	šura mu Hasan sin Mustafin	25	
	sluga mu Mustafa sin Abdulahov	35	
— 236 —	8 Mustafa sin Ibrahimov	45	
	brat mu Sulejman	35	

⁵³ Nedostaje dom broj 6.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	brat mu Abdulah	25	
— 237 — 9	Mehmed sin Alije	30	
— 238 — 10	Ibrahim sin Alije	35	
	sin mu Ahmed	12	
	sin mu Hasan	8	
— 239 — 11	Sulejman sin Mustafin	15	
	sin mu Salih	—	Roden 5 jula 1863
	sin mu Mustafa	—	Roden 27 juna 1870
— 240 — 12	Mustafa sin Mustafin	20	
— 241 — 13	Mehmed sin Alije	50	
	sin mu Alija	25	
	sin mu Omer	15	
— 242 — 14	Alija sin Osmanov	30	
— 244 — 15	Mustafa sin Husejnov	30	
	brat mu Hasan	32	
— 245 — 16	Mustafa sin Jahja-ov	16	
	brat mu Emin	12	
— 246 — 17	Derviš sin Salihov	60	
	sin mu Hasan	16	
— 247 — 18	Mustafa sin Omerov	35	
— 248 — 19	Mustafa sin Salihov	30	
	brat mu Hasan	25	
— 250 — 20	Ismail sin Ibrahimov	35	
	sin mu Mustafa	15	
	sin mu Ibrahim	3	
— 251 — 21	Mustafa sin Age Saliha	40	
— 252 — 22	Osman sin Salihov	12	
— 253 — 23	Alija sin Ibrahimov	30	
	brat mu Sulejman	25	
— 254 — 24	Sulejman sin Ibrahimov	60	
	sin mu Hasan	40	
	sin mu Ibrahim	16	
	Hasanov sin Mustafa	13	
— 255 — 25	Omer sin Alije	35	
— 256 — 26	Hašim sin Salihov	35	
	sin mu Hasan	10	
	sin mu Husejn Ibrahimov ⁵⁴	5	
— 257 — 27	Salih sin Fejzulahov	60	
	sin mu Sulejman	35	
	Sulejmanov sin Mustafa	8	
	Sulejmanov sin Mehmed	2	
— 258 — 28	Hasan sin Fejzulahov	55	
— 259 — 29	Omer sin Ahmedov	16	
— 260 — 30	Salih sin Omerov	30	
	pastorak mu Sulejman sin		
	Hasanov	7	
	drugi sin mu ⁵⁵ Osman sin		
	Hasanov	4	
— 261 — 31	Mustafa sin Jusufov	35	
	sin mu Hašim	4	
	sin mu Osman	1	
— 262 — 32	Ibrahim sin Alije	41	
	sin mu Derviš	14	
	sin mu Hasan	—	
SVEGA			

⁵⁴ Može mu biti samo pastorak, a nikako sin.⁵⁵ Mjesto sin treba da stoji »pastorak«.

Broj domova:
32

Broj osoba sokolskih muhadžira (doseljenika):
69

BROJ DOMOVA I OSOBA ŠABAČKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) NASTANJENIH U GORNJOJ AZIZIJI (BOS. SAMCU)

Redni broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
— 263 — 1	Bešlo sin Alije	60	
— 264 — 2	Ibrahim sin Mustafin	48	
	sin mu Redžep	12	
	sin mu Ramadan	10	
	sin mu Salih	1	
— 265 — 3	Hasan sin Abdijin	35	
	sin mu Abdija	1	
— 266 — 4	Hasan sin Husejnov	26	
	brat mu Saćir	17	
	sin mu Osman Husejnov ⁵⁶	12	
	sin mu Salih Husejnov ⁵⁷	7	
	sin mu Hamid Husejnov ⁵⁸	4	
— 267 — 5	Osman sin Alije	50	
— 268 — 6	Alija sin Husejnov	20	
	sin mu Husejn	3	
— 269 — 7	Osman sin Alije ⁵⁹	50	
— 270 — 8	Alija sin Husejnov	25	
— 271 — 9	Ibrahim sin Husejnov	20	
	brat mu Mehmed	14	
— 272 — 10	Hasan sin Mustafin	50	
	sin mu Hasan	15	
	12 ⁶⁰ Hasan sin Mehmedov	15	
	brat mu Sulejman	5	
— 274 — 13	Mustafa sin Husejnov	30	
	brat mu Bećo	3	
— 275 — 14	Seid sin Bećin	15	
	brat mu Hasan	8	
— 276 — 15	Hasan sin Hasanov	28	
— 277 — 16	Rustem sin Osmanov	30	
	sin mu Osman	4	
— 278 — 17	Husejn sin Osmanov	35	
	sin mu Sulejman	6	
— 279 — 18	Husejn sin Alije	35	
	sin mu Mustafa	5	
	sin mu Hasan	3	
— 280 — 19	Hasan sin Osmanov	45	
	sin mu Sulejman	5	
— 281 — 20	Husejn sin Hasanov	22	
	brat mu Mehmed	14	
	sin mu Bako Hasanov	9	
	sin mu Alija Hasanov ⁶¹	7	
— 282 — 21	Mahmud sin Muratov	16	
	brat mu Nezir	11	
— 283 — 22	Hasan sin Hasanov	11	
	brat mu Ibrahim	7	
— 284 — 23	Husejn sin Dervišov	20	
— 285 — 24	Alijaga sin Mehmedov	26	

⁵⁶ Mjesto sin treba da stoji »brat«.

⁵⁷ ⁵⁸ Mjesto sin treba da stoji »brat«.

⁵⁹ Dom broj 7 je opetovani dom broj 5.

⁶⁰ Nedostaje dom broj 11.

⁶¹ Broj 3 i 4 ili su braća nosioca imena doma ili im je pogrešno uneseno ime oca: mjesto »Husejn« »Hasan«.

Redni broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
— 286 — 25	Salih sin Husejnov	20	
— 287 — 26	Began sin Mustafin	20	
— 288 — 27	Prcić Mula Mehmed sin Sulejmanov	59	
	sin mu Mustafa	26	
	sin mu Ibrahim	24	
	sin mu Hasan	22	
	sin mu Sulejman	18	
	sin mu Husejn	17	
	sin mu Salih	11	
— 289 — 28	Prcić Mustafa sin Mehmedov	28	
	sin mu Abdija	1	

SVEGA

Broj domova:

26

Broj osoba šabačkih muhadžira (doseljenika):

57

BROJ DOMOVA I OSOBA UŽIČKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) CI-
GANA NASTANJENIH U GORNJOJ AZIZIJI (BOS. ŠAMCU)

Redni broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
— 290 — 1	Mustafa sin Mehmedov	50	
	sin mu Salih	27	
	sin mu Mehmed	24	
— 291 — 2	Osman sin Mustafin	31	
	sin mu Ibrahim	8	
	sin mu Hašim Hasanov ⁶²	6	
— 292 — 3	Alija sin Osmanov	70	
	sin mu Salih	30	
	Salihov sin Zekija	6	
— 293 — 4	Osman sin Mešanov	40	
	sin mu Sunbul	15	
	sin mu Hasan	12	
	sin mu Ibrahim	9	
— 294 — 5	Ahmed sin Alijin	35	
	sin mu Mustafa	15	
— 295 — 6	Hasan sin Ismailov	40	
	sin mu Hasan	5	
— 296 — 7	Hasan sin Salihov	80	
	sin mu Salih	15	
	sin mu Hasan	12	
	sin mu Arif	10	
— 297 — 8	Halil sin Husejnov	30	
	brat mu Husejn sin Huseinov	20	
	brat mu Mustafa Salihov ⁶³	12	
	brat mu Arif Salihov ⁶⁴	10	
— 298 — 9	Omer sin Mustafin	24	
	brat mu Ramadan	22	
	brat mu Alija	8	
	brat mu Salih	10	
— 299 — 10	Jusuf sin Mustafin	18	
— 300 — 11	Isa sin Mustafin	15	

⁶² Može mu biti pastorak, a ne sin.⁶³ Može biti samo brat po materi nosioca imena doma.⁶⁴ Može mu biti samo brat po materi.

Redni broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
— 301 — 12	Mustafa sin Osmanov	50	
	sin mu Mehmed	25	
— 302 — 13	Mustafa sin Musa-ov	27	
	sin mu Rašo	6	
	sin mu Rešid	4	
— 303 — 14	Redžep sin Mustafin	8	
	brat mu Salih	6	
— 304 — 15	Sulejman sin Jusufov	25	
— 305 — 16	Musić Salih sin Musin	41	
	sin mu Sulejman	20	
	sin mu Hasan	1	
— 306 — 17	Musić Osman sin Musin	45	Nalazi se u Tuzli
— 307 — 18	Osman sin Abdijin	45	
	sin mu Ibrahim	12	
	sin mu Mehmed	6	
— 308 — 19	Hadžić Halil sin Hadži Salihov	20	
	sin mu Hasan	5	
	sin mu Salih	1	
— 309 — 20	Hadžić Salih sin Hadži Saliha	45	
— 310 — 21	Sejdić Salih sin Alije	20	Nalazi se u Tuzli
S V E G A			
Broj domova:		Broj osoba:	
21		58 ⁶⁵	
U K U P N O			
Užičkih muhadžira:		Šabačkih muhadžira:	
Domova: Osoba:		Domova: Osoba:	
235 498 ⁶⁶		26 57	
		32 69	

UKUPNI ZBIR SVIH MUHADŽIRA NASELJENIH U GORNJOJ AZIZIJI
(BOS. ŠAMCU)

Broj domova:
293

Broj osoba:
624

Provjeravajući imena u spisku navedenih muhadžirskih porodica, ustanovio sam da se u Bos. Šamcu sada nalaze: Abdulaheendići (još samo jedan ženski član porodice), Hadži Abdići, Begići (sada pod prezimenom Ibrahimovića), Bićići, Ceribašići, Ejubovići (sada pod prezimenom Kapetanovića), Dervići, Fisovići, Harčinovići, Hadži Alići (doseljeni iz Orašja), Hadži Hafizovići, Isići (još samo jedan ženski član porodice), Jahići, Muratovići, Precići, Pištolji, Sulejmanovići, Škiljići (još samo jedan ženski član porodice), Topalovići, Tihići i Zlatkići.

Osim ovih sada se nalaze još iz Srbije doseljeni: Arapovići, Banjanovići, (vjerovatno od porodice Banjanovića iz Kozluka), Bičakčići (doselili iz Orašja), Drljačići (vjerovatno od porodice Drljačića iz Orašja), Fitozovići, Hasanspahići, Hasanefendići (doselili iz Orašja), Kasumovići (vjerovatno iz Orašja), Nišlići, Odobašići (doselili iz Brezova Polja), Repčići, Šerići, Tabakovići (doselili iz Kozluka), Vaizovići i Zukići.

⁶⁵ Kod zbira osoba užičkih Cigana pogrešno stoji »58« mjesto »51«.

⁶⁶ Ta ista greška ponavlja se i u cjelokupnom zbiru.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
42	Osman sin Kara Husejnov	22	
	brat mu Salih	25	
	Salihov sin Šaban	2	
43	Sulejmanaga sin Husejnagin	40	Nalazi se u Sarajevu
44	Bakal Agan sin Mehmedov	30	
45	Berber Emin sin Hadži Alije	29	
	brat mu Mahmut	24	
47 ⁶⁹	Mehmedali efendija sin Ibrahim-Spahijin	42	
48	Usta Ibiš sin Rašin	42	
	sin mu Nurija	16	
	sin mu Mustafa	14	
	sin mu Ahmed	9	
	sin mu Redžep	1	
49	Osman sin Hadži Alije	25	
50	Nurudin sin Mehmedov	20	
	brat mu Mustafa	10	
51	Usta Ahmed sin Nurijin	40	
52	Usta Osman sin Nurijin	38	
53	Hamal Hasan sin Ibrahimov	50	
	sin mu Bego	20	
	sin mu Mustafa	18	
54	Hamal Salih sin Ibrahimov	38	
	sin mu Mustafa	12	
55	Abdul-Aziz sin Mustafin	13	
56	Usta Mehmed sin Husejnov	9	
	brat mu Derviš	5	
	brat mu Alija	3	
57	Topal Osman sin Husejnov	55	
	pastorak mu Šerif sin Hasanov	28	
59 ⁷⁰	Ibrahim sin Hasanov	3	
	pastorak mu Mehmed sin Sadijin	8	
60	Timur Ibrahim sin Mehmedov	18	
	brat mu Ramadan	12	
	brat mu Muhamed	10	
61	Kasap Murat sin Salihov	48	
	sin mu Ahmed	11	
	sin mu Mehmed	2	
	šura mu Edhem Abdulahov	20	
62	Hasan sin Mehmedov	35	
	sin mu Ibrahim	5	
63	Ahmed sin Husejnov	9	
64	Usta Alija sin Mehmedov	38	
65	Alija sin Čauš-Mehmedov	40	
	sin mu Šerif	8	
	brat mu Jusuf	24	
66	Sarajlija Mustafa sin Mehmedov	60	
67	Mustafa sin Alibegov	12	
	brat mu Ahmed	9	
	brat mu Bećir	7	
68	Sarač Hasan sin Bećirov	25	
69	Abdija sin Sulejmanov	30	
70	Ibiš sin Osmanov	16	Nalazi se u Nišu
71	Sarajlija Ahmed sin Abdulahov	35	Nalazi se u Sarajevu
72	Mehmed sin Alije	38	I ovaj se nalazi u Sara-
73	Salih sin Hasanov	30	jevu

⁶⁹ Nedostaje dom broj 46.⁷⁰ Nedostaje dom broj 58.

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 123

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
75 ⁷¹	Dervišbegović Ahmed sin Hasanov	15	
76	Sulejman sin Birsimov	28	
	sin mu Osman	2	
77	Omer efendija sin Ibrahim efendijin	40	
	sin mu Ibrahim	10	
	sin mu Mehmed	6	
	sin mu Bećir	—	Roden 5 marta 1870
78	Ahmed sin Bećir efendijin	50	
	brat mu Mehmed	25	
	brat mu Hafiz Osman efendija	9	

SVEGA

Broj domova: 75   Broj osoba beogradskih muhadžira (doseljenika): 134

**BROJ DOMOVA I OSOBA ŠABAČKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA)
KOJI SE NASTANIŠE U DONJOJ AZIZIJI (ORAŠJU)**

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Mula Sadik sin Mustafin	45	Nalazi se u Brčkom
2	Sejdija sin Osmanagin	50	
	sin mu Husejn	16	
	sin mu Mehmed	13	
3	Softić Salihaga sin Hasanagin	43	
	sin mu Selim	13	
	sin mu Nezir	7	
	sin mu Husejn	5	
4	Softić Ahmed sin Hasanov	35	
	sin mu Sulejman	13	
	sin mu Nezir	7	
	sin mu Mehmed	5	
5	Sadulah sin Sadulahov	5	
6	Hasan efendija sin Mehmed-Eminov	55	
7	Mula Hasib sin Hadži Mehmedov	33	
	sin mu Mehmed Hasibov	11	
8	Junus sin Jahjaov	50	
	sin mu Mehmed	14	
	sin mu Hasan	—	Roden 19 jula 1870
9	Usta Hasan sin Salihov	45	
	sin mu Rešid	17	
	sin mu Mehmed	15	
10	Muharem sin Ibrahimov	2	
11	Terzija Derviš sin Ibrahimov	35	
	sin mu Ahmed	13	
12	Hadži Dervišević Salih sin Ibrahimov	41	
13	Alibegović Mehmed sin Alije	25	
	brat mu Esad	45	
14	Muratagić Serif sin Muratov	6	
	brat mu Salih	4	
15	Ibrahim sin Mehmedov	7	
16	Berber Sulejman sin Mula Ibišov	25	
	sestrić mu Mehmed sin Osmanov	18	
17	Salihbašić Omer sin Salihov	35	
	sin mu Salih	6	
	sin mu Osman	3	

⁷¹ Nedostaje dom broj 74.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
18	Osman sin Mustafin sin mu Mustafa	30 1	
19	Ibrahim sin Mehmedov	7	
20	Osman sin Abdijin	3	
21	Mehmed sin Sulejmanov brat mu Selim	15 7	
22	Hadži Dervišević Alija sin Ibrahimov sin mu Ibrahim sin mu Mustafa	30 7 5	
23	Tuzlalić Sulejman sin Salihov	22	
24	Sirovica Salih sin Ibrahimov sin mu Ibrahim	40 6	
	Atić Osman sin Ataulahov	22	

SVEGA

Broj domova:

25

Broj osoba šabačkih muhadžira:

47

BROJ DOMOVA I OSOBA UŽIČKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) KOJI
SE NASTANIŠE U DONJOJ AZIZIJI (ORAŠJU)

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Hasičević Mula Hasan sin Mula Sulej- manov sin mu Mehmed	40 2	
2	Hadži Omerović Sulejman sin Mula Ibra- himov brat mu Salih brat mu Agan	24 20 12	
3	Mujčić Hamid sin Mustafin sin mu Isa Hamidov sin mu Saćir sin mu Zahir	49 19 8 5	
4	Arif sin Hadži Rešidov	30	Nalazi se u Janji
5	Emrulah sin Mustafa efendijin brat mu Salih	14 8	
6	Tupaja Jusuf sin Mustafin sin mu Salih sin mu Osman	33 15 2	
7	Ibrahim sin Mula Mahmutov brat mu Mustafa sin mu Abdulah	18 4 —	Rođen 5 maja 1870
8	Alispahić Sulejman sin Husejnov sin mu Alija sin mu Ibrahim	40 12 2	
9	Tupajić Mehmed sin Ibrahimov brat mu Abdija brat mu Hasan sestrić mu Mustafa sin Mehmedov	48 16 6 24	
10	Čorhasanović Fezija sin Hasanov	24	
11	Hećimović Alija sin Sulejmanov sin mu Derviš sin mu Sulejman	38 49 4	
12	Saletović Omer sin Ademov sin mu Hasan	40 13	

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 125

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
13	Pehlević Sulejman sin Alije	2	
	materin mu pastorak Alija sin Mustafin	10	
	očuh mu Mehmed sin Abdulahov	35	
	drugi materin pastorak Abdulah Meh- dov	3	
14	Tutunović Mustafa sin Sulejmanov	20	
	brat mu Alija	12	
15	Beširević Hafiz Hasan sin Jusufov	32	
16	Beširević Bećir sin Salihov	32	
	sin mu Husejn	—	Rođen 5 aprila 1870
17	Beširević Mehmed sin Jusufov	45	
18	Kudulović Alija sin Mustafin	28	
19	Beširević Husejn sin Jusufov	30	
20	Bećirbašić Mehmed sin Husejnov	22	
21	Baričić Mustafa sin Mehmedov	32	
	sin mu Hasan	5	
	stričević mu Osman sin Hasanov	17	
	sin mu Samit	—	Rođen 5 marta 1865
23 ⁷²	Sarajlija Sulejman sin Salihov	32	
	sin mu Abdulah	—	Rođen 1867
24	Iković Osman sin Hasanov	32	
25	Šećić Adem sin Mustafin	12	
	brat mu Mehmed	10	
	brat mu Salih	2	
26	Čolić Mehmed sin Ibrahimov	45	
	sin mu Salih	12	
	sin mu Osman	6	
	sin mu Omer	6	
27	Kabaklić Mehmed sin Mustafin	15	
	brat mu Idris	12	
28	Sadulah sin Osmana Jasina	32	
29	Emin sin Ahmeda Saačije	27	
	sin mu Mustafa	—	Rođen... 1870
30	Topčagić Mahmut sin Mehmedov	40	
	sin mu Ibrahim	12	
31	Bošnjak Alija sin Ahmedov	40	
32	Čatić Sulejman sin Ibrahimov	40	
	sin mu Omer	10	
33	Jusufbegović Sulejman sin Mustafin	21	
	brat mu Hasan	18	
	brat mu Uzejr	15	
	brat mu Ibrahim	12	
	brat mu Salih	9	
	brat mu Mehmed	6	
34	Tucović Ibrahim sin Mustafin	40	
	sin mu Mustafa	16	
	sin mu Abdurahman	8	
35	Saračević Mehmed sin Omerov	30	
	sin mu Ibrahim	10	
	sin mu Mustafa	—	Rođen 1870
36	Saračević Osman sin Omerov	28	
	brat mu Salih	22	
37	Džakić Ibrahim sin Hasanov	40	
	sin mu Hasan	12	
39 ⁷³	Isić Osman sin Ibrahimov	2	
40	Saletović Ismail sin Mehmedov	35	
	sin mu Nazif	10	

⁷² Nedostaje dom broj 22.

⁷³ Nedostaje dom broj 38.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
41	Gunjača Rešid sin Hasanov	13	
42	Ogićević Mustafa sin Hasanov	41	
	sin mu Mehmed	18	
	sin mu Sulejman	12	
43	Ogićević Ibrahim sin Hasanov	32	
	sin mu Adem	13	
	sin mu Arif	1	
44	Džaka Abdija sin Mehmedov	24	
	sestrić mu Husejn sin Osmanov	7	
45	Džaka Mahmud sin Mustafin	17	
	brat mu Salih	7	
46	Šišić Ibrahim sin Mustafin	35	
	brat mu Mehmed	25	
	brat mu Abdija	16	
47	Kulanić Ibrahim sin Mehmedov	21	
48	Sahačić Ibrahim sin Mehmedov	25	
	sin mu Ibrahim	—	Rođen 1870
49	Pašanović Alija sin Hadži Osmanov	40	
50	Gunjac Ibrahim sin Mustafin	41	
51	Habspahić Mehmed sin Ahmedov	60	
	brat mu Murat	27	
	brat mu Sulejman	3	
52	Aligavasović Salih sin Alije	40	
53	Dolančić Salih sin Salihov	25	
54	Kulanić Hasan sin Haliol	22	
	brat mu Rešid	15	
	brat mu Mehmed	10	
55	Hasanović Salih sin Hasanov	45	
56	Dajić Abdija sin Sulejmanov	30	
	sin mu Omer	10	
	sin mu Ahmed	3	
57	Džaka Alijaga sin Mehmedov	20	
58	Hasanović Ismail sin Hasanov	30	
59	Hasanović Sulejman sin Hasanov	35	
	sin mu Ibrahim	7	
	sin mu Hasan	5	
60	Mešić Arif sin Mehmedov	19	
	brat mu Mustafa	10	
	brat mu Sulejman	8	
61	Karahodžić Mehmed sin Jusufov	40	
	sin mu Ibrahim	13	
62	Siručić Hasan sin Ibrahimov	19	
	brat mu Mustafa	6	
	brat mu Salih	4	
63	Hasanjamaković Ibrahim sin Ibrahimov	50	
	sin mu Sulejman	12	
	sin mu Mustafa	2	
64	Kasumović Mustafa sin Jusufov	30	
	brat mu Bećir	27	
	brat mu Abdurahman	25	
	sin mu Salih	—	Rođen 1870
65	Ramić Rešid sin Ramadanov	22	
	sin mu Mehmed	8	
	sin mu Salih	5	
66	Bećirović Zulfikar sin Mustafin	35	
	sin mu Mehmed	5	
67	Hećim Abdulah sin Hadži Nurijin	40	
	sin mu Sulejman	4	
	sin mu Omer	—	Rođen 1870

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
68	Abdurahman sin Hadži Nurijin sin mu Abdulah	25 —	Roden 1870
69	Nurko sin Hadži Nurijin	17	
70	Isić Mustafa sin Isaov sin mu Abdulah sin mu Salih sin mu Hasan sin mu Rešid	38 14 7 12 10	Roden 1870
71	Isić Mehmed sin Isaov sin mu Omer	36 —	
72	Bašić Agan sin Ibrahimov sin mu Mehmed sin mu Salih	40 7 2	
73	Saletović Mustabeg sin Mehmedov sin mu Mehmed sin mu Sulejman sin mu Salih	42 22 14 7	
75 ⁷⁴	Bičakčija Mustafa sin Mehmedov sin mu Ahmed sin mu Salih	38 15 8	Nalazi se u Tuzli
76	Gogićević Muharem sin Omerov brat mu Jusuf	18 12	
77	Hajdarbašić Mustafa sin Hadži Ismailov brat mu Husejn brat mu Mahmut	31 25 20	
78	Berbić Sulejman sin Hadži Ibrahimov sin mu Hasan sin mu Mustafa sin mu Ibrahim sin mu Salih	40 20 17 15 8	
79	Berbić Ibrahim sin Mehmedov	2	Nalazi se u Bos. Kostanj nici
80	Berbić Alija sin Hadži Ibrahimov sin mu Ibrahim	32 11	
81	Berbić Abdija sin Hadži Ibrahimov	24	
82	Hadži Halilović Sulejman sin Hadži Halila sin mu Ibrahim sin mu Mehmed sin mu Tahir sin mu Salih	45 14 12 10 7	
83	Hadži Halilović Ibrahim sin Hadži Halilov	32	Nalazi se u Bos. Kostanj nici
84	Zlatkić Omer sin Salihov brat mu Mehmed Mehmedov sin Sulejman	35 30 2	
85	Hrnjić Sinan sin Mustafin sin mu Ibrahim šura mu Hašim Salihov	37 1 16	
86	Gajić Ibrahim sin Abdijin brat mu Mustafa	18 15	
87	Džafić Mula Mustafa sin Hasanov	45	Nalazi se u Bos. Kostanj nici
88	Hadži Omerović Mustafa sin Sulejmanov	45	
89	Bajrić Husejn sin Ahmedov očuhov mu sin Halil Jakubov	1 5	
90	Saletović Alija sin Ademov	32	
91	Alijagić Mehmed sin Abdulahov brat mu Jusuf	38 12	
92	Dervić Mula Sulejman sin Dervin sin mu Nurija sin mu Abdija	45 6 2	

⁷⁴ Nedostaje dom broj 74.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
93	Saletović Čato Ibrahim sin Ademov	39	
	sin mu Arif	15	
	sin mu Abdurahman	9	
94	Malagić Ago sin Malagin	60	
95	Saletović Rešid sin Hasanbegov	22	
	brat mu Abdulah	15	
96	Šerifović Mula Adem sin Mustafin	40	
97	Džakić Mustafa sin Ahmetov	20	
	brat mu Husejn	16	
	brat mu Mehmed	8	
98	Jungić Selim sin Ibrahimov	24	
	brat mu Sems	20	
	brat mu Halil	15	
99	Jungić Mehmed sin Ibrahimov	12	
	brat mu Mustafa	7	
	sestrić mu Mustafa sin Sejfe Precića	6	
100	Hasić Mustafa sin Ibrahimov	18	
	brat mu Abdija	6	
102 ⁷⁵	Čatić Redžep sin Ibrahimov	36	
	sin mu Salih	13	
	sin mu Alija	1	
103	Tucović Mehmed sin Husejnov	45	
	sin mu Salih	19	
104	Čurtović Mustafa sin Turtin	50	
	sin mu Mehmed	21	
	sin mu Ahmed	18	
105	Bošnjak Hašim sin Sulejmanov	25	
	sin mu Alija	5	
106	Jungić Muharem sin Ahmetov	29	
	brat mu Ahmed	16	
107	Jašarević Mustafa sin Mustafin	35	
108	Prcić Hafiz Hamid sin Hadži Sulejmanov	15	Nalazi se u Tuzli
109	Prcić Mustafa sin Mehmedov	28	Nalazi se u Gornjoj
110	Dolandžić Ahmed sin Abdijin	14	Aziziji (Bos. Samcu)
	brat mu Salih	12	
	brat mu Sulejman	6	
112 ⁷⁶	Rešid sin Salih efendijin	25	
	brat mu Abdija	30	
113	Mečava Salih sin Husejnov	35	
114	Malobara Sulejman sin Salihov	2	
115	Delalić Hasan sin Mustafin	36	
116	Gračanica Mustafa sin Ahmedov	22	
	otac mu Kozara Ahmed sin Abdijin	80	
117	Karahodžić Salih sin Mahmutov	23	
	brat mu Mustafa	18	
118	Šerifović Murat sin Mustafin	35	
	brat mu Ahmed	30	
	brat mu Mehmed Osmanov	2	
119	Malić Husejn sin Salihov	15	
	brat mu Mehmed	4	
120	Hadži Pašanović Halil sin Osmanov	45	
	sin mu Hasan	12	
121	Abdić Ibrahim sin Abdijin	30	
	brat mu Sulejman	22	
122	Malobara Saćir sin Mehmedov	40	
	sin mu Ibrahim	10	

⁷⁵ Nedostaje dom broj 101.⁷⁶ Nedostaje dom broj 111.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	sin mu Mustafa	8	
	sin mu Halil	6	
	sin mu Hasan	2	
123	Mehmed sin Mustafin	7	
124	Mešić Mehmed sin Mustafin	7	
	brat mu Sulejman	15	
	brat mu Alija	1	
	brat mu Omer ⁷⁷	1	
125	Ramić Husejn sin Alije	30	
126	Hadži Omerović Abdija sin Mehmedov	19	
	brat mu Zulfikar	15	
	brat mu Sejfiya	12	
	brat mu Ahmed	11	
127	Drljac Husejn sin Hadži Sulejmanov	35	
128	Saračić Mehmed sin Hasanov	11	
129	Sulejman sin Ismailov	25	
130	Lazović Hašim sin Omerov	50	
131	Adžić Ibrahim sin Mustafin	24	
	brat mu Sulejman	18	
	brat mu Jusuf	12	
	brat mu Fejzija	10	
132	Sulejman sin Ibrahimov	25	
	brat mu Jusuf	20	
	brat mu Ibrahim sin Mustafin ⁷⁸	3	

SVEGA

Broj domova: 132⁷⁹   **Broj osoba užičkih muhadžira (doseljenika):** 278

**BROJ DOMOVA I OSOBA SOKOLSKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA)
KOJI SE NASTANIŠE U DONJOJ AZIZIJI (ORAŠJU)**

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Mišić Mehmed sin Salihov	40	
	brat mu Ibrahim	30	
	Mehmedov sin Omer	12	
	Mehmedov sin Sulejman	10	

SVEGA

Broj domova: 1   **Broj osoba sokolskih muhadžira:** 4

**BROJ DOMOVA I OSOBA UŽIČKIH CIGANA-MUHADŽIRA (DOSELJE-
NIKA) KOJI SE NASTANIŠE U DONJOJ AZIZIJI (ORAŠJU)**

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Ciganin Salih sin Mehmeda Berbera	60	
	sin mu Sulejman	30	
	sin mu Imšir	16	
	Sulejmanov sin Osman	3	

⁷⁷ U tekstu stoji pogrešno »sin«.

⁷⁸ Ili je zamijenjen red imena ili mu je brat po materi.

⁷⁹ Kod oznake broja domova preskočena su 4 broja, što kod zbira nije korigovano.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
2	Ciganin Husejn sin Mustafin	35	
	sin mu Hasan	7	
3	Ciganin Omer sin Salihov	13	
	brat mu Alija	10	
4	Ciganin Sulejman sin Čivin	16	
	brat mu Salih	10	
	brat mu Hećim	4	
	brat mu Ibrahim	1	
	bratić mu Derviš sin Muratov	20	
5	Abdulatif sin Abdulahov	21	
	brat mu Miralem	15	
	brat mu Muharem	11	
	brat mu Mehmed	7	
	brat mu Saćir	5	
	brat mu Sejdo	1	
6	Sejdić Abas sin Abdijin	25	
7	Prvanović Alija sin Salihov	41	
	sin mu Ibrahim	1	
8	Prvanović Husejn sin Salihov	40	
	sin mu Hasan Salihov ⁸⁰	20	
	sin mu Salih	15	
	sin mu Sunbul	12	

SVEGA

Broj domova:

8

Broj osoba užičkih muhadžira-Cigana:

26

UKUPNO

Užičkih muhadžira:		Beogradskih muhadžira:		Šabačkih muhadžira:	
Domova:	Osoba:	Domova:	Osoba:	Domova:	Osoba:
140	304	75	134	25	47
Sokolskih muhadžira:					
		Domova:	Osoba:		
		1	4		

UKUPNI ZBIR SVIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) NASTANJENIH U
DONJOJ AZIZIJI (ORAŠJU)

Broj domova:

241⁸¹

Broj osoba:

498

Provjeravajući imena u Orašje naseljenih porodica, ustanovio sam da se u Orašju još uvijek nalaze slijedeće porodice:

Bećirovići, Alispahići (sada Spahići), Beširovići, Čorhasanovići, Čolići, Čatići, Dervišbegovići, Džakići, Džafići, Drljci (sada Drljaće), Hadžihalilovići, Hasići, Hadži Derviševići (sada Derviševići), Hadži Omerovići, Hadži Rašidovići, Hećimovići, Habspahići (sada Mahmutovići), Isići, Jusufbegovići, Kabaklići, Karahodžići,

⁸⁰ Može mu biti brat a ne sin.

⁸¹ Kod ukupnog zbira domova cifra je veća za 6 brojeva. Ta greška je nastala kod ranijeg sabiranja.

(još dva člana), Kasumovići (sada Krpe), Malići (ima još jedan član), Nišići (Nišlići), Saletovići, Šerifovići, Tupajići, Abdulkerimagići (sada Čerimagići) i Doljančići.

Od Cigana ima Sejdića i Pervanovića.

Nisam mogao pronaći u Orašju slijedeće porodice koje se spominju u spisku:

Adžiće, Abdulahoviće, Alibegoviće, Atiće, Aligavasoviće, Ahmedbegoviće, Aliće, Adembegoviće, Bičakčiće, Bećirefendiće, Bećirbašiće, Baričiće, Bašiće, Berbiće, Bošnjakoviće, Čaušmehmedoviće, Čurtoviće, Derviće, Gajiće, Hajdarbašiće, Hadžimehmedoviće, Hasanefendiće, Hašimoviće, Hadži Ridžaloviće, Hadži Aliće, Hasićeviće, Hasanjamakoviće, Jungiće, Kuduloviće, Kulaniće, Lazoviće, Mulabećiroviće, Muratagiće, Mujčiće, Mulamahmutoviće, Mešiće, Malagiće, Malobare, Osmanoviće, Osmanagiće, Ogićeviće, Preciće, Piraliće, Pehleviće, Pašanoviće, Rašiće, Ramiće, Sarajliće, Selimagiće, Softiće, Sadulahoviće, Salihbašiće, Šećiće, Sahaćiće, Šišiće, Siručiće, Tuzlaliće, Tutunoviće, Topčagiće i Tucoviće.

Od Cigana nisam pronašao: Čiviće, Berberoviće ni Salihoviće.

Od ovih se nalaze u Bos. Šamcu:

Alibegovići, Bičakčići, Dervići, Hadžialići, Hasanjamakovići i Topčagići.

U Brčkom se nalaze: Hasićevići (sada Hasičići), u Srebrenici Siručići, dok o ostalima nisam mogao ništa saznati.

8

SPISAK

I BROJ DOMOVA I OSOBA MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) KOJI SE NASTANIŠE U GRADU GRAČANICI U ZVORNIČKOM SANDŽAKU

Dokumenat broj 57

I ovaj dokumenat je sastavni dio rečenog spiska i nije ranije objavljivan. Sadrži 14 domova sa 24 muška člana užičkih muhadžira doseljenih iz Srbije i nastanjena u Gračanici i to:

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Malagić Mehmed sin Husejnov	70	
	sin mu Husejn	48	
	zet mu Salih sin Husejnov	55	
	Salihov sin Mustafa	30	
2	Karasoftić Ibrahim sin Husejnov	46	
	sestrić mu Bećir sin Hasanbegov	36	
3	Prcić Hadži Derviš sin Sulejmanov	42	
	rodak mu Osman sin Omera Saračevića	37	
4	Harčinović Hasan sin Omerov	28	
5	Spaho Mustafa sin Mustafin	70	
	sin mu Mehmed	35	
	sin mu Ahmed	30	
6	Kuburić Alija sin Mehmedov	40	
	sin mu Osman	1	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
7	Arnaut Husejn sin Hasanov	50	
9 ⁸²	Škiljić Omerbeg sin Mustafin	44	
	sin mu Salih	2	
	sin mu Mustafa	1	
10	Kuburić Hasan sin Mehmedov	55	
	sin mu Jusuf	15	
11	Hodžić Muharem sin Hasanov	55	
12	Hasan-amidža sin Mehmedov	67	
13	Škiljić Ahmed sin Mustabegov	26	
14	Ševkić Bećir sin Mehmedov	40	

SVEGA

Broj domova:

14⁸³

Broj osoba užičkih muhadžira (doseljenika):

24

Od porodica koje se u času seobe naseliše u Gračanicu kod provjeravanja sam ustanovio da se još i sada i pod istim prezimenom nalaze u Gračanici Arnautovići, Harčinovići, Karasoftići, Ševkići i Škiljići, dok o Kuburićima, Malagićima i Prcićima (gračaničkim) ništa nisam mogao saznati.

9

SPISAK

I BROJ DOMOVA UŽIČKIH MUHADŽIRA (DOSELJENIKA) KOJI SE NASTANIŠE U BIRČU (VLASENICI) U ZVORNIČKOM SANDŽAKU

Dokumenat broj 58

Jedan dio ovog dokumenta sadrži spisak muhadžira koji se nastaniše u Birču (Vlasenici). Dokumentat nije ranije objavljen.

I on je sastavni dio ranije pomenutog spiska.

U ovom dijelu dokumenta nalaze se 3 doma sa 18 muških članova užičkih muhadžira.

Doselili su:

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Tihić Ahmedbeg sin Mustabegov	26	
	brat mu Salih	22	
	brat mu Mehmed	15	
	brat mu Pašo	13	
	brat mu Fejzulah	11	
	Salihov sin Mustafa	8	
	Salihov sin Abdurahman	7	
	Ahmedov sin Ibiš	3	

⁸² Nedostaje dom broj 8

⁸³ Zbog ranije greške u rednim brojevima domova nastala je greška za 1 broj i u zbiru.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
	Ahmedov sin Mustafa	2	
	Mehmedov sin Abdurahman	1	
2	Durmić Abdija sin Ibrahimov	40	
	sin mu Ahmed	15	
	sin mu Alija	3	
	brat mu Mustafa	38	
	Mustafin sin Kasim	10	
	Mustafin sin Abdija	4	
3	Čorhasanović Fejzija sin Husejnov	35	
	sin mu Hasan	4	
	sin mu Sejfija	2	
SVEGA			

Broj domova: 3   **Broj osoba užičkih muhadžira:** 18

Od navedenih porodica još i sada se nalaze u Vlasenici Tihići i Durmići, dok o Čorhasanovićima u Vlasenici nisam mogao ništa saznati.

10

SPISAK

**I BROJ DOMOVA I OSOBA BEOGRADSKIH MUHADŽIRA
(DOSELJENIKA) KOJI SE NASTANIŠE U GRADU BRČKOM U
ZVORNIČKOM SANDŽAKU**

Dokumenti broj 58 i 59

I ovi dokumenti su sastavni dio ranije spomenutog spiska i nisu ranije objavljivani.

Drugi dio dokumenta broj 58 i dokumenat broj 59 sadrže popis 15 domova sa 36 muških članova beogradskih muhadžira koji se nastaniše u gradu Brčkom.

Doselili su:

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Mujkanović Hadži Salih sin ...	47	
2	Klimenta Abdija sin Salihov	40	
	brat mu Rešid	36	
3	Abdulah sin Mustafa efendijin	12	
	brat mu Asim	36	
4	Salih sin Mula Sulejmanov	28	
5	Hadži Sadik sin Mustafin	54	
	sin mu Mehmed	30	
	sin mu Abid	19	
	sin mu Ibrahim	24	
6	Salih sin Davudov	26	
	brat mu Sulejman	20	
	brat mu Mehmed	16	
	brat mu Osman	19	
	Salihov sin Ismail	9	

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
7	Ibiš sin Rašidov	60	
	sin mu Mustafa	20	
	sin mu Ahmed	19	
	sin mu Nurija	7	
8	Mehmed sin Omerov	46	
	sin mu Omer	18	
9	Hilmija sin Rašidov	25	
10	Murat sin Salihov	60	
	sin mu Ahmed	19	
	sin mu Mehmed	15	
	sin mu Emin	5	
	sin mu Šemso	3	
	sin mu Sulejman	2	
11	Salih sin Ibrahimov	46	
	sin mu Ibrahim	6	
12	Mustafa sin Muharemov	45	
13	Ahmed sin Hasanov	36	
	sin mu Alija	8	
14	Omer sin Osmanov	25	
15	Mehmed sin Selimov	25	
	brat mu Selim	12	

SVEGA

Broj domova:	Broj osoba beogradskih muhadžira:
15	36

Provjeravajući imena u Brčko naseljenih porodica, ustanovio sam da se u Brčkom još uvijek nalaze i pod istim prezimenom samo porodice Dautovića i Ibrahimovića, dok za ostale porodice nisam mogao saznati da li su kud iselile ili su izumrle ili se možda tu nalaze pod drugim prezimenom.

11

SPISAK

I BROJ DOMOVA I OSOBA UŽIČKIH MUHADŽIRA
(DOSELJENIKA) KOJI SE NASTANIŠE U GRADU SREBRENICI
U ZVORNIČKOM SANDŽAKU⁸⁴

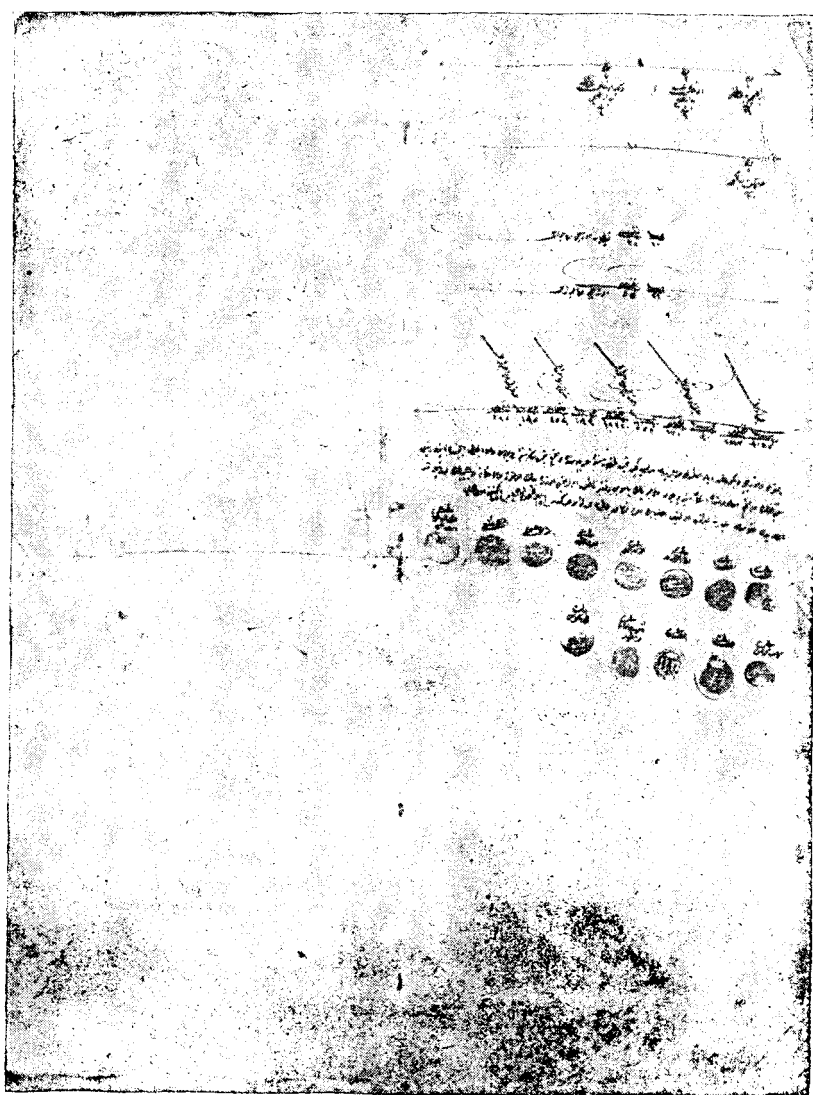
Dokumenat broj 60

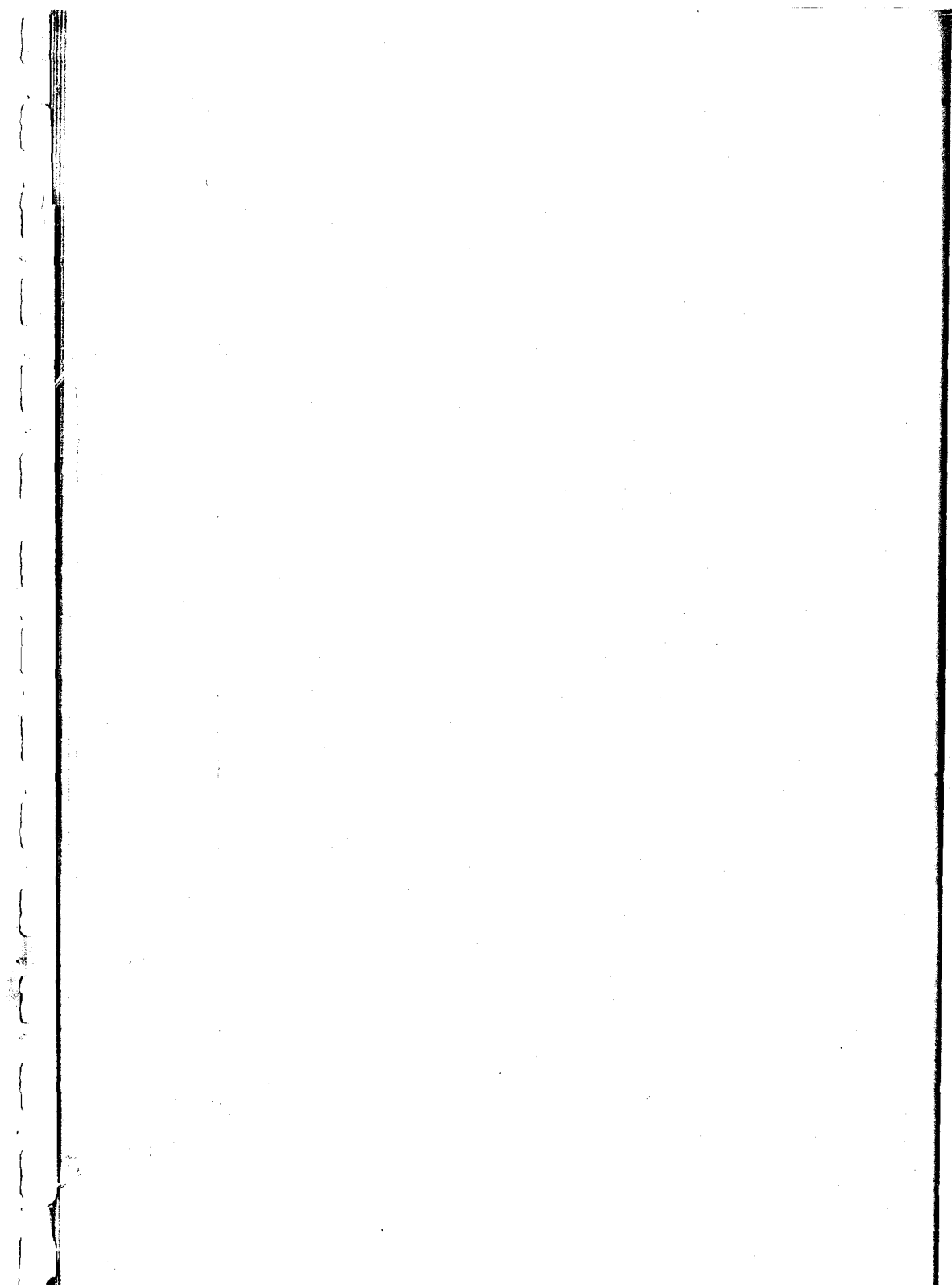
I ovaj dokumenat je sastavni dio navedenog spiska i nije ranije objavljivan.

Jedan dio dokumenta broj 59 i dokumenat broj 60 sadrže 22 doma sa 55 muških članova užičkih muhadžira nastanjenih u Srebrenici. Od toga su 10 domova sa 32 člana muslimani-Cigani.

⁸⁴ Ovdje su popisani samo muhadžiri iz 1862. godine, dok se popis ranije doseljenih muhadžira nalazi u spisku u Srbiji ostavljenih imetaka iseljenih muslimana.

Dokumenat broj 60

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 135

Doselili su:

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Mustafa sin Malagin	55	
	sin mu Omer	32	
	sin mu Salih	24	
	sin mu Ibrahim	21	
	sin mu Ismail	6	
2	Selimović Mustafa sin Sulejmanov	33	
3	Ibrahimović Derviš sin Ibrahimov	40	
4	Drljačić Hasan sin Hadži Ibrahimov	62	
	sin mu Sulejman	32	
5	Alemdarović Abdurahman sin Ahmedov	42	
	sin mu Ahmed	2	
	sin mu Mustafa	1	
6	Alemdarović Sulejman sin Ahmedov	40	
7	Torlaković Salih sin Alije	34	
8	Civan Halil sin Mustafin	40	
9	Ahmed sin Velidov	42	
	sin mu Mustafa	5	
	sin mu Bajram	3	
10	Mehmed sin Velijin	32	
	sin mu Salih	4	
	sin mu Selim	2	
11	Bećir sin Velijin	35	
	brat mu Osman	20	

SVEGA

Broj domova:

11

Broj osoba užičkih muhadžira (doseljenika):

23

BROJ DOMOVA I OSOBA UŽIČKIH MUHADŽIRA-CIGANA KOJI SE NASTANIŠE U SREBRENICI

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
1	Ibrahim sin Osmanov	40	
	sin mu Nuko	10	
	sin mu Nurija	8	
	sin mu Osman	8	
2	Musatfa sin Zenunov	34	
	sin mu Salih Mustafin	8	
	sin mu Bešlija	22	
4 ⁸⁵	Ramadan sin Osmanov	60	
	sin mu Osman	19	
	sin mu Salih	10	
	sin mu Hasan	4	
5	Salih sin Mehmedov	40	
	sin mu Mehmed	16	
6	Mehan sin Barutčijin	60	
	sin mu Mehan	23	
	sin mu Sulejman	6	
7	Bećir sin Omerov	50	
	sin mu Salih	12	
	sin mu Sulejman	7	

⁸⁵ Nedostaje dom broj 3.

Red. broj doma	Ime muhadžira	starost	Napomena
8	Omer sin Barutčijin	90	
9	Ibrahim sin Mustafin	26	
	sin mu Hasan	6	
	sin mu Mustafa	4	
10	Osman Mehmedov	30	

SVEGA

Broj domova:
10

Broj osoba užičkih muhadžira-Cigana:
32

UKUPNO SVIH UŽIČKIH MUHADŽIRA NASELJENIH U SREBRENICI

Broj domova:
22

Broj osoba:
55

Provjeravajući imena u Srebrenicu naseljenih porodica, ustanovio sam da se u Srebrenici još uvijek nalaze i pod istim prezimenom još samo slijedeće porodice:

Aliefendići, Begići, Dozići, Efendići, Malagići i Torlakovići, a od Cigana nalaze se još: Mehmedovići, Omerovići, Osmanovići i Zenunovići. O ostalim porodicama nisam mogao saznati da li su kud iselile ili su izumrle, ili se još i sada nalaze u Srebrenici, ali pod drugim prezimenom, kakvih slučajeva, kao što smo već vidjeli, ima mnogo.

Od kasnije doseljenih porodica saznao sam samo za porodicu Siručića, koji se spominju među doseljenim u Orašje, ali ih tamo više nema.

UKUPNO SVIH MUHADŽIRA

Beogradskih muhadžira:		Užičkih muhadžira		Šabačkih muhadžira:	
Domova:	Osoba:	Domova:	Osoba:	Domova:	Osoba:
90	170	553	1.243	199	479
Sokolskih muhadžira:					
		Domova:	Osoba:		
		195	522		

UKUPNI ZBIR SVIH MUHADŽIRA NASELJENIH (1862) U ZVORNIČKOM SANDŽAKU

Broj domova:
1.037

Broj osoba:
2.417

Kao što se vidi iz gornjeg spiska, u minuloj 97 arapskoj godini (ili u septembru 1862 godine po gregorijanskom kalendaru) broj iseljenih muslimana iz Beograda, Užica, Šapca i Sokola i naseljenih u navedenim mjestima Zvorničkog sandžaka iznosi 1.037 domova sa 2.417 osoba.

Spisak se ustupa na daljnju nadležnost onima u čiju nadležnost spada daljnji postupak.

U zilkidetu 290 godine (22 decembra 1872 godine).

Članovi komisije:				
1	2	3	4	5
Ponizni član	Ponizni član	Ponizni Upravitelj	Ponizni	Ponizni
.....		Azizije:	.....	.....
Penča	Penča.....	Essejjid	Essejjid	Nečitko
nečitka	Osman	Inajet	Ahmed	
			Ruđi	
6	7	8	9	10
Dovadžija	Dovadžija	Ponizni	Ponizni	Ponizni
Muftija	Kadija	Mutesarrif	Sekretar	Član
.....	.....	Zvorničkog	komisije	Penča s
Penča	Penča	sandžaka	.....	krunom i 2 ne-
nečitljiva	nečitljiva	.....	Penča	čitljiva inicijala
		Penča	nečitljiva	srpskog
		nečitljiva		pretstavnika
11		12		13
Ponizni		Vjerski poglavica	Ponizni nadzornik	
Član:		Fratar:	osoblja:	
N. P. (Ćirilica)		S. Š. Penča	..... Osman	
Penča			Penča	

12

SPISAK

I BROJ DOMOVA I OSOBA UŽIČKIH MUHADŽIRA
(DOSELJENIKA) KOJI SE NASTANIŠE U KLANJANJSKOM
KADILUKU U SARAJEVSKOM SANDŽAKU

Dokumenti broj 61 i 62

Originali ovih dokumenata nalaze se u zbirci turskih dokumenata Orijentalnog instituta u Sarajevu pod brojem 3147.

Ni ovi dokumenti nisu ranije objavljivani.

Ovi dokumenti sadrže spisak užičkih muhadžira doseljenih iz Srbije u Kladanjski kadiluk. Spisak je sačinila posebna komisija koju je prema valijskoj naredbi imenovao kladanjski kajmekam, sa zaključkom i ovjerom komisije.

Pored gore izloženih spiskova iz Srbije iseljenih muhadžira koji se nastaniše u Zvorničkom sandžaku, donosim ovdje još i ovaj spisak muhadžira naseljenih u Kladanjskom kadiluku, koji je tada pripadao Sarajevskom sandžiku zato, što je i taj kadiluk pod kraj turske uprave u Bosni pripao Zvorničkom sandžaku, a usto sada pripada teritoriji Narodnog Odbora Sreza Tuzla.

U spisku su označene i kladanjske mahale u kojima su se nastanili dotični muhadžiri. U ovom spisku se nalazi i lični opis doseljenih muhadžira, što kod ostalih spiskova nema.

Ima i rubrika »datum doseljenja«. Za sve je naznačeno da su doselili 9 marta 1870.

a) MAHALA DRUM

Red. broj doma	Ime muhadžira	Došao iz mjesta	God. rođ.
17 ⁸⁶	Čanić Hasan sin Hašimov	Užice	1831
	sin mu Uzejr		1860
18	Ribić Husejn sin Jusufov	Užice	1839
	brat mu Osman	Užice	1844
	sin mu Ibrahim	Užice	1870

b) MAHALA SRMAČ

27 ⁸⁷	Mehmed sin Mujin	Užice	1813
	sin mu Mustafa	Užice	1869

c) MAHALA TABAK

29 ⁸⁸	Užičanin Ibrahim sin Mehmedov	Užice	1818
	sin mu Salih	Užice	1872

SVEGA

9 osoba

Provjeravajući imena ovih u Kladanj naseljenih porodica, ustanovio sam da se u Kladnju još uvijek nalazi još samo jedan dom porodice Užičanin i to pod prezimenom »Hujić«. Za sudbinu ostalih porodica ništa nisam mogao saznati.

Stambilj uprave
Kladanjskog kadiluka
Broj 156

NJEGOVOJ EKSELENCIJI PREUZVISENOM VALIJI

Shodno visokoj valijskoj naredbi broj 326 od 5 oktobra 1872 godine (1289) da se sačini spisak svih iz Beograda i njemu pripadajućih gradova doseljenih muhadžira koji se nastaniše na teritoriji Kladanjskog kadiluka, a koji prema intencijama raspisa Ministarstva finansija treba da budu 10 godina oslobođeni od plaćanja poreza, računajući od džumadel-ahira 1288 (1871) godine, te deset godina oslobođeni od šerijatske desetine i svih ostalih daća i 25 godina od kure (izvlačenja kocke) za poziv na vojnu dužnost, računajući od dana seobe, sačinjen je ovaj spisak svih navedenih u Kladanjskom kadiluku nastanjenih muhadžira i usuđujem se s poniznom pretstavkom isti dostaviti na daljnju nadležnost onom kome pripada pravo naređivanja.

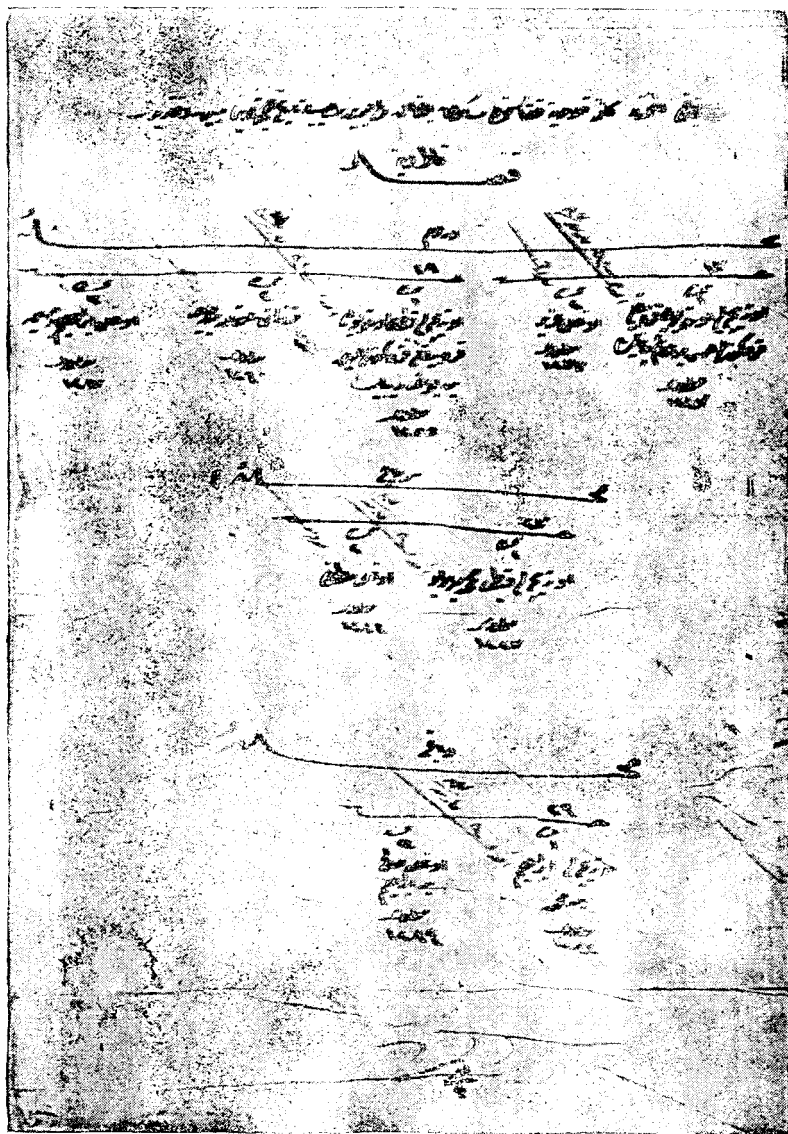
Napisano 7 zul-kideta 1290 (15 decembra 1872 godine)

KOMISIJA:

Član:	Zapisničar:	Član:	Član:	Član:
Lazar	Ahmed	Ibrahim	Abdulah	Ponizni
(Našao se u	(Penča)	(Penča)	(Penča)	Sejd Ibrahim
selu)				(Penča)

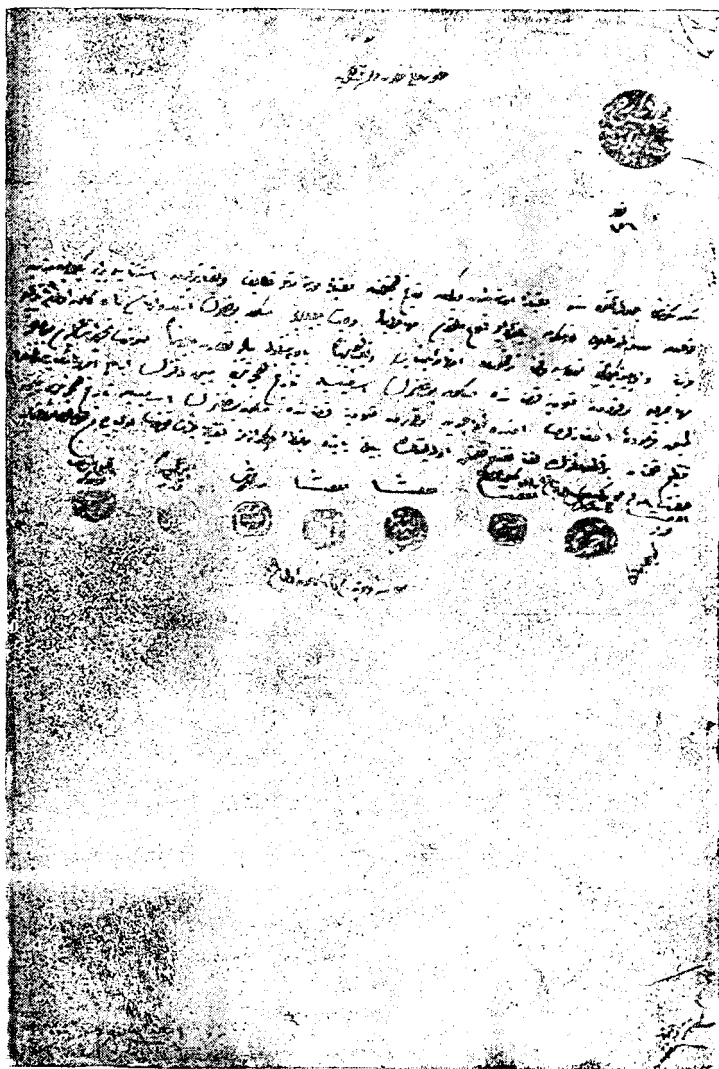
⁸⁶, ⁸⁷, ⁸⁸ Domovi ne počinju s rednim brojem 1, a i kasnije imaju prekide.

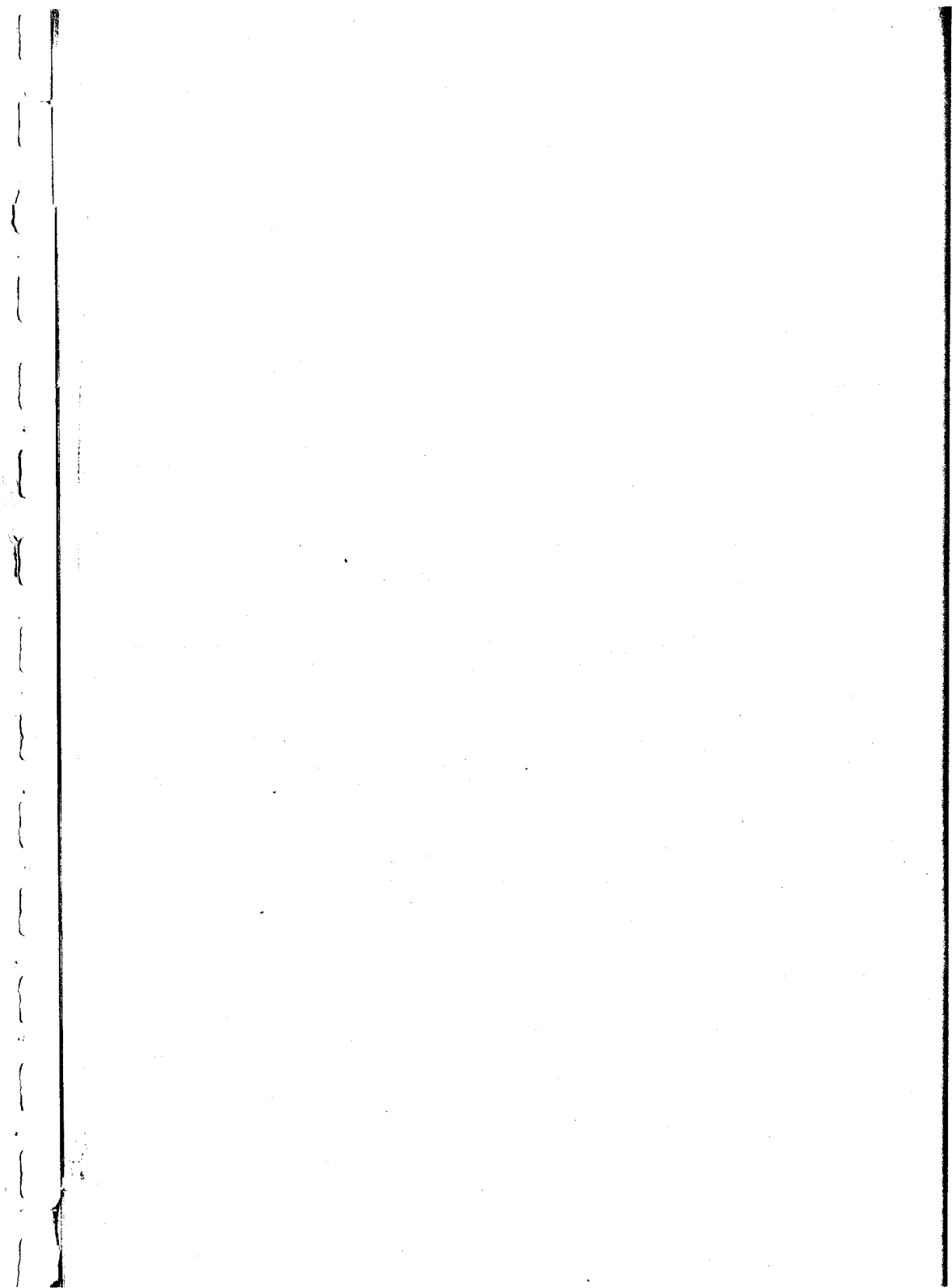
Dokumenat broj 61

Dokumenat broj 62

Direktor finansijske   Dovadžija kadija   Kajmekam
 uprave: navedenog kadiluka: Kladanjskog kadiluka:
 Ismet Abdulah   Sejd Muhamed Kamil   Mehmed Rušen
 1268 Penča)   (Penča)   1279 (Penča)
                                          Vilajetska obračunska kancelarija
                                          17 decembra 1872 godine

Dokumenat br. 63

Ovaj dokumenat sadrži skupni spisak broja užičkih, beogradskih, sokolskih i šabačkih muhadžira naseljenih po pojedinim kadilucima s iznosom cjelokupnih izvršenih izdataka na njihove dnevne obroke, prevoz prilikom seobe i uopšte na prvu pomoć.

I ovaj dokumenat se nalazi u zbirci turskih dokumenata Orientalnog instituta u Sarajevu.

Dokumenat nije ranije objavljivani.

13

SPISAK

**BROJA DOMOVA, TE BROJA ODRASLIH OSOBA I DJECE
 UŽIČKIH, BEOGRADSKIH, SOKOLSKIH i ŠABAČKIH
 MUHADŽIRA KOJI JE SAČINJEN PREMA
 UZVIŠENOJ CARSKOJ NAREDBI**

1) U KADILUKU D. TUZLE

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
107	368	226	užičkih muhadžira
8	38	19	sokolskih muhadžira
1	3	2	šabačkih muhadžira
1	2	1	beogradskih muhadžira
Svega: 117	411	248	

UKUPNO OSOBA:

Odraslih: 411
Djece : 248

 659
2) U KADILUKU G. TUZLE

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
25	107	36	užičkih muhadžira
1	3	2	sokolskih muhadžira
Svega: 26	110	38	

UKUPNO OSOBA:

Odraslih: 110
Djece : 38

 148
3) U BRČANSKOM KADILUKU

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
34	112	94	užičkih muhadžira
44	109	49	šabačkih muhadžira
Svega: 78	221	143	

UKUPNO OSOBA:

Odraslih: 221
Djece : 143

 364

4) U ZVORNIČKOM KADILUKU

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
98	361	136	užičkih muhadžira
39	161	63	sokolskih muhadžira
3	5	3	beogradskih muhadžira
Svega: 140	527	202	

UKUPNO OSOBA:
 Odraslih: 527
 Djece : 202
 729

5) U GRADAČKOM KADILUKU

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
2	5	6	užičkih muhadžira
27	130	27	sokolskih muhadžira
7	21	4	beogradskih muhadžira
Svega: 36	156	37	

UKUPNO OSOBA:
 Odraslih: 156
 Djece : 37
 193

6) U GRAČANIČKOM KADILUKU

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
26	119	54	užičkih muhadžira
1	3	3	sokolskih muhadžira
1	6	3	šabačkih muhadžira
Svega: 28	128	60	

UKUPNO OSOBA:
 Odraslih: 128
 Djece : 60
 188

7) U SREBRENIČKOM KADILUKU

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
96	406	140	užičkih muhadžira
199	711	508	sokolskih muhadžira
2	4	2	beogradskih muhadžira
Svega: 297	1.121	650	

UKUPNO OSOBA:
 Odraslih: 1.121
 Djece : 650
 1.771

8) U BIRČANSKOM (VLASENIČKOM) KADILUKU

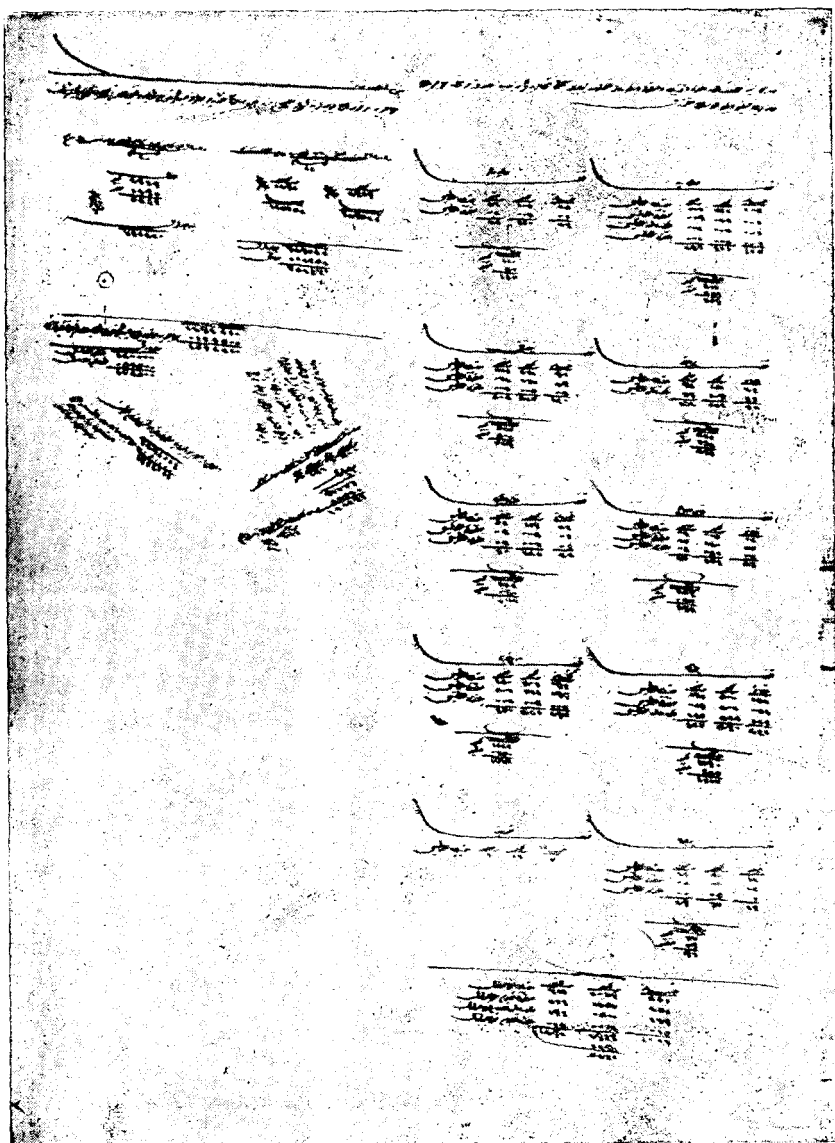
Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
13	53	24	užičkih muhadžira
2	9	5	sokolskih muhadžira
1	5	—	beogradskih muhadžira
Svega: 16	67	29	

UKUPNO OSOBA:
 Odraslih: 67
 Djece : 29
 96

9) U KLADANJSKOM KADILUKU

Broj kuća:	Broj odraslih osoba:	Broj djece:	
7	18	8	užičkih muhadžira
Svega: 7	18	8	

Dokumenat broj 63

Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu 141

UKUPNO OSOBA:			
Odraslih:		18	
Djece :		8	
		26	
UKUPNO SVIH			
Kuća:	Odraslih osoba:	Djece:	
551	2.049	917	užičkih muhadžira
351	1.357	266	sokolskih muhadžira
169	500	196	šabačkih muhadžira
15	43	13	beogradskih muhadžira
1.086 kuća	3.949	1.392	
	1.392		
	5.341 osoba		

... (nečitljivo)

Iznos cjelokupnih dnevnih izdataka na spomenute muhadžire zajedno sa prevoznim troškovima i troškovima dnevnih obroka, koji su nastali u času seobe: 21 decembra 80 (1863) godine.

3.949 odraslih osoba	
1.392 djece	
Svega: 5.341 osoba	
Na ime dnevnica izdržavanja: 641.320	
... 81 (1864) godine	
3.949 odraslih osoba	Utrošeno na ime dnevnica izdržavanja: 639.738
1.392 djece	Na ime drugih troškova: 112.752
Na ime dnevnica izdržavanja:	639.738
Na ime ostalih troškova:	112.752
	752.490

Svega utrošeno u 1863, 1864 godini 1.393.810

Prevozni i ostali troškovi spomenutih muhadžira nastali u času seobe:

Prevozni i ostali troškovi:	120.000
Troškovi obroka:	58.500
	178.500

Popis izdataka koji su nastali prema naređenju za izdavanje:

1.391.014 troškovi navedenih muhadžira
50.000 odbitak od gornje sume
1.341.014 ostaje

Dnevni izdaci šabačkih muhadžira, u pogledu kojih, kao što je već objašnjeno (na drugom mjestu), usljed nedostatka potrebnih dokumenata nije došlo naređenje za izdavanje:

Stanje 21 decembra 1862 godine

Uneseno u oktobru 1278 (1862)

Odraslih osoba:	Djece:
500	196

Dnevni izdaci iznose:	97.776
	83.520

Ukupni izdaci na 696 osoba iznose:	181.296

14

SPISAK

I BROJ KUĆA KOJE SU OSTALE U TURSKIM TVRĐAVAMA U SRBIJI IZA 1862 GODINE ISELJENIH MUSLIMANA IZ SRBIJE

I ovaj dokumenat se nalazi u turskoj zbirci dokumenata Orientalnog instituta u Sarajevu i nije ranije objavljivan.

Sadrži popis kuća koje su 1862 godine ostale iza iz Srbije iseljenih muslimana:

Red. br.	Naziv tvrđave:	Broj kuća:
1	Užička tvrđava	550
2	Sokolska tvrđava	400
3	Šabačka tvrđava	350
4	Smederevska tvrđava	150
5	Adakalanska tvrđava	150
6	Kladovska tvrđava	100
		1.700 kuća

DIE MIGRATIONEN DER MOHAMEDANISCHEN BEVÖLKERUNG AUS SERBIEN NACH BOSNIEN IN DEN JAHREN 1788 BIS 1862.

Der Autor behandelte die Auswanderung der Mohamedaner aus Westserbien (und zwar aus den Bezirken Užice, Sokol und Šabac) nach Bosnien, beziehungsweise auf das Gebiet der Provinz von Zvornik, im Zeitraum zwischen den Jahren 1788 und 1862.

In der Einführung behandelte der Autor kurz die Herkunft der Mohamedaner aus diesen Bezirken, die politischen Verhältnisse der Türkei und Serbien zu jener Zeit, die Beziehungen zwischen der Türkei und Serbien, sowie die endgültigen Beschlüsse und Abkommen über die Auswanderung der Mohamedaner aus Serbien, die Verordnung des Sultan (hatti-šerif) an die Mohamedaner für diese Abwanderung, die Ausführungsart dieser Verordnung und ähnliches. Er gab auch ein Verzeichniss der Dörfer im Bezirk Sokol mit der Angabe der Anzahl der mohamedanischen Häuser in denen zu jener Zeit Mohamedaner lebten, sowie auch teilweise Angaben über die Jahre, in welchen die Bevölkerung aus den einzelnen Dörfern abwanderte, sowie die Orte, wo sie sich in Bosnien niederliessen, und endlich die letzte Abwanderung aus den serbischen Städten im Jahre 1862 sowie die Ansiedlung auf dem Gebiete der Provinz Zvornik.

Im übrigen Teil der Arbeit übersetzte und bearbeitete der Autor 62 bisher unveröffentlichte türkische Dokumente. Einige dieser Dokumente enthalten Listen der Dörfer mit dem gesamten Verzeichnis und der Schätzung des mohamedanischen Besitzes welchen sie in den Dörfern Serbiens zurückliessen, andere enthalten Verzeichnisse und Namen der Auswanderer, die im Jahre 1862 auswanderten, mit der Anführung der Orte aus denen sie kamen sowie jener die sie besiedelten, bzw. der Orte die ihnen die türkischen Behörden in Bosnien zur Ansiedlung zuwiesen. Diese Listen enthalten auch die für die einzelnen Ortschaften endgültigen Zahlen der zugewanderten Mohamedaner mit den abschliessenden Feststellungen der Beschreibungskommissionen. Die übrigen Dokumente enthalten Anordnungen über die Art der Aufnahme und Unterbringung der Auswanderer, über ihre Behandlung seitens der türkischen Behörden in Bosnien gelegentlich der Unterbringung, Gesamtlisten aller aus Serbien angesiedelten Mohamedaner, in denen gesondert die Erwachsenen und die Kinder angeführt sind, Listen über die in den

Festungen zurückgelassenen mohamedanischen Häuser, Listen der Ausgaben für Tagesrationen, in denen auch die Gesamtsummen dieser Ausgaben angeführt sind, ferner ein Dokument über die zehnjährige Steuerbefreiung der Auswanderer sowie einer 25-jährigen Befreiung vom Militärdienst.

Jedes einzelne Dokument wurde vom Autor noch mit den Resultaten eigener Untersuchungen betreffend der Fragen versehen, ob sich in den einzelnen Orten noch immer zugewanderte Mohamedaner befinden, und, im positiven Falle, ob sie noch den einstigen Familiennahmen tragen oder einen anderen erhielten, was häufig der Fall ist, und falls sie nicht mehr in den betreffenden Orten leben, ob sie weggesiedelt oder ausgestorben sind.

Zu diesen Daten gelangte der Autor durch Befragung älteren Einwohner in den betreffenden Orten, die er alle selbst aufsuchte. Für einige Familien ist es ihm jedoch trotz grösster Bemühungen nicht gelungen, irgend etwas mehr über sie in Erfahrung zu bringen.

Sve vas drugarski pozdravljaju»

Slijede vlastoručni potpisi 136 robijaša u Sremskoj Mitrovici među kojima: Ivana Markovića Irca, Pašage Mandžića, Moše Pijade, Ognjena Price, Muje Pašića, Riste Mikičića, Ante Marasovića, Otokara Keršovanija, Tone Tomšića, Đure Pucara, Jovana Veselinova, Borisa i Sergijeja Krajgera, Oskara Davića, Svete Stefanovića — i drugih. Na dnu treće strane pisma dopisana je napomena: »Molimo te da nam javiš da li si primila ovo pismo«.

Pismo je, naime, kako se to vidi i po otisnutom žigu u lijevom njegovom uglu, bilo poslato redovnom poštom koja je išla kroz cenzuru Uprave kaznionice. Na štambilju stoji: »Kaznena zavod Sremska Mitrovica — Propis član 68 kućnog reda od 20/12 1931 broj 148420 o pisanju pisama osuđenika«.

Kako je adresant drugarica Banker pismo zaista i primila, a ona ga je i sačuvala sve do iza rata, to se i sama činjenica da je Uprava kaznionice propustila ovakvo jedno oštro pismo može smatrati i dokazom o njenoj tadašnjoj nemoći, dokazom o velikoj snazi robijaša od koje je strepjela ne samo Uprava kaznionice nego i sam režim. Kaznionica u Sremskoj Mitrovici bila je mjesto gdje se prenijela i dugo vremena vodila glavna borba između KPJ, čije su najjače snage bile vezane lancima, i režima. Ta se borba vodila u različitim i veoma teškim formama, i u jednoj, od svih najtežoj, koja je do krajnjih granica trošila snage robijaša — u formi štrajka glada.

Rezultati te uporne i besprimjerne borbe odražavali su se mnogostruko na cjelokupnoj političkoj situaciji i aktivnosti radničkog pokreta i KPJ u zemlji. Ona je davala ogromnu moralnu snagu komunistima izvan kaznionice. Ona je kaznionice pretvorila u kovačnice prekaljenih kadrova jugoslovenskih komunista.

Kaznionice iz toga vremena postaju poznate kao učionice — univerziteti Komunističke partije, centri za prevodenje i umnožavanje marksističke literature, izvori partiskih materijala i direktiva.

Da bi se to postiglo, — da bi se spriječilo fizičko uništavanje komunista na robiji i stvorio snošljiv režim dostojan političkih hapšenika — trebalo je tokom dugog niza godina voditi tu mučnu i nadčovječansku borbu, u njoj utrošiti mnogo energije i žrtvovati mnoge dragocjene živote.

Pismo robijaša iz Sremske Mitrovice upućeno drugarici Leonarda Bankera još je jedno svjedočanstvo o okrutnosti te borbe u kojoj nije bilo milosti — svjedočanstvo o uslovima pod kojima se ona vodila, pa zbog toga i dokaz o svojoj njenoj veličini i o njenom značaju po čitavu KPJ i konačnu pobjedu koju je ona izvojevala.

Dr. HAJRUDIN ĆURIC

ŠKOLSTVO U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI POSLJEDNJIH DECENIJA TURSKE VLADAVINE

U V O D

Stanovništvo Bosne i Hercegovine imalo je u XIX vijeku svoje škole, koje su prije okupacije (1878) počivale na vjerskim temeljima i bile većinom vrlo primitivne. Svaka vjeroispovijest, kao svijet zasebe, imala je svoje škole. Muslimani, nosioci vlasti i favorizovani elemenat, imali su najviše škola. Najbrojnije njihove škole bile su sibjan mektebi i medrese. Ostalih škola, među kojima su se brojno isticale ruždije, bilo je manje.

Muslimanske škole, kroz koje je Turska provodila svoju feudalnu ideologiju, bile su pretežno vjerskog karaktera. Početno vjersko obrazovanje sticalo se u sibjan mektebima koji su, kvantitativno, stajali na prvom mjestu, dok su u higijenskom, vaspitnom i nastavnom pogledu imali niz nedostataka. Srednjoškolsko obrazovanje davale su druge vjerske škole — medrese, kojih je, poslije sibjan mekteba, bilo najviše. I ove škole imale su krupnih nedostataka u nastavnom, vaspitnom i higijenskom pogledu. Radi višeg vjerskog obrazovanja odlazilo se u Carigrad ili druga veća mjesta Turske, jer škola ove vrste, izuzevši Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, nije bilo kod nas. Pored ovih, čisto vjerskih škola, Turska je u drugoj polovini XIX vijeka počela otvarati u Bosni i Hercegovini prve državne, svjetovne škole, ruždije, koje su mogli pohađati pripadnici svih vjeroispovijesti. Po svome rangju one su odgovarale nižoj srednjoj školi i bile su neka vrsta građanske škole ili niže realke. U njima su se učenici u toku od 4 godine osposobljavali za niža činovnička zvanja, većinom pisare.

Muslimanskim školama posvećivao je pažnju narod, a naročito samostalni vakufi (zadužbine), pomoću kojih su se izdržavale mnoge škole. U drugoj polovini XIX vijeka i država je počela da vodi veću brigu o nekim školama muslimana¹.

Nemuslimansko stanovništvo, koje su sačinjavali Srbi (pravoslavni), Hrvati (katolici) i Jevreji, imalo je svoje škole, većinom osnovne. Ono je u pogledu školske izobrazbe bilo prepušteno najviše sebi. Zahvaljujući pojedinim vjerskim opštinama, radu sveštenstva i pomoći sa strane, mogle su da se održe njegove škole za

¹ O muslimanskom školstvu u Bosni i Hercegovini pisao sam opširno u svojoj doktorskoj disertaciji: „Školske prilike muslimana u Bosni i Hercegovini (1800—1878)«.

vrijeme turske uprave. Sveštenici dviju hrišćanskih vjeroispovijesti, koji su poučavali omladinu na maternjem jeziku, imaju velikih zasluga u prosvjetnom pogledu. Osim njih bilo je i svjetovnih učitelja i učiteljica. Pred okupaciju pojavile su se milosrdne sestre sv. Vinka, koje su osnovale nekoliko škola. U prosvjetnom pogledu istakle su se Staka Skenderova i neke Engleskinje, naročito Mis Adelina Irbi. Bilo je i takozvanih »putujućih učitelja«, koji su išli po selima, skupljali djecu i učili da pišu, čitaju, računaju i da se mole bogu. Od njihovih boljih učenika postajali su kasnije »putujući učitelji«. Ove učitelje pomagali su dački roditelji. Konačno, bilo je slučajeva da sin od oca ili unuk od djeda nauči čitati i pisati. Samoučka pismenost njegovala se na selu odavno i samouci su bili mnogo cijenjeni. Međutim, sve to neznatno je umanjivalo nepismenost u Bosni i Hercegovini, gdje je procenat pismenih pred okupaciju iznosio jedva 3. Široke mase naroda čamile su u mraku neznanja. Nepismenost se naročito zapažala kod žena.

Škole nemuslimanskog stanovništva razvijale su se zasebno, prema potrebama svoga vremena i pod uticajem sa strane. Taj uticaj bio je naročito izrazit u XIX vijeku, i to na srpske škole iz Srbije a na hrvatske iz Hrvatske. Zahvaljujući tome, budila se i nacionalna svijest i jačala težnja za slobodom. Turske vlasti podozrivo su gledale na sve to, te su preduzimale razne mjere naročito protiv srpskih škola i učitelja.

Početke školstva srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini treba tražiti u manastirima i crkvama. Kaluđeri i sveštenici bili su prvi pismeni ljudi a ujedno i najstariji učitelji. Škole su se ponajprije razvile u onim mjestima u kojima je bio vrlo živ trgovački promet i jaka zanatska proizvodnja². Tu je bilo bogato varoško stanovništvo. U takvim mjestima mogle su i da se osnuju bogate crkvene opštine, bez kojih se ne može zamisliti prošlost srpskog školstva u Bosni i Hercegovini. Pored toga, škole su se razvijale i u mjestima s eparhiskim sjedištima, a prije okupacije nalazimo ih i u nekim selima.

Stare srpske škole bile su vrlo primitivne. U njima su prije okupacije učiteljevali: kaluđeri, sveštenici, bogoslovi, manastirski đaci, trgovci, zanatlije, svršeni učenici osnovne škole i samouci. Tek krajem prve i početkom druge polovine XIX vijeka javljaju se u nekim mjestima kvalifikovana učiteljska lica koja, mjesto starog manastirskog metoda, uvode u škole nove nastavne metode i pedagoške principe.

Za prosvjećivanje i razvoj školstva bosansko-hercegovačkih Hrvata imaju najvećih zasluga franjevci. Najstarija žarišta njihove djelatnosti bili su manastiri u Kr. Sutjesci, Fojnici i Kreševu. U njima su držali škole. Bilo je škola i izvan manastira, u župničkim stanovima i privatnim kućama.

U XIX vijeku javlja se jači kulturni zamah franjevac zahvaljujući njihovim vezama s Austrijom, Ugarskom i Hrvatskom. Prva

² Торовић Владимир, Босна и Херцеговина, Београд, 1925, 129.

školska zgrada za hrvatsku osnovnu školu u Bosni i Hercegovini podignuta je, po svoj prilici, 1823 godine, u Tolisi, dakle u Sjeveroistočnoj Bosni. U toku vremena franjevci su otvarali škole i u drugim mjestima i usavršavali sistem nastave. Osim franjevac, u nekim mjestima imale su osnovne škole i milosrdne sestre sv. Vinka, koje su došle u Bosnu iz Hrvatske 1871 godine³.

U XIX vijeku nije bilo mnogo Jevreja u Bosni i Hercegovini. Osim Sarajeva, gdje ih je bilo najviše, nalazimo ih prije okupacije i u nekim mjestima u unutrašnjosti. Tu su postepeno stvarali male zajednice i osnivali vjerske opštine. Bavili su se najviše trgovinom i zanatima. Brojno maleni, oni su imali i najmanje škola. Škole su bile osnovne, a u Sarajevu je postojala i škola za studij Talmuda i jevrejskog kodeksa (»ješiva«, »ješibot«). U osnovnoj školi (»meldaru«) muška djeca su poučavana u vjeri. Nastava je bila vrlo primitivna a higijenske prilike vrlo slabe. Ženska djeca nisu išla u školu.

Prije okupacije bilo je nešto jevrejske djece i u pojedinim školama drugih vjeroispovijesti. Isto tako bilo je primjera da su školu jedne vjeroispovijesti pohađali neki pripadnici drugih vjeroispovijesti⁴.

Školstvo u Sjeveroistočnoj Bosni⁵ spada u red nedovoljno proučenih pitanja naše kulturne istorije. Osim nekoliko članaka i djelimičnih osvrtā o nekim školama na ovoj teritoriji, dosad nije izišao nijedan rad u kome bi bilo obrađeno, makar i u najkrupnijim potezima, školstvo svih vjeroispovijesti posljednjih decenija turske vladavine. Istina, o tome nije lako pisati jer nedostaju izvori, a ukoliko ih ima, oni su oskudni. Stvar bi izgledala kudikamo drukčije da su vođene školske knjige, ljetopisi i tome slično. U tome pogledu izuzetak čine neki izvještaji u kojima se navode podaci o školstvu franjevac i milosrdnih sestara. Ali i oni nisu kompletni i ne obuhvataju sve škole.

Godine 1939 pisao je Milenko Filipović da oblast Sjeveroistočne Bosne, »koja ima tako mnogo zanimljivih pojava, spada u naše najmanje proučene i najmanje poznate oblasti«⁶ i da ne znamo kad su tačno osnovane prve škole u njoj. Ta oblast dala je niz istaknutih ličnosti iz naše starije i novije istorije i zaslužuje da joj se posveti puna pažnja. Rasprave Milenka Filipovića, Đoke Mazalića i drugih unose više svjetla u pojedina pitanja iz prošlosti te oblasti. Isto tako i publikacija »Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne

³ Detaljnije o tome u momu radu: »Osnovne škole milosrdnih sestara u Bosni i Hercegovini za vrijeme Turske (1871—1878)«, Sarajevo, 1953.

⁴ Na školstvo nemuslimanskog stanovništva u Bosni i Hercegovini osvrtnuo sam se detaljnije u svojoj disertaciji.

⁵ Pod pojmom Sjeveroistočne Bosne u ovom radu tretira se teritorija koja se proteže na sjeveru do Save, na jugu do Krivaje, na istoku do Drine a na zapadu do Ukrajine.

⁶ Филиповић Миленко, Хаџи-Лазар Јовановић, учитељ и лекар у Тешњу и Тузли, Сарајево, 1939, 1.

Bosne», koju je počeo da izdaje Zavičajni muzej u Tuzli od 1957 godine. Tome će, nadam se, pridonijeti i ovaj rad⁷.

Na teritoriji Sjeveroistočne Bosne postojali su mnogobrojni katolički i pravoslavni manastiri koji su opustjeli krajem XVII i početkom XVIII vijeka. Iz nekih krajeva stanovništvo se bilo sasvim raselilo. U XVIII i XIX vijeku pristižu u taj dio Bosne mnogi doseljenici iz Zapadne Bosne i iz krajeva preko Save (katolici), iz stočarskih krajeva na jugu i jugoistoku (pravoslavni) i muslimanske izbjeglice iz Slavonije, Ugarske i Srbije. Tako je došlo do obnavljanja starih i opustjelih naselja i do osnivanja novih. U prvoj polovini XIX vijeka došlo je i do organizovanja crkvenih opština i do osnivanja srpskih škola⁸. U tome vremenu postojale su u tim krajevima i neke muslimanske škole, a i franjevci su, kao što je pomenuto, imali prvu svoju školu. Tokom XIX vijeka povećavao se broj škola, ali su neke škole porušene i prestale da rade pretkraj turske vladavine. Na cijeloj ovoj teritoriji Jevreji su imali samo dvije škole.

Poslije reorganizacije uprave i sudstva u smislu takozvanog ustavnog zakona (1865), taj dio Bosanskog Vilajeta pripadao je Zvorničkom, a jednim dijelom Sarajevskom i Banjalučkom sandžaku (okružju). U Zvornički sandžak spadali su sljedeći kadiluci (srezovi): Tuzla, Gradačac, Brčko, Bijeljina, Zvornik, Srebrenica, Vlasenica (Birča), Maglaj i Gračanica. Kladanjski kadiluk, koji je obuhvaćen u ovom radu, pripadao je Sarajevskom sandžaku, a Derventski, Tešanjski i Žepački kadiluk pripadali su Banjalučkom sandžaku. Kao što vidimo, Zvornički sandžak je zapremao najveći prostor u tom dijelu Bosne.

Pred okupaciju Klaić⁹ prikazuje odnos pojedinih vjeroispovijesti u procentima u Zvorničkom sandžaku: muslimana 45,0, pravoslavni 39,3, katolika 15,7. Međutim, ovi podaci nisu realni, jer su nepotpuni.

Iznoseći podatke o školstvu na ovoj teritoriji, smatrao sam da će biti najpreglednije ako ih prikažem po pojedinim sandžacima i njihovim kadilucima. Držeći se toga, najprije će biti govora o Zvorničkom sandžaku i njegovim kadilucima (Bijeljina, Brčko, Gradačac, Gračanica, Maglaj, Tuzla, Vlasenica, Srebrenica i Zvornik). Zatim će biti izneseni podaci koji se odnose na tri kadiluka Banjalučkog sandžaka (Derventa, Tešanj i Žepče) i na jedan kadiluk Sarajevskog sandžaka (Kladanj). Uz većinu ovih mjesta svrstana su druga mjesta i sela u njihovoj blizini ili udaljenija, bez obzira da li je nekoje od udaljenijih i pograničnih naselja, posljednjih decenija turske vladavine, pripadalo kadiluku uz koji je svrstano ili bližem susjednom.

⁷ Obradujući ovu temu, služio sam se, pored izvora i literature koju navodim u tekstu i bilješkama, i rukopisnom Građom za istoriju srpskih škola u Bosni i Hercegovini, koju je prikupio Risto Sušljic i koja se nalazi u Narodnoj biblioteci u Sarajevu.

⁸ Филиповић Миленко, *ibidem*.

⁹ Klaić Vjekoslav, *Bosna, Zagreb, 1878, 73.*

ZVORNIČKI SANDŽAK

BIJELJINA

Prije 1878 godine muslimani su u Bijeljini imali sibjan mektebe, medresu i ruždiju. Srbi i Jevreji su imali po jednu osnovnu školu.

Godine 1868 podigli su stanovnici Dragić mahale jedan mekteb i džamiju. Mekteb je bio dug 12 a širok 8 aršina. Imao je dvije sobe¹⁰.

Pred okupaciju Klaić pominje dva mekteba u ovom mjestu¹¹, dok se u salnami Bosanskog Vilajeta za hidžretsku godinu 1294 (1877/78) navodi u Bijeljinskom kadiluku 11 sibjan mekteba.

Prije okupacije postojala je u Bijeljini medresa koja je kasnije prestala da radi.

U salnamama pred okupaciju pominje se i ruždija u Bijeljini.

Srbi su imali osnovnu školu u prvoj polovini XIX vijeka. Kao godina njenog osnivanja uzima se 1838, ali nije isključeno da je i ranijeg datuma. Sredinom XIX vijeka povedena je akcija za podizanje školske zgrade. U davanju priloga za tu svrhu istakao se zvornički vladika Agatangel, koji je bio zagrijan za škole i prosvjetu¹².

Godine 1865 molio je školski odbor srpsku vladu da pošalje udžbenike za školu jer su djeca imala samo poneki psaltir i časlovac, i to budimski, koji su bili vrlo skupi. U molbi se navodi kako je učitelj rasporedio djecu po razredima (I razred 40, II razred 25, III razred 20). Djeca su nabavila sve što im je učitelj kazao da treba za školu, a on je sve stavio »u red« kao u Srbiji. Molbu je, pored tutora škole, potpisao i učitelj Nikola Jevtić.

Srpska vlada, koja se dolaskom na vladu kneza Mihaila (1860 godine) nešto više brinula za škole u Bosni i Hercegovini, odazvala se molbi i poslala znatan broj knjiga srpskim školama u Bijeljini, Bos. Brodu i još nekim mjestima.

Novi zvornički vladika, Bugarin, rodom iz Vidina, preduzeo je, 1865 godine, akciju da svi učitelji, varoški i seoski, moraju da polože ispit. Popovima bijeljinske nahije strogo je zabranio da uzimaju od naroda više nego što je propisano¹³. Ove mjere jasno pokazuju kakav je bio kvalitet učitelja u ovim krajevima i kako su se odnosili neki sveštenici prema narodu. Godine 1868 pominje se kao

¹⁰ „Босна“ br. 130. Sarajevo, 7 decembra 1868.

¹¹ Klaić Vjekoslav, o. c., 173.

¹² »Carsko-kr. službene Narodne novine« br. 194, Zagreb, 25 avgusta 1855. U br. 232 od 8 oktobra 1856 uredništvo mu odaje priznanje. I novosadski „Србски дневник“ hvali Agatangela. U jednom dopisu iz Bosne u br. 87 od 31 oktobra 1854 kaže se, pored ostalog: »Pogledajmo zvorničkog vladiku Agatangela, kako se pastirski brine o prosvetenju svoje mlade eparhije, 20 obština pobudio je da škole osnovne iz temelja podignu, i dobre učitelje iz sveta dozovu«. I u br. 42 od 27 maja 1856 ističe se Agatangel kao primjer.

¹³ »Narodne novine« br. 266, Zagreb, 20 novembra 1865.

učitelj u Bijeljini Ilija Mladenović, »negdašnji raznositelj novina u Biogradu«¹⁴ i o njemu se ne daje lijepo mišljenje.

U svome članku »Bosanska skupština u Sarajevu«, upućenom na adresu Asim-paše i sarajevske skupštine, Pelagić je, 1873 godine¹⁵, pored ostalog, tražio da se u Bijeljini i još nekim mjestima osnuju potpune realne škole. Ali to se nije ostvarilo.

Pred okupaciju bila su dva učitelja u bijeljinskoj srpskoj školi.

Pretkraj turske vladavine i Jevreji su u Bijeljini imali svoju osnovnu školu. Sedamdesetih godina XIX vijeka nju je pohađalo 175 učenika, prema statističkim podacima u salnamama Bosanskog Vilajeta, što je, svakako, pretjerano.

Podaci u tim salnamama nisu pouzdani i potpuni i treba ih uzeti s rezervom¹⁶. Evo nekoliko detalja koji se odnose na Bijeljinski kadiluk:

Godina 1284 po hidžri (1867/68)

Broj škola: muslimanskih 24, hrišćanskih 4, jevrejskih 1.

Broj učenika: muslimana 1 221 m., 367 ž., hrišćana 155 m., 11 ž., Jevreja 16 m.

Godina 1285 po hidžri (1868/69)

Broj škola: muslimanskih 24, hrišćanskih 4, jevrejskih 1 (u Bijeljini).

Broj učenika: muslimana 1 427 m., 385 ž., hrišćana 165 m., 9 ž., Jevreja 175 m.

Godina 1286 po hidžri (1869/70)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1287 po hidžri (1870/71)

Broj škola: muslimanskih 7, pravoslavnih 5, jevrejskih 1.

Broj učenika: muslimana 382 m., 80 ž., pravoslavnih 160 m., 8 ž., Jevreja 175 m.

Godina 1288 po hidžri (1871/72)

Broj škola: muslimanskih 62, pravoslavnih 7, jevrejskih 1.

Broj učenika: muslimana 649 m., 336 ž., pravoslavnih 315(?) m., 20 ž., Jevreja 175 m.

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 15, pravoslavnih 8, jevrejskih 1.

¹⁴ „Застава“ br. 5, Novi Sad, 10 januara 1869.

¹⁵ „Застава“ br. 23, Novi Sad, 7 marta 1873.

¹⁶ Prema Wüstenfeld-Mahler-ovim tablicama (Vergleichungs-Tabellen der mohammedanischen und christlichen Zeitrechnung, zweite Auflage, Leipzig, 1926), hidžretske godište koje se navode u ovom radu trajale su po današnjem računanju:

1284 godina: od 5 maja 1867 do 24 aprila 1868

1285 godina: od 24 aprila 1868 do 13 aprila 1869

1286 godina: od 13 aprila 1869 do 3 aprila 1870

1287 godina: od 3 aprila 1870 do 23 marta 1871

1288 godina: od 23 marta 1871 do 11 marta 1872

1289 godina: od 11 marta 1872 do 1 marta 1873

1290 godina: od 1 marta 1873 do 18 februara 1874

1291 godina: od 18 februara 1874 do 7 februara 1875

1292 godina: od 7 februara 1875 do 28 januara 1876

1293 godina: od 28 januara 1876 do 16 januara 1877

1294 godina: od 16 januara 1877 do 5 januara 1878.

Broj učenika: muslimana 685 m., 361 ž., pravoslavnih 372 m., 27 ž., Jevreja 175 m.

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: ruždija 1, sibjan mekteba 9.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 9.

Broj učenika: muslimana 372 m., 109 ž., nemuslimana 244 m., 12 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

Broj muslimanskih škola: ruždija 1, sibjan mekteba 9,

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 9.

Broj učenika: muslimana 385 m., 115 ž., nemuslimana 240 m., 11 ž.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, ruždija 1, sibjan mekteba 11.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: ne navodi se.

Broj učenika: muslimana 540 m., 115 ž., nemuslimana 110 m., 10 ž.

Brodac

U početku XIX vijeka Brodac je imao srpsku školu. Prije 1834 godine u njoj se školovao pop Risto Savić iz Lomnice. Radila je, kako kaže Risto Šušlić, do srpsko-turskih ratova. Poslije 1878 godine pretvorena je u komunalnu školu.

Dragaljevac

Prvi učitelj »kod crkve dragaljevačke«, kako piše na nadgrobnom spomeniku u njenoj porti, bio je Danilo Blagojević. On je došao u školu 1853 godine, što znači da je te godine srpska škola počela rad. Imao je 123 učenika koje je počeo učiti dozvolom mitropolita Agatangela¹⁷. Prema Šušlićevim zabilješkama, škola je podignuta 1859 godine trudom bijeljinskog prote Dimitrija Markovića i radila je do 1883, kada je izgorjela i mjesto nje osnovana komunalna škola. Godina 1859 koju navodi Šušlić nije tačna. A, po svoj prilici, ni godina 1883. Školska zgrada bila je od drveta i ona je, prema drugom podatku¹⁸, izgorjela 1876, a na njenom mjestu podignuta je zgrada od tvrdog materijala godine 1880.

Dvorovi

Prema jednom podatku, Dvorovi su imali srpsku školu u početku XIX vijeka. Drugi podatak, po svoj prilici pouzdaniji, kaže da je škola otvorena 1854 godine.¹⁹ Po pričanju, bila je sagrađena od neke stare kačare, koju je poklonio neki imućni seljak. Zemljište od

¹⁷ Филиповић Миленко, Стари српски записи и натписи из северо-источне Босне (Споменик XCIX САН, Београд, 1950, 82).

¹⁸ Мазалић Ђоко, Звоник (Зворник) стари град на Дрини (Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, историја и етнографија, Сарајево, 1955, 111).

¹⁹ Detaljnije o školi u Dvorovima pisao je Stanislav Majstorović u »Školskom vjesniku«, 1903, Sarajevo, 654—658. Njegovim podacima sam se koristio.

3 dunuma za školu darovao je neki Haim-beg, s tapijom da on i njegovi potomci neće nikada tražiti haka.

Škola je imala samo jednu sobu koja je, jedno vrijeme, bila ujedno i učionica i učiteljev stan.

Školu su pohađali samo muškarci. Imala je 4 razreda po staroj podjeli (koji su se zvali po knjigama): bukvarci, časoslovci («časlovci»), psaltirci i mjesecoslovci («mjeslovci»). Godine 1872 seljaci su dobavili spremnijeg učitelja koji je uveo u nastavu i pjevanje, četiri vrste računa, kao i nešto iz zemljopisa i istorije.

Broj učenika kretao se između 40—70. U zimsko doba, kada nije bilo poljskih radova, polazak je bio mnogo uredniji nego ljeti. Po uzrastu učenici su imali između 14—20 godina.

Nastava se obavljala svakog dana osim četvrtka poslije podne, kada je bio odmor. Toga dana svaki učenik je morao donijeti učitelju sira, jaja, masti, pogaču, pile i sl. To se zvalo »regracija«, »igrancija« ili »sedmična jabuka«.

Školska godina trajala je 10 mjeseci. Polugodišnji ispit bio je o Savindanu a godišnji o Petrovdanu. Ispitu su prisustvovali mjesni sveštenik i knezovi, a katkad bi pretsjedavao i bijeljinski proto.

Prvi učitelj koji je došao u Dvorove 1854 godine bio je dak manastira Tamne.²⁰ Svaki učenik mu je plaćao po jednu cvanciku mjesečno. Usto je besplatno stanovao, dobijao drva i »regraciju«. Pred okupaciju učitelj je bio spremniji od prijašnjih i bolje plaćen.

Učitelj je morao svake subote da vodi učenike na večernju u crkvu koja je bila udaljena 8 km. Tu bi prenoćio da bi sutra rano mogao da bude s djecom na službi.

Sve do godine 1873 škola nije imala nijedno učilo. Tada je nabavljena prva školska tabla. Knjige su bile vrlo skupe: »za bukvar — ovan trogodac, a junac za časlovac«.

Škola je radila do 1876 godine. Od 1876—1881 Dvorovi nisu imali škole. Početkom 1881 otvorena je narodna osnovna škola.

Janja

Prije okupacije postojala je srpska škola u Janji. Godine 1870 pominje se učitelj Gavriilo Obrádović a 1874 Rafail Pavlović, rodnom iz valjevskog okruga.

Zagoni

I u Zagonima je postojala srpska škola prije okupacije. Iz jednog zapisa na Mjesecoslovu (Budim, 1807) u manastaru Tamni²¹ saznajemo da je Stefan Spasojević iz Zagona učio u »učilištu zagonačkom« kod prvog učitelja Riste i kod drugog učitelja Radovana 1860 godine.

²⁰ Majstorović ga pominje pod inicijalima P. J. i kaže da je rodnom iz Balatuna. Umro je u drugoj godini službe. Poslije njega došao je neki R. J., takođe dak manastira Tamne. Držim da je to bio Radovan Jovanović, jer jedan zapis na Psaltiru (Beograd I, 1852) u manastiru Tamni, oko 1860 godine, pisao je on kao učitelj u Dvorovima, gdje je službovao tri godine.

²¹ Филиповић Миленко, о. с., 84—85.

Zabrđe

Prije okupacije postojala je srpska škola u Zabrđu. Detaljnijih podataka nisam našao.

Magnojević

U Magnojeviću je postojala srpska škola prije okupacije. O njoj ne znamo nešto detaljnije.

Crnjelovo

I u Crnjelovu je postojala srpska škola prije okupacije. Detaljnijih podataka nisam našao.

BRČKO

Prije 1878 godine muslimani su u Brčkom imali sibjan mektebe, medrese i ruždiju. Srbi i Jevreji su imali svoje osnovne škole. Nekoliko godina pred okupaciju franjevci su imali namjeru da podignu svoju školu. Odluka o tome donesena je na sastanku bosanskih franjevacu u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, pod pretsjedavanjem biskupa Vujičića.²² Međutim, ona se u Brčkom nije ostvarila.

Sedamdesetih godina XIX vijeka Brčko se dijelilo na novu i staru mahaluu. U svakoj od njih bila je po jedna medresa. Tokom vremena one su bile vrlo oštećene te su se morale opraviti. Na molbu stanovništva opravljene su obje 1869 godine troškom od 8.750 groša.²³ Posljedica toga bila je povećanje broja učenika.

U salnamama Bosanskog Vilajeta pred okupaciju ne pominje se ruždija u Brčkom iako je postojala.²⁴

Godine 1870 posjetio je bosanski valija Donju Tuzlu i Brčko, gdje su ga, pored ostalih, dočekali učitelji i učenici svih škola. Valija je posjetio škole svih vjeroispovijesti. Tom prilikom povisio je svima učiteljima plate iz »narodne kase« i obećao da će školske knjige štampane u Vilajetskoj štampariji u Sarajevu naskoro razaslati školama.²⁵

O godini osnivanja srpske škole u Brčkom postoje ova mišljenja. U kalendaru »Prosvjeta« za 1906 godinu navodi se 1839 godina.²⁶ Kaluđerčić²⁷ i Šušljić smatraju takođe da je osnovana 1839 godine,

²² Original Vujičićeve okružnice na latinskom jeziku, pisane 12 aprila 1868 u Kuriji apostolskog vikarijata u Brestovskom, nalazi se u Arhivu franjevačkog manastira u Kr. Sutjesci. (Objavljena je u Glasniku Hrvatskog državnog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1944, 310—311). Osim Brčkog, odlučeno je da se što prije podignu školske zgrade i u sljedećim mjestima: Busovači, Brestovskom, Bučićima, Orašju, Ivanjskoj, Ljubunčiću, Rami, Neretvi-Podhumu, Osovi, Plehanu, Brodu, Derventi, Potočanima, Garevu, Vidovicama, Tuzli i Domaljevcu.

²³ »Sarajevski cvjetnik« br. 49, Sarajevo, 4 decembra 1869. Jedna brčanska medresa poznata je pod imenom Čačak-medresa.

²⁴ Traljić Seid M., Muslimanske škole u Bosni i Hercegovini («Hrvatski dnevnik», Zagreb, 8 januara 1939).

²⁵ »Sarajevski cvjetnik« br. 37, Sarajevo, 12 septembra 1870.

²⁶ Иванишевић Јов. Фил., Српско-православно школство у Босни и Херцеговини, Сарајево, 1910, 24.

²⁷ Споменица о педесетгодишњици рада Стеве Калуђерчића, Сарајево, 1933, 40.

dok se u jednom štampanom izvještaju²⁸ navodi 1857 godina. Po svoj prilici, škola je osnovana 1839 godine. Godine 1852 Brčko je pretrpjelo veliku štetu od požara²⁹ pa, možda, i kuća u kojoj je bila škola nije ostala pošteđena. Možda je u 1857 godini podignuta nova školska zgrada.

Od godine 1860 u ovoj školi bio je učitelj Vaso Pelagić, pošto je svršio bogosloviju u Beogradu. U toku svoga trogodišnjeg službovanja u Brčkom uvodio je u školu red kakav je bio u to doba u Srbiji. Za njegovog vremena osnovan je školski fond, čitaonica i ženska škola i formiran je školski odbor. Pelagić se zamjerio turskim vlastima svojim dopisima u novosadskom »Srbobranu«, pa je morao da napusti Brčko. Njegovim odlaskom izgleda da je prestala da radi i čitaonica i da je ponovo otvorena tek početkom 1872 godine.³⁰

Godine 1867 pretplatila su se u Brčkom 53 pretplatnika na Petranovićevu zbirku srpskih narodnih pjesama. Među njima bio je i učitelj D. Despotović sa 14 učenika I—IV razreda. Na jednom Psaltiru u manastiru Paprači zapisano je 5 aprila 1866 u Brčkom ime Ljubomira Krsmanovića, učenika III razreda. Jedan zapis u Irmologiji (Beograd, 1837) u crkvi u Mačkovcu kaže da je 20 decembra 1870 umro Toilo Paunović, učitelj brčanski.

Prema salnami Bosanskog Vilajeta za 1289 godinu po hidžri (1872/73), Jevreji su imali svoju osnovnu školu, koju su pohađala 32 učenika i 4 učenice. Podatak o učenicama nije tačan jer u ono doba jevrejska ženska djeca nisu pohađala školu.

Evo nekoliko statističkih podataka iz salnama Bosanskog Vilajeta koji se odnose na Brčanski kadiluk i koje treba uzeti s rezervom:

Godina 1284 po hidžri (1867/68)

Broj škola: muslimanskih 25, hrišćanskih 5.

Broj učenika: muslimana 881 m., 685 ž., hrišćana 127 m., 42 ž.

Godina 1285 po hidžri (1868/69)

Broj škola: muslimanskih 25, hrišćanskih 5.

Broj učenika: muslimana 861 m., 785 ž., hrišćana 136 m., 45 ž.

Godina 1286 po hidžri (1869/70)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1287 po hidžri (1870/71)

²⁸ Извештај основних школа среза брчанског крајем школске 1930/31 године, Брчко, 1931, 33, 39.

²⁹ »Narodne novine« br. 213, Zagreb, 17 septembra 1852. U dopisu se kaže da je najveću štetu pretrpio trgovac Paranos i njegov ortak Krsmanović, kojima je izgorjela magaza s kavom, voskom i drugom robom.

³⁰ »Sarajevski cvetnik« br. 45, Sarajevo, 8 januara 1872. Čitaonica je otvorena zahvaljujući priložima »nekolicine patriota«. Upravitelj čitaonice bio je brčanski proto Stevo Petković.

Otvaranje srpske čitaonice u Brčkom zabilježila je i novosadska »Začraba« u br. 3 od 7 januara 1872, podvlačeći da protiv nje radi »kršteni valija« Niko Kojdić. Za Stevu Petkovića kaže se u br. 34 istog lista od 19 marta 1872 da je »novim životom zadahnuo ondašnje škole, doveo čestite ljude za učitelje, koji mogu bez stida zauzeti i veće katedre« i da se ističe kao »majka i primerni učitelj naroda«. Čitaonicu su zatvorile vlasti 1873 godine jer su u njoj gledale »propovjedaonicu panslavizma«.

Broj škola: muslimanskih 25, pravoslavnih 2, katoličkih 3.
Broj učenika: muslimana 1 276 m., 521 ž., pravoslavnih 186 m., 49 ž.,
katolika 23 m., 11 ž.

Godina 1288 po hidžri (1871/72)

Broj škola: muslimanskih 25, pravoslavnih 5, katoličkih 3.
Broj učenika: muslimana 1 282 m., 542 ž., pravoslavnih 189 m., 35 ž.,
katolika 35 m., 15 ž., Jevreja 2 m., 4 ž.

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 27, pravoslavnih 5, katoličkih 3, jevrejskih 1.

Broj učenika: muslimana 1 296 m., 563 ž., pravoslavnih 191 m., 38 ž.,
katolika 36 m., 17 ž., Jevreja 32 m., 4 ž.

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: medresa 2, sibjan mekteba 25.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 8.

Broj učenika: muslimana 810 m., 733 ž., nemuslimana 157 m., 5 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

Broj muslimanskih škola: medresa 2, sibjan mekteba 25.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 5.

Broj učenika: muslimana 825 m., 747 ž., nemuslimana 155 m., 5 ž.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Broj muslimanskih škola: medresa 2, sibjan mekteba 22.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 3.

Broj učenika: muslimana 691 m., 523 ž., nemuslimana 82 m., 25 ž.

Obudovac

U Obudovcu je postojala srpska škola posljednjih decenija turske vladavine. Po svojoj prilici, osnovana je 1832. godine. U nedostatku zgrade za školu djeca su do 1852. godine učila u privatnim kućama imućnijih mještana. Godine 1853. podignuta je školska zgrada. Škola je bila neko vrijeme zatvorena »zbog bune«.³¹ Ponovo je otvorena 1863. godine i dočekala je okupaciju. Iz zapisa na jednoj maloj knjizi u crkvi u Slatini, koji je pisao pop Cvijetin Mikanić u Obudovcu, 29. maja 1870., saznajemo da je on ranije bio učitelj i pisar crkve obudovačke.

Žabar

Tridesetih godina XIX. vijeka (možda već 1830.) i rodno selo Vase Pelagića (Gornji Žabar) imalo je srpsku školu. Po svršetku ove škole Pelagić je otišao pješice u Beograd da nastavi školovanje. U pomenutoj posavskoj buni stradalo je i ovo napredno i bogato selo.

³¹ Извештај основних школа спреја брчанског..., 73. Мисли се на буну у босанској Посавини под вођством проте Стевана Аврамовића, 1858. године («Protina buna»). У току буне, поред других села, страдао је и Обудовац.

Orašje

Prije godine 1863 postojala je u ovom mjestu srpska škola. Pominje se u zagrebačkim »Narodnim novinama« br. 18 od 23 januara 1863. Drugih podataka nisam našao. Poslije okupacije osnovna škola u Orašju bila je smještena u zgradi bivšeg mekteba.

Vilajetski list »Bosna« u br. 100 od 11 maja 1868 donio je vijest o akciji stanovnika Gornje i Donje Azizije (Bos. Šamac i Orašje) na podizanju dvaju mekteba u tim mjestima, koji će se izgraditi sumom od 11.000 groša iz državne blagajne. Pretpostavljam da bi zgrada mekteba u Orašju, podignuta iz ovih sredstava, mogla da bude ona ista u kojoj je kasnije smještena osnovna škola.

Tolisa

Prvu školsku zgradu za hrvatsku osnovnu školu u Bosni i Hercegovini podigao je, po svojoj prilici, godine 1823 fra Ilija Starčević u Tolisi. Dozvolu za to, kao i za podizanje župničkog stana i crkve u Tolisi, dobio je od gradačačkog kapetana Huseina Gradašćevića.

Toliškoj školi Starčević je bio i učitelj i nadzornik. On se brinuo i za knjige i ostale potrebe. S njim je ova škola »i stajala i padala«. ³² U njegovom odsustvu od 1839—1842 to se vidno ispoljilo. Starčevićevim povratkom u Tolisu, i njegovim nastojanjem, škola je opet nastavila rad, godine 1843. Kada je, 1845, Starčević umro, škola je skoro zamrla sve do 1852. Te godine, nastojanjem franjevac, naročito Bartola Krajinovića, počela je ponovo da napreduje. U njoj je, tada, bilo 40 »mladića«, od kojih su oni koji su željeli da postanu redovnici učili i latinski jezik pred upraviteljem Stjepanom Mikićem i učiteljem Blažom Petrovićem.

U ovoj školi učio je i Stjepan I. Verković, rođen 1821 u Ugljari, pokraj Orašja. ³³ U pismu svome prijatelju Božiću od 19 oktobra 1887 iz Petrograda Verković kaže da je naučio čitati u desetoj godini u Tolisi. Učitelji su mu bili fra Petar Čičak, fra Jerko Žečević i fra Dominik Čorić. Upočetku išlo mu je vrlo teško »šlebekovanje« (tj. sastavljanje konzonanata i vokala), tako da se fra Dominik ljutio i vikao nad njim: »Daću ti cvanciku ako pogodiš koje je to slovo«. ³⁴ Da bi se vježbao u »latinskom čitanju«, dali su mu bibliju Vulgatu, koju je čitao pri ručku.

Godine 1861 došao je u Tolisu za župnika fra Martin Nedić, rodom Tolišanin. Zatekao je 13 učenika koji su učili u misničkoj sobi. Nedić je podigao novu, prostranu školu, snabdio je svim što je bilo potrebno i sâm je više puta u njoj predavao. ³⁵ Malo kasnije sagrađio je i školu za žensku djecu, manastir i crkvu.

Kroz tolišku mušku školu, koja je, od osnivanja do okupacije radila s manjim prekidima, i nastavila rad i poslije 1878 godine, prošlo je više učenika. U jednom izvještaju iz januara 1853 pominje se 60 učenika. U izvještaju od 9 novembra 1854 navodi se 55 učenika

³² Jelenić Julijan, *Kultura i bosanski franjevci*, II, Sarajevo, 1915, 307.

³³ Detaljnije o njemu: Jelenić Julijan, *Pisma Stjepana I. Verkovića Josipu D. Božiću*, Zagreb, 1925, posebni otisak iz »Narodne starine«.

³⁴ O. c., 30.

³⁵ Nedić Bono, *Kratka povjest župe crkve i samostana toliškog...*, Pečuh, 1888, 37.

i učitelj fra Blaž Petrović. U Nedićevom izvještaju od 6 januara 1855 pominje se 37 učenika, a 10 septembra iste godine navode se, na drugom mjestu, 53 učenika.³⁶ Pred okupaciju brojno stanje učenika kretalo se između 60—80,³⁷ a učitelji su bili fra Mato Prgić i kateheta fra Jako Božić.

Iz jednog izvještaja biskupa Šunjića od 2 novembra 1858,³⁸ u kome se, pored ostalih, pominju i škole u Tolisi, Tramošnici, Vido vicama, Boku, Domaljevcu, Koraću i Foči (kod Dervente), razabiremo da je svaka škola mogla da primi 80—600 učenika. Nastavu su obavljali župnici ili pomoćnici. Za učiteljsku službu dobijali su godišnje 10 forinti, dok je u Austriji jedan učitelj u to doba dobijao i 500 forinti godišnje.

Interesantno je napomenuti da su prve godine poslije okupacije tolišku školu pohađala 23 učenika. U originalnom školskom izvještaju od 1 maja 1879 navode se predmeti: vjeronauka, čitanje, zemljopis i račun, a ocjenjivalo se još i ovo: ćudorednost, sposobnost i marljivost. Ocjene su bile: odlično, vrlo dobro, dobro, srednje i hrđavo. A u izvještaju za školsku godinu 1879/80 pominje se i hrvatski i njemački jezik.

Iz toliške škole mnogi učenici su prešli u sutješki manastir, gdje su se zaredili.

Bok

Godine 1856 franjevci su imali u Boku svoju osnovnu školu u kojoj su plaćali učitelja. Nastavila je rad i poslije okupacije.³⁹

Mačkovac

U Mačkovcu (Loparama) postojala je srpska škola za vrijeme turske vladavine. Šušlić navodi da je osnovana od starina, ali ne kaže ništa konkretnije. Svakako, to nije moglo biti ranije od prve a vjerovatno i druge polovine XIX vijeka. Iz zapisa na nekim crkvenim knjigama u Mačkovcu⁴⁰ saznajemo za imena nekih učitelja. Poslije 1870 pominje se neki učitelj Danilo, koji naziva sebe sirotanom i robom »kod ovi ljudi« i kaže da su ga samo popovi dobro pazili. Godine 1874 bio je učitelj u Mačkovcu Stefan T. Paunović, rodom iz Brčkog. On je u Irmologiji (Beograd, 1837) zabilježio kao rijetkost da je 5 maja 1874 pao snijeg. Osim toga, tu je zaveo i datum smrti svoga oca Toila, brčanskog učitelja. U zapisima iz 1874 i poslije oku-

³⁶ Uporedite: Jelinić Julijan, *Kultura i bosanski franjevci*, II, 326—327, 329, 330. Na kraju izvještaja od 6 januara 1855, koji je fra Martin Nedić uputio na latinskom jeziku austriskom generalnom konzulu u Sarajevu, kaže se da je brojno stanje učenika koje je naveo bilo u toku 1853 godine. (*Relatio de scholis Catholicis in Bosna... u Arhivu Provincije Bosne Srebrene u Sarajevu*). I *Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae...*, Budae, 1855, 23, navodi u Tolisi osnovnu školu sa 55 učenika.

³⁷ Klaić Vjekoslav, *Bosna*, 175.

³⁸ Arhiv franjevačkog manastira Guča Gora — *Litterae Pastorales etc.*, Glasnik Hrvatskog državnog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1944, 299.

³⁹ Imao sam u rukama školski izvještaj za školsku godinu 1879/80. Iz iste godine vidio sam i izvještaj franjevačkih osnovnih škola u Donjoj Mahali i Matićima, pa bi se moglo pretpostaviti da su osnovane nešto ranije, a u svakom slučaju 1879.

⁴⁰ Филиповић Миленко, *Стари српски записи...*, 88, 89, 90, 91, 93.

pacije pominje se učitelj Lazar Milojević, rodom iz Sarajeva. Nesrećan u braku s »prokletom Mitrom iz Čelića«, on moli »svakog brata Srbina« da se čuva »od prokleti žena« i savjetuje svakom »da se uzme u pamet« i da ne služi bez plate, kao što je on radio.

Čelić

Prije okupacije u Čeliću je postojao mekteb. Godine 1882 podignuta je osnovna škola koja je četiri godine kasnije počela da radi.

Ulice

Početkom druge polovine XIX vijeka franjevci su osnovali svoju školu u Ulicama. Ona je, svakako, postojala prije 23 novembra 1853, kada je fra Marijan Šunjić izvijestio biskupa Štrosmajera o franjevačkim školama u Bosni, kojom je prilikom naveo i osnivanje ove škole.⁴¹ U tome vremenu brojila je 70 učenika, ali je ubrzo taj broj smanjen i kretao se između 30 i 35,⁴² te je, sigurno, i kasnije varirao.

U izvještaju koji je 1 juna 1854 podnio provincijal fra Martin Nedić francuskom vicekonzulu Eduardu de Vietu kaže se, pored ostalog, da će se istoga ljeta sagrađiti franjevačke osnovne škole u Ulicama, Vidovicama i još nekim mjestima,⁴³ što dovodi do zaključka da ta mjesta dotad nisu imala posebne zgrade za školu.

Jedan od prvih učitelja u Ulicama (ako ne i prvi) bio je fra Stjepan Jurić, koji je za svoju učiteljsku službu u 1853 godini primio 10 forinti nagrade. Pred okupaciju bio je učitelj fra Šimo Oršolić.

Vidovice

Prije nego što je sagrađena posebna zgrada za osnovnu školu u ovom mjestu franjevci su imali školu u mjesnoj kapeli, koju je tokom 1853 godine pohađalo 25 učenika.

U svome Ljetopisu Nedić je ostavio prepise izvještaja od 9 novembra 1854 i 10 septembra 1855, koji su upućeni austriskom konzulatu. U prvom se pominje u Vidovicama novosagrađena osnovna škola s učiteljem fra Bartolom Krajinovićem i 37 učenika⁴⁴ i škola koju su sagrađili župljani i koja je brojila 35 učenika, s učiteljem fra Stjepanom Jurićem. Izvještaj od 10 septembra 1855 pominje u Vidovicama samo jednu (franjevačku) osnovnu školu sa 63 učenika. Za svoju učiteljsku službu u 1853 godini fra Bartol Krajinović primio je 10 forinti.

⁴¹ Arhiv franjevačkog manastira Guča Gora — *Litterae Pastorales etc.*, Glasnik Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1942, 162—163.

⁴² Uporedite: Jelenić Julijan, o. c., 327, 330, Nedić Martin, *Relatio de scholis Catholicis in Bosna...* u Arhivu Provincije Bosne Srebrene u Sarajevu i *Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae...*, Budae, 1855, 22.

⁴³ Arhiv Provincije Bosne Srebrene u Sarajevu — *Litterae Ministrorum Provincialium ad Imperiales Consulatus Austriacum et Franco-Galicum scriptae et vice versa*.

⁴⁴ Isti broj učenika navodi i *Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae...*, Budae, 1855, 26.

Na sastanku bosanskih franjevaca u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, zaključeno je, pored ostalog, da se što prije podigne školska zgrada i u Vidovicama,⁴⁵ iz čega bi se moglo zaključiti da prijašnja nije bila podesna.

Pred okupaciju učitelj je bio fra Marijan Janjić. Škola je nastavila rad i poslije okupacije.

Jablanica

U Jablanici je osnovana srpska škola za turskog vremena, ne zna se tačno koje godine, ali po svoj prilici pretkraj turske vladavine. Podignuta iz narodnih sredstava, radila je i poslije okupacije dok nije zamijenjena državnom koja je podignuta 1905 godine.

Oštra Luka

Godine 1856 franjevci su imali u ovom mjestu svoju osnovnu školu i učitelja kojega su plaćali. Ovo je, zasad, najstariji pomen o njoj. Kasniji podaci daju neke nove detalje iz istorije ove škole.

Pišući o osnovnoj školi u Oštroj Luci,⁴⁶ Ivan F. Perković kaže da je »prije 60 i nekoliko godina« škola bila smještena u nekoj staroj seoskoj kući. Nastava se izvodila po zahtjevu seljana. Ko je htio da dobrovoljno da dijete u školu, njegovo je dijete i pohađalo školu. Učitelje su birali seljani i oni su bili »s malo većom naobrazbom nego obični seljani«. Uživali su veliki ugled u narodu. Za svoju službu dobijali su od seljana nagradu u naturi a nešto i u novcu.

Prvi učitelj u ovoj školi bio je neki Dragutin N., rodom iz Đakova, za koga narod priča da je bio »jako dobar«, da je radio neumorno, ali vrlo kratko vrijeme, jer se razbolio i umro. Mjesto njega seljani su izabrali Marka Matuzovića, koji je svršio dva razreda franjevačke gimnazije i bio vrijedan. Posljednji učitelj u ovoj staroj školi bio je Matoš Matanović »dobar i pismen mještanim, koji je svakom mještanim znao lijep savjet dati«.

Oštrolučka škola nastavila je rad i poslije okupacije.

Dubrave

Posljednjih godina turske vladavine franjevci su imali u ovom mjestu svoju osnovnu školu. Pred okupaciju u njoj je bio učitelj fra Matija Mišković. Nastavila je rad i poslije okupacije.

Bijela

Srpska škola podignuta je, po svoj prilici, 1852 godine, iako se na nekim mjestima pominje 1854 i 1855 godina kao godina osnivanja. 17 juna 1852 pisao je mitropolit Agatangel »kmetovima« u Bijeloj da je rukopoložio jereja Marka i da im ga šalje da uči djecu i služi u nuriji paroha Stevana koji je odavno bolestan.⁴⁷ Vjerovatno je jerej Marko bio prvi učitelj u Bijeloj. Iz jednog zapisa na Opštem mineju (Beograd, 1841) u crkvi u Bijeloj vidi se da se Markov brat,

⁴⁵ Arhiv franjevačkog manastira u Kr. Sutjesci, Glasnik Hrvatskog državnog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1944, 310—311.

⁴⁶ Извештај основних школа среза брчанског..., 77—78.

⁴⁷ Филиповић Миленко, Хаџи-Лазар Јовановић..., 6.

učitelj Lazar Lukić, rodom iz Obudovca, pogodio da uči djecu u Bijeloj 9 februara 1858 godine.⁴⁸

Učitelji su bili crkveni pojci koji su privatno, kao samouci, ili u sličnim školama učili čitati, pjevati crkvene pjesme i dr. Školu su pohađala samo muška djeca, i to poodrasla. Među učiteljima, kojih je bilo više, pominju se i Jovan Damjanović, Đuro Sofrenović (kasnije sveštenik u Porebricama) i Jovo Kablinović (kasnije opančar).⁴⁹ Škola je radila i poslije okupacije i oko 1890 pretvorena je u državnu.

Bukvik

Za turskog vremena postojala je srpska škola u Donjem Bukviku. U njenom prizemlju obavljalo se bogoslužje a na prvom spratu nastava. Kada je, 1883 godine, osnovana državna osnovna škola u Bukviku, kao sjedištu političke opštine, srpska škola je obustavila rad.⁵⁰

Zovik

Ovo selo, pod Majevicom, bilo je u XVIII i XIX vijeku napredno srpsko i cincarsko naselje. Četrdesetih godina XIX vijeka tu je podignuta pravoslavna crkva⁵¹ a šezdesetih godina istog vijeka postojala je i srpska škola. Jedan od prvih učitelja, ako ne i prvi, bio je, godine 1861, Danilo Blagojević, za koga u jednom zapisu stoji da neki ljudi kažu da »drugo ništa nie znao, nego samo: A a, B b«.⁵² Iz drugog zapisa, poslije 1861, saznajemo da je Stevo Marković iz Zovika naučio »Apostol« kod učitelja Danila Blagojevića. Marković predbacuje svome učitelju što ga je istjerao iz škole.⁵³ Godine 1864 u Zoviku je bio učitelj Jovo, koji je došao iz Bijele. Školu je zatekla okupacija.

Palanka

Selo Palanka, koje je pripadalo Brčanskom kadiluku, brojilo je 1869 godine 60 muslimanskih kuća. Do te godine njegovi stanovnici nisu imali džamije, nego su išli u školu (mekteb) na molitvu. Kad ih je kajmekam opomenuo na dužnost da sagrađe džamiju, oni su je sagradili.⁵⁴ Iz toga proizlazi da je mekteb otada mogao da služi samo za obavljanje nastave.

GRADAČAC

U Gradačcu je postojala srpska škola, muslimanski sibjan mektebi i medrese.

⁴⁸ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 83.

⁴⁹ Извештај основних школа среза брчанског..., 21. Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 88, 89.

⁵⁰ Извештај основних школа среза брчанског..., 46.

⁵¹ Филиповић Миленко, Старе српске књиге и рукописи по североисточној Босни (Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, 1948, 255).

⁵² Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 85.

⁵³ Ibidem. U jednom zapisu na Tipiku u crkvi u Osječanima iz godine 1870 pominje se učitelj Danilo Blagojević kao jeromonah građanički.

⁵⁴ „Сарајевски цвјетник“ br. 49, Сарајево, 4 децембра 1869. На истом мјесту дописник из Брчког јавља о подизању двају и оправци трију мектеба у пет села Брчанског кадилука. Настава у тим мектебима је почела. (Ови успјеси приписује се kajmekamu Hadži Ali-begu i medžlisu Брчанског кадилука).

Srpska škola je postojala, prema Sušljicevim zabilješkama, od 1858 godine. Izgledala je kao neka stara bosanska kuća. Međutim, sva je prilika da je ona ranije osnovana. Do ovoga zaključka došao sam na osnovu zapisa na Irmologiji i Mineju u crkvi u Gradačcu.⁵⁵ Odatle se vidi da je Popečiteljstvo prosvještenija Knjaževine Srbije poslalo 1850 godine opštini gradačackoj neke crkvene i školske knjige. Da nije bila škola osnovana ili, u krajnjem slučaju, neposredno pred osnivanjem, ne bi joj se siale školske knjige. Sušljjić bilježi da je Vaso Pelagić poslao 1868 godine učitelja Dimitrija Ilića i dao mu za putni trošak 8 ces. dukata.

Krajem godine 1872 Srpska opština u Gradačcu izradila je jedan »Predlog o preuređenju škola kod Srba istočne vjere u Gradačackoj nahiji bosanskog vilajeta«, upućen bosanskom valiji Asim-paši. »Predlog« obuhvata 22 člana i veoma je interesantan,⁵⁶ te ću iz njega iznijeti najvažnije. Kao prvo, traži se da se u pomenutoj nahiji na sultanov trošak podignu četiri osnovne škole (u Gradačcu, Modriči, Crkvini i Obudovcu) i jedna niža realka u Gradačcu. Svaka od ovih škola treba da ima svoj »krug« sastavljen iz nekoliko sela. U krug škole u Gradačcu došla bi ova sela: Krečnice, Gornji i Donji Skugrić, Gornja i Donja Slatina, Avramovina, Samarevac, Brijež-nica, Porebrice, Špionica, Tolisa i tri mala zaseoka sa varoši Gradačac. U krug modričke škole: Koprivna, Vranjak, Zelinja, Riječani i Miloševac sa varoši Modriča. U krug crkvinke škole: Kruškovo Polje, Crkvina, Pisari, Škarić i Tišina sa varošicom Šamac. U krug obudovacke škole: Obudovac, Gornji i Donji Žabar, Čobić Polje, Dragi-novci, Kopanice, Vučinovac, Krevšić, Bukova Greda i Orašje. »Pred-log« predviđa da svaki krug ima po jednog školskog staratelja koje će birati narod. Učitelji treba da budu sposobni. Jedan od učitelja imenovaće se za nadzornika osnovnih škola a za upravitelja realke jedan od njenih učitelja. Učitelji osnovnih škola primaće do daljeg 60—100, a učitelji realke 100—180 dukata godišnje. Poslije trideseto-godišnjeg rada u školi učitelji dobijaju punu penziju. »Predlog«, dalje, propisuje školske prihode, troškove na ime putovanja nadzornika i staratelja, ustanovljenje štedioničke kase u kojoj će se čuvati svi školski prihodi, da njom rukuje stručnjak računovođa koji će za tu službu primati nagradu i biti odgovoran i da se o svima prihodima i rashodima podnosi izvještaj nahiskoj vlasti na kraju svake godine.

Iako su podnošenju navedenog »Predloga« stajali na putu neki građani, naročito Jovo Babić, koji nisu htjeli da ga potpišu,⁵⁷ ipak je on poslan valiji sa potpisima drugih ljudi. Međutim, sva ta akcija nije urodila željenim plodom.

⁵⁵ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 80.

⁵⁶ Objavljen je u novosadskoj »Застави« br. 151 od 22 decembra 1872. Ja sam ga štampao u »Нашој школи« br. 3—4, Sarajevo, 1955, 193—196.

⁵⁷ »Застава« br. 43, Novi Sad, 25 aprila 1873. Interesantan je jedan detalj iz dopisa o tome kako je Babić pustio »u uši nekim besima, da nekoliko građana, a sa njima i učitelj sastaju se sa nekim buntovnicima, koji su prešli iz Srbije, samo da bi sasvim tom laži kakogod ubio stranku, koja se zauzela da pomogne školama«...

Osim sibjan mekteba, muslimani su u Gradačcu imali dvije medrese: Murat-kapetanovu⁵⁸ i Husein-kapetanovu (po muderisu Svircu, koji je u njoj dugo predavao, nazvana Svirac-medresom). Ova posljednja se održala do novijeg vremena.

Statistički podaci iz salnama za godine 1284—1286 po hidžri sadrže sljedeće detalje koji se odnose na broj škola i učenika u Gradačaćkom kadiluku u koji je uračunata i Gračanica:

Godina 1284 po hidžri (1867/68)

Broj škola: muslimanskih 82, hrišćanskih 7.

Broj učenika: muslimana 2 278 m., 1 822 ž., hrišćana 166 m., 12(?) ž.

Godina 1285 po hidžri (1868/69)

Broj škola: muslimanskih 82, hrišćanskih 7.

Broj učenika: muslimana 2 759 m., 1 922 ž., hrišćana 186 m., 22 ž.

Godina 1286 po hidžri (1869/70)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Statistički podaci iz salnama za godine 1287—1294 po hidžri odnose se na broj škola i učenika u samom Gradačaćkom kadiluku.

Godina 1287 po hidžri (1870/71)

Broj škola: muslimanskih 82, pravoslavnih 2, katoličkih 3.

Broj učenika: muslimana 2 779 m., 1 925 ž., pravoslavnih 187 m., 23 ž., katolika 110 m., 65 ž.

Godina 1288 po hidžri (1871/72)

Broj škola: muslimanskih 57, pravoslavnih 8, katoličkih 4.

Broj učenika: muslimana 1 537 m., 1 112 ž., pravoslavnih 182 m., 1 ž., katolika 93 m.

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 65, pravoslavnih 8, katoličkih 5.

Broj učenika: muslimana 1 566 m., 1 147 ž., pravoslavnih 186 m., 5 ž., katolika 95 m.

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: medresa⁵⁹ 2, sibjan mekteba 25.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 10.

Broj učenika: muslimana 550 m., 23 ž., nemuslimana 243 m., 120 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

⁵⁸ Handžić Mehmed, Povodom četiristogodišnjice Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu (Narodna uzdanica, kalendar za godinu 1937, Sarajevo, 1936, 36) misli da je jedna medresa u Gradačcu ili Murat-kapetanova ili Osman-kapetanova. A Kreševljaković Hamdija kaže da su medrese u Gradačcu Osman-kapetanova i Murat-kapetanova. (Kapetanije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1954, 202).

⁵⁹ U salnamama za godine 1290—1293 po hidžri objavljeno je pogrešno da su u Gradačaćkom kadiluku (tj. u Gradačcu) postojale 2 ruždije. Taj broj može se odnositi samo na medrese, pa sam to i unio u tekst.

Broj muslimanskih škola: medresa 2, sibjan mekteba 26.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 10.

Broj učenika: muslimana 570 m., 28 ž., nemuslimana 241 m., 112 ž.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 24.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 13.

Broj učenika: muslimana 500 m., 20 ž., nemuslimana 141 m., 80 ž.

Tramošnica

U izvještaju fra Marijana Šunjića od 23 novembra 1853, koji je uputio Štrosmajeru, pored ostalog, kaže se da je u nacrtu da se osnuje školu i u Tramošnici, za koju se župu navodi da broji 3 500 duša.⁶⁰ Franjevci su imali ovdje svoju školu, prema jednom navodu,⁶¹ godine 1854, kada je, vjerovatno, i osnovana. Četiri godine kasnije podignuta je školska zgrada. Godine 1871 u školi je bilo 15 učenika.⁶² Škola je dobijala pomoć u školskim knjigama od Austro-ugarskog generalnog konzulata u Sarajevu. Iz dopisa generalnog konzula Teodorovića od 12 jula 1875, koji je uputio provincijalu fra Dominiku Andriću, vidi se koliko je knjiga poslano u Tramošnicu te godine.⁶³ Pred okupaciju učitelj je bio fra Ilija Benković. Škola je radila i poslije okupacije. U školskom izvještaju od 1 maja 1879 navodi se 25 učenika i predmeti: vjeronauka, čitanje, krasnopis, zemljopis i račun. Usto se ocjenjivala čudorednost, sposobnost i marljivost.

Skugrić

Prema Šušljicevim ispitivanjima, u Skugriću je postojala srpska škola pored crkve. Od okupacije nije radila.

Gornja Tolisa

Što je rečeno za Skugrić, važi i za Gornju Tolisu.

Koprivna

Srpska škola u Koprivni osnovana je 1850 godine. Od 1855 godine selo je imalo i crkvu.

Vranjak

Nešto kasnije od Koprivne osnovana je u Vranjaku srpska škola. I Vranjak je imao crkvu od 1855 godine. Po zabilješkama Đorđa Markovića iz Hrga (umro 1938), kao učitelj u Vranjaku pominje se

⁶⁰ Arhiv franjevačkog manastira Guča Gora — *Litterae Pastorales* etc., Glasnik Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1942, 162—163.

⁶¹ »Franjevački Glasnik« br. 3, Sarajevo, 1897, 34.

⁶² Izvještaj fra Mije Gujića austro-ugarskom generalnom konzulu Zoretiću godine 1871 u Arhivu Provincije Bosne Srebrene — *Litterae Ministrorum Provincialium*...

⁶³ Arhiv Provincije Bosne Srebrene u Sarajevu, Glasnik Hrvatskog državnog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1944, 322.

Hadži-pop Petko. To je čuveni pop Petko Jagodić koji se istakao u takozvanoj Trebavskoj buni 1858 godine i iz Vranjaka pobjegao u Srbiju.⁶⁴

Miloševac

Srpska škola u Miloševcu osnovana je 1855 godine. Školu je mnogo zadužio svojim radom Kosta Popović, paroh iz Miloševca, koji je tu svršio osnovnu školu. Iz zapisa na Triodu (Beč, 1855) u crkvi u Miloševcu⁶⁵ iz godine 1881 saznajemo za ime učitelja Jovana P. Dragića koji je, vjerovatno, službovao tada u Miloševcu.

Modriča

Handžić navodi da je u Modriči postojala medresa, samo ne kaže kada, i da je više nema.⁶⁶ Nije isključeno da je postojala i prije okupacije. Ako je postojala medresa, onda je, svakako, postojao i sibjan mekteb, bar jedan.

Prema ispitivanjima Milenka Filipovića,⁶⁷ Modriča je imala srpsku školu već oko 1795 godine, kako su ga uvjeravali stariji ljudi. Međutim, prva pouzdana vijest o školi je iz 1841 godine, kada se Hristo Marković (Samokovlija) pogodio s »kmetovima« da uči djecu i da u crkvi obavlja njemu »podobna« za tri godine po 500 groša godišnje.⁶⁸ Izgleda da je Marković do 1841 godine bio privatni učitelj u Modriči. Filipović dobro zaključuje da je »neke škole bilo« i prije Markovića jer je znatan broj mještana bio pismen.

Po kazivanju starih ljudi, poslije Hrista Markovića do 1880 godine bili su učitelji u ovoj školi: pop Todor Selaković (1845), Risto Šipoder (1846—1847), Stavro Marković (1848—1850), Đorđo Kaluđer (1850—1851), Stevan Somborac (1851—1852), pop Petko Jagodić (1852—1853), Stevan Somborac (1854), Stavro Marković (1855), Petar Šarkić (1856), neki Stojaković, rodom iz Paraćina (1857), Petar Šarkić (1858), Stojaković (1860), Kosta Jovičić (1860—1861), Stevo Paunović (1861—1863), pop Simo Kukavica (1863—1864), Makso Todorović⁶⁹ (1864—1866), Simo Isailović (1866—1868), Makso Todorović (1868—1870), Milivoj Stojčević (1870—1871), Despot Despotović (1871—1876) Vladimir Jovanov (1876—1878), Josif Popović (1878—1879) Arkadije Dragojlović (1879—1880).⁷⁰

⁶⁴ Филиповић Миленко, Манастир Возућа у Босни, Скопље, 1940, 27.

⁶⁵ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 91.

⁶⁶ Handžić Mehmed, o. c., 38.

⁶⁷ Филиповић Миленко, Православна црква и школа у Модричи, „Преглед“, Сарајево, 1932, књига VIII, свеска 106, 563—566, свеска 107—108, 647—653, Филиповић Миленко, Модрича, Скопље, 1932, 57—69.

⁶⁸ Православна црква у Модричи помиње се први пут 1837 године, кад се јавља и почетак уређења црквене општине. »Кметови« су били угледни људи, чланови општине. Школска зграда била је крај цркве.

⁶⁹ Чини ми се да би ово могла бити штампарска грешка и да је тацније: Тодоровић, како се и касније наводи.

⁷⁰ Филипović наводи и имена осталих учитеља од 1880—1914, по записницима одбора црквеношколске општине.

Hristo Marković bio je rodom iz Bugarske, Petar Šarkiće iz Srijema,⁷¹ Stevo Paunović iz Brčkog, Simo Isailović iz Sombora.⁷²

Prije Isailovića u školi se radilo po starom manastirskom metodu: učio se bukvar, časlovac i psaltir, a ko je htio da nauči nešto više učio je i »mjeslovac«. Učitelj Isailović uveo je moderni metod u nastavu. Učenike je podijelio po razredima i donio svjetovne knjige štampane u Beogradu. On je uveo i »pravoslavlje sv. Save«⁷³ i đačku zastavu bijelo-crvene boje kao i običaj nošenja vertepa⁷⁴ o Božiću, koji se držao sve do Prvog svjetskog rata, kada je prestao rad u ovoj školi.

Bos. Šamac

Prema podacima koje sam dobio 1939 godine putem Glavnog odbora Gajreta u Sarajevu od Povjereništva Gajreta u Bos. Šamcu, ovdje je postojao sibjan mekteb i ruždija.

Sibjan mekteb je pohađalo otprilike 100—120 učenika. Oni su učili iz sufara, Kurana, Tedžvida i Ilmihala. Od učitelja pominju se: Mulalija Aliefendić, Fehim Hafiz Fisović, Mula Ibrahim Kasumović i Husein Hafiz H. Jusufović. Učiteljima su pomagali takozvane softi-baše ili kalfe. Kalfe su imale određen broj učenika koje su morali propitivati i kontrolisati da li su naučili zadaću i o tome izvijestiti učitelja. Učitelj bi svake sedmice provjeravao učenje pojedinog učenika. Za slab uspjeh odgovarale su kalfe, koje su prema uspjehu učenika dobijale ocjenu.

O pohađanju mekteba vodili su računa, pored učitelja, takozvane čehaj-baše, koji su morali da saznaju od roditelja ili staratelja za uzrok eventualnog nedolaska djeteta. Za nepohađanje mekte-

⁷¹ Filipović kaže da je Šarkiće iz Loznice. Međutim, izgleda vjerovatnije što navodi savremenik Jukić (*»Bosanski prijatelj«*, sv. I, Zagreb, 1850, 133) da je Šarkiće rodom iz Srijema i da je bio više godina učitelj u Loznici. I Jelenić kaže da je Šarkiće iz Srijema i da je bio i u Livnu.

Godine 1850 Petar Šarkiće je bio učitelj u Travniku. Pominje se kao jedan od sakupljača pretpate na Jukićev *»Bosanski prijatelj«*, prvi bosanski časopis. Na jednom zapisu iz 1853 na Psaltiru (Moskva, 1848) u crkvi u Tešnju kaže se da je tu knjigu priložio za zdravlje svoje i svojih Petar Šarkiće, bivši učitelj. Godine 1868 bio je učitelj u Bos. Dubici. Novosadska *»Zacraba«* u br. 5 od 10 januara 1869 ne izražava se dobro o njemu, a u br. 40 od 2 aprila 1869 u dopisu iz Sarajeva pominje nekog učitelja Šarkića kao jednog od »otpadnika srpskih«, koji drži stranu Osman-paše i vladike Dionisija.

⁷² Ranije se mislilo da je on rodom Beogradanin. Međutim, iz zapisa na Apostolu (ruski, bez početka) u crkvi u Gradačcu, vidi se da se rodio u Somboru 1826 godine. Odrastao je u Beogradu. Preparandiju je svršio u Somboru, gimnaziju i bogosloviju u Karlovcima. U tim zapisima on se pominje pod imenom Simon i Simeon Isajlović i Isailović.

⁷³ Filipović kaže da se u drugoj polovini XIX vijeka razvio i u Sjeveroistočnoj Bosni, pod uticajima iz Srbije i Vojvodine, »živ crkvenoškolski kult sv. Save, koji je imao znatnog uticaja i na seoski svet: tako su u Zvorničko-tuzlanskoj eparhiji četiri crkve posvećene sv. Savi. Sve su te crkve građene u novije vreme. Ovaj kult sa svečanim proslavama po školama i govorima o sv. Savi kao i sve veće širenje pismenosti znatno potiskuju prvobitni narodni kult«. (Филиповић Миленко, Свети Сава у култу и предању у северо-источној Босни, Београд, 1939, 8).

⁷⁴ Kod Vuka nalazimo ovo objašnjenje za vertep: »die Krippe (der Geburt Christi), die die Schulknaben um Weihnachten umherführen, praesepe Christi«. (Вук Караџић, Српски рјечник, III издање, Београд, 1898, 60).

ba i slabo učenje učenici su dobijali pismeni ukor i kaznu šibanjem u »falakama«.⁷⁵ Mještani su rado slali djecu u mekteb, brinuli se za njegove potrebe, plaćali učitelje i nabavljali odjeću i obuću siromašnim učenicima.

U ruždiji je, navodno, bilo 60—70 učenika. Pored predmeta iz oblasti vjeronauke i gramatike, učilo se sastavljanje pisama i službenih podnesaka i kaligrafski zadaci. Kao učitelji pominju se: Hafiz Škiljo, zatim neki Turkuša i Fočak, čijih se imena mještani ne sjećaju. Učitelje je plaćala država 100—120 groša mjesečno.

Godine 1879 otvorena je u Bos. Šamcu srpska škola inicijativom građana Srba. Jedan od njenih učitelja bio je Petar Gajić, koji se pominje 1881 godine. Na jednom zapisu iz godine 1866 na Časlavcu (Beograd, 1862) u crkvi u Bos. Šamcu zabilježeno je ime Živka Živkovića, koji je te godine učio II razred (svakako negdje izvan Bos. Šamca) i bio »dobar učenik«.⁷⁶

Crkvina

Prije okupacije postojala je u Crkvini kod Bos. Šamca srpska škola. Vjerovatno je osnovana početkom druge polovine XIX vijeka. Na zapisu na Opštem mineju (Moskva, 1769) u crkvi u Miloševcu⁷⁷ potpisan je neki Nikola, učitelj u Crkvini, 24 marta 1854. Iz jednog zapisa na Psaltiru (Budim, 1854) u crkvi u Crkvini vidi se da je Krsto Đurić u Crkvini počeo da uči Psaltir 9 marta 1855 a na drugom se kaže da ima jedna godina kako je uzeo da ga uči.⁷⁸ Jedan Službenik (Budim, 1799) u crkvi u Crkvini povezao je 26 juna 1847 Nikola Dimitrić,⁷⁹ tešanjski učitelj. Nikola je bio kaluđer. Bio je učitelj i u Crkvini.⁸⁰ Godine 1874 pominje se kao učitelj u Crkvini jerej Đorđo Popović, čiji zapis od 14 avgusta 1874 stoji na Osmoglasniku (Cari-grad, 1843) u crkviskoj crkvi.⁸¹

Domaljevac

Početkom druge polovine XIX vijeka franjevci su u Domaljevcu imali svoju školu. Ona je, svakako, postojala 1854 godine,⁸² kada je, vjerovatno, i osnovana. Godina 1861, koja se navodi na dva

⁷⁵ To je bila sprava za šibanje učenika (muškaraca) po tabanima. Sastojala se iz podebele sohe, dužine nešto više od metra, koja je bila probušena blizu sredine na dva mjesta i kroz te rupe provučeno uže učvršćeno jakim uzlovima. Krivca bi povlačili na pod nauznak, provukli mu noge kroz uže i zavrnuti uže oko sohe koju bi držala dva jača učenika sa krajeva, dok je učitelj udarao štapom po tabanima.

⁷⁶ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 87.

⁷⁷ Ibidem, 82.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Na zapisu u knjizi Strasna evanđelja (Moskva, 1782) u crkvi u Čečavi on se pominje kao Nikola Dimitrijević, učitelj u Tešnju, 22 avgusta 1847.

⁸⁰ Филиповић Миленко, о. с., 80.

⁸¹ Ibidem, 89.

⁸² »Franjevački Glasnik« br. 3, Sarajevo, 1897, 34.

mjesta kao godina osnivanja, odnosno podizanja,⁸³ nije tačna. Prema izvještaju fra Martina Nedića od 10 septembra 1855, u školi su bila 43 učenika. Za godinu 1857 domaljevački učitelj primio je platu u iznosu od 378 groša.

Na sastanku bosanskih franjevacu u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, zaključeno je, pored ostalog, da se što prije podigne školska zgrada i u Domaljevcu. Pred okupaciju učitelj je bio fra Andrija Petrović. Škola je nastavila rad i poslije okupacije, do 1904 godine, kada je osnovana narodna osnovna škola.

Tišina

Franjevci su ovdje imali svoju školu koja se pominje godine 1858.

Porebrice

Srpska škola u Porebricama postojala je od 1856 godine a možda nešto i ranije. Iz jednog zapisa na Psaltiru (Beograd, 1852) u crkvi u Porebricama,⁸⁴ iz godine 1858, razabiremo da je Blagoje Maksimović bio učitelj u Porebricama i da je 3 godine učio djecu.

GRAČANICA

U ovom mjestu Srbi su imali svoju osnovnu školu a muslimani sibjan mektebe i medrese.

Srpska škola osnovana je 1830. Drugih podataka nisam našao. Godine 1877 osnovao je učitelj Makso Todorović srpsko crkveno pjevačko društvo, jedno od prvih pjevačkih društava u Bosni i Hercegovini.

Pored sibjan mekteba, muslimani su imali dvije medrese: Murat-kapetanovu i Osman-kapetanovu. Ova posljednja se održala do novijeg vremena.⁸⁵

Prema salnami za godinu 1289 po hidžri (1872/73) u Gračaničkom kadiluku bilo je 6 muslimanskih škola sa 79 učenika, što ne odgovara stvarnom stanju.

Statistički podaci u salnamama iz sljedećih godina sadrže ove detalje o broju škola i učenika u Gračaničkom kadiluku:

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: medresa 2, sibjan mekteba 36.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 10.

Broj učenika: muslimana 414 m., 119 ž., nemuslimana 117 m., 30 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

Broj muslimanskih škola: medresa 2, sibjan mekteba 36.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 9.

Broj učenika: muslimana 427 m., 131 ž., nemuslimana 111 m., 29 ž.

⁸³ Извештај основних школа среза брчанског..., 53 Брчко срез и град, Београд, 1939, 19. U pomenutom Извештају каже се да је школа užивала доста добар углед, да ју је похађало просјеčno 30 ученика и да се, осим народног језика, у нjoj учила народна историја, земљопис Bosне и вјеронаука. Pored toga, наводи се да су школу »финанцирале француске и аустро-угарске власти«.

⁸⁴ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 83.

⁸⁵ Handžić Mehmed, o. c., 36.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Broj muslimanskih škola: medresa 2, sibjan mekteba 36.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 5.

Broj učenika: muslimana 350 m., 146 ž., nemuslimana 120 m., 28 ž.

(Statističke podatke iz salnama za godine 1284—1286 po hidžri vidite pod Gradačac. U salnamama za godine 1287 1288 po hidžri ne navodi se u statističkim podacima Gračanički kadiluk ni broj škola i učenika u njemu).

Osječani

Srpska škola u ovom mjestu postojala je, po svojoj prilici, od 1852 godine. Risto Sušljic navodi samo na jednom mjestu da bi se moglo uzeti da škola postoji od 1830—1835. Prema Bogunovićevim ispitivanjima,⁸⁶ škola je osnovana posredovanjem Srba Tešanjaca. Godine 1860 u Osječanima je bio učitelj Danilo Blagojević. On je tu i 1870, ali je tada bio jeromonah.⁸⁷ Iz jednog zapisa na Službeniku (Budim, 1798) u crkvi u Osječanima saznajemo i za ime jednog učenika. To je Mojsije Ivanović, koji ga je pisao 12 juna 1857. Milenko Filipović je utvrdio da je prvobitno bila svojina crkve u Osječanima jedna rukopisna knjiga, koja je promijenila nekoliko vlasnika dok nije dospjela u selo Boljanić, a koju je pisao 1842 Lazar Jovanović, tadašnji učitelj u Tešnju.⁸⁸

Manastir Ozren

Manastir Ozren⁸⁹ je u narodu i u nauci najpoznatiji srpski manastir u Sjeveroistočnoj Bosni. Za ozrenske Srbe i za Srbe iz čitavog toga predjela on je u tursko vrijeme bio kulturno i političko središte.⁹⁰

U XIX vijeku pri manastiru je bila i škola. Ne zna se kada je osnovana i koji su bili prvi učitelji. »Vrlo je verovatno da je manastir, kad god je služio, bio i škola, a u vremenima kad bi on bio pust da su sveštenici u susjednim selima bili ujedno i učitelji«⁹¹.

Kao onovremene manastirske škole i ova je primjenjivala manastirski metod u nastavi sve do učitelja Danila Blagojevića u drugoj polovini XIX vijeka. Manastirska uprava je kasnije podigla zasebnu školsku zgradu u kojoj je radila srpska osnovna škola od 1900 do 1914 godine.⁹²

Godine 1858 i 1859 na Ozrenu se pominje kao učitelj Danilo Blagojević. On je likvidirao manastirski metod u školi. Iz jednog njegovog zapisa od 8 septembra 1858 na Triodu (Moskva 1835) vi-

⁸⁶ Bogunović Petar, Iz usorskog kraja i okoline. Sarajevo, 1937, 16.

⁸⁷ Филиповић Миленко — Мазалић Ђоко, Манастир Озрен (Споменик СГ САН, књ. 3, Београд, 1951, 120).

⁸⁸ Филиповић Миленко, Старе српске књиге..., 256.

⁸⁹ Detaljnije о њему и тада: Филиповић Миленко — Мазалић Ђоко, Манастир Озрен (Споменик СГ САН, књ. 3, Београд, 1951, 89—123).

⁹⁰ Филиповић Миленко, Озрењаци или Маглајци — Етнолошки приказ, (Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, 1952, 340).

⁹¹ Филиповић Миленко — Мазалић Ђоко, Манастир Озрен, 119.

⁹² Ibidem.

dimo da je volio mnogo da pije rakiju. U drugom zapisu iz 1858 u Djelima apostolskim (Beč, 1795) iznosi primjer kako je učio đake množenje⁹³. Ovaj učitelj se kasnije zamonašio. Priča se da je po njemu prozvana voda Danilovac u blizini manastira Ozrena.

U školu na Ozrenu išli su mladići ne samo iz bliže okoline nego i iz udaljenijih sela. »Kao uspomena na doba sa školama manastirskog metoda ostalo je da se u narodu oko Ozrena »djacima« zovu oni seljaci koji znaju da čitaju svojim seljanima molitve iz Časlavca, Trebnika, da pišu zapise i sl.«⁹⁴.

Skipovac

Prema Šušljíćevim ispitivanjima, u Skipovcu je osnovana srpska škola godine 1875. Detaljnijih podataka nisam našao.

MAGLAJ

Prije okupacije u Maglaju su imali Srbi svoju školu i muslimani svoje škole.

Nije isključeno da je srpska škola u ovom mjestu postojala i prije 1857 godine. A da je te godine postojala, svjedoči zapis na jednom Psaltiru u crkvi u Boljaniću. Iz toga se zapisa vidi da je Psaltir povezao Cvijetin Gojković, učitelj maglajski, 1857 godine⁹⁵. Drugih podataka o ovoj školi nisam našao, osim jednog statističkog detalja u salnami za godinu 1294 po hidžri (1877/78) u kojoj se pominje 28 učenika.

Muslimani su imali, osim sibjan mekteba, ruždiju, a kasnije i medresu, za koju pretpostavljam da je osnovana poslije 1878 jer se ne navodi u statističkim podacima u salnamama. U tim salnamama navodi se ovo brojno stanje muslimanskih škola i učenika u Maglajskom kadiluku:

Godina 1284 po hidžri (1867/68): 2 škole, 191 učenik.

Godina 1285 (1868/69) i 1286 (1869/70): 2 škole, 187 učenika.

Godina 1287 (1870/71): 2 škole, 176 učenika.

Godina 1288 (1871/72): 2 škole, 190 učenika, 27 učenica.

Godina 1289 (1872/73): 2 škole, 210 učenika, 57 učenica.

U salnamama za godine 1290—1294 po hidžri navode se sljedeći podaci za Maglajski kadiluk:

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: ruždija 1, sibjan mekteba 5.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 4.

Broj muslimanskih učenika: 210 m., 75 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

Broj muslimanskih škola: ruždija 1, sibjan mekteba 5.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 4.

⁹³ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 83, 84.
Ovdje su i dva Blagojevićeva zapisa iz 1859 godine.

⁹⁴ Филиповић Миленко — Мазалић Ђоко, Манастир Озрен, 120.

⁹⁵ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 83.

Broj muslimanskih učenika: 215 m., 86 ž.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 5.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 1.

Broj muslimanskih učenika: 226 m., 78 ž.

Broj nemuslimanskih učenika: 28 m.

Rudžija u Maglaju⁹⁶ podignuta je, po svoj prilici, 1872 godine, a počela je rad 1873. Bila je smještena u zgradi sa 5—6 soba, trijemom u obliku četvorokuta, »kamerijom«⁹⁷ i predavaonicom otprilike od 80 m². Prvi hodža, kako ga Mulabdić zove, bio je neki Bosanac, koga su dobavili iz Carigrada. Svijet je upočetku podozrivo gledao na školsku zgradu, koju je podrugljivo nazivao kršlom (kasarnom), jer je mislio da će se u njoj vaspitavati budući vojnici. Ali kad su neki prvaci upisali svoju djecu, za njima su se povelili i ostali, te je škola mogla početi.

Predavaonica je imala izgled veće sobe. Pokraj njenih zidova bila je postavljena po jedna klupa s pregradama za pojedine učenike, i to s obje strane, tako da su uza svaku klupu sjedjela po dva reda učenika — na podu. Sredina predavaonice bila je prazna. Kraj vrata stajala je tabla na tri noge, a na vratima iznutra bila je prilijepljena tablica s brojevima, koja se zvala »kerat«, a služila je za množenje.

Dok je škola imala samo jedan razred, svi su učenici bili u predavaonici, a kad su otvoreni drugi i treći razred, neki su razmješteni u ostale sobe.

Učili su se sljedeći predmeti: vjeronauka, arapski, turski i perziski jezik, istorija Turske, zemljopis, račun, geometrija, nauka o moralu i pismeni sastavci. Pored toga, vježbalo se u pravopisu i krasnopisu. Za nekoje predmete bilo je nekoliko udžbenika. Svaki razred imao je ujutru po jedan čas vjeronauku, poslije čega su slijedili ostali predmeti. Kad bi učenici jednog razreda svršili svoj čas, otišli bi u drugu sobu, u kojoj se obavljalo ponavljanje.

Osim Kurana, čitali su se članci na perziskom i turskom jeziku. Članci su se prevodili na maternji jezik, prepričavali i gramatički analizirali. Gramatika se učila po udžbenicima deduktivno.

Budući da se turski pravopis ne da naučiti bez dugog vježbanja, moralo se pisati »diktando« skoro svaki dan. Pisalo se na papiru kalemom, tj. naročitom trskom za pisanje arapskog pisma. U krasnopisu se upotrebljavalo krupno i obično kancelarisko pismo. Učenici su mogli da se takmiče ko će ljepše napisati jedan red bez podloška. To je presuđivao hodža upoređivanjem rukopisa dvojice (bez potpisa) na istom papiru.

⁹⁶ Detaljnije o njoj: Мулабдић Едхем, Маглајска руждија („Школски вјесник“, Сарајево, 1895, 49—52). Odatle su uzeti potrebni podaci.

⁹⁷ »Kamerija« je pokrivena veranda na spratu.

Učenici su imali i tablice na kojima se pisalo i računalo. Knjige su nosili u torbicama od platna. Iz škole su išli kući svrstani dva i dva.

Nastava je počinjala rano ujutru i trajala otprilike do 11 sati. Tada bi svi učenici otišli na ručak i vratili se u školu, gdje bi obavili pranje prije molitve i podnevnu molitvu. Zatim bi se nastavilo predavanje do popodnevne molitve (ikindije), a kad bi se, istim redom, obavila i ova molitva, učenici su odlazili kući.

Da trud učenika ne bude bez ikakve nagrade, koncem mjeseca su bolji daci dobijali obavijesti na crvenom i zelenom papiru. Na svršetku školske godine, koncem juna, održavao se svečani ispit koji je bio vezan »s debelim teferičem«.

Prvi svršeni učenici ove ruždije izišli su dvije godine pred okupaciju i zaposlili se u sudu.

Vožuća

Vožuća se nalazi jugoistočno od Zavidovića, kraj potoka Vožućice, lijeve pritoke Krivaje. Pored manastirske crkve u Vožućoj bila je i srpska škola⁹⁸. U njoj su upočetku učili djecu sveštenici. Prema ispitivanjima Milenka Filipovića, prvu školu u Vožućoj otvorio je pop Serafijan Stakić iz Hrga (Vasovina) 1851 godine u svojoj kući. Imao je oko 30 učenika. Godine 1858 sagrađena je uz obnovljenu manastirsku crkvu zgrada za školu (»čelija«). U toj školi bio je učitelj težak Blagoje Pašalić, koji je, prema zabilješkama Đorđa Markovića iz Hrga, učio školu kod Hadži-popa Petka (Jagodića) u Vranjaku⁹⁹. Godine 1873 došao je u Vožuću za učitelja Stevan Vasiljević (Vasiljević), rodnom iz Šikulja kod Tuzle. Za njega se kaže da je svršio »neke škole« u Beogradu. Učio je 47 učenika, od kojih sedmoricu besplatno, a ostali su mu plaćali po dukat. Oko godine 1875 došao je za učitelja Trifun Nenić, svršeni đak Pelagićeve bogoslovije u Banjoj Luci. Škola je prekinula rad za vrijeme okupacije. Poslije okupacije radila je neko vrijeme. Zatim je prenijeta u Vasovine (Hrge), gdje je poslije izvjesnog vremena obustavila rad. A godine 1894 otvorena je komunalna škola u Garama.

TUZLA

Donja Tuzla (danas Tuzla) bila je u svoje vrijeme glavno mjesto Zvorničkog sandžaka. Prema Jukićevim podacima¹⁰⁰, četrdesetih godina XIX vijeka ona je imala 11.000 stanovnika (muslimana, pravoslavnih i katolika). Za vrijeme turske uprave u Gornjoj i Donjoj Tuzli bilo je više slanah bunareva, od kojih su neki bili u rukama turskih vlasti a neki u rukama privatnika i svojina pojedinih vakufa. Turske vlasti prodavale su slanu vodu privatnim licima pod zakup po utvrđenoj taksu. U smislu jednog berata sultana Abdul-Aziza i zakona zvanog »Tuznizamname«, bilo je određeno da se prihod od slane vode u određene dane daje u prosvjetne svrhe, tj. za

⁹⁸ Филиповић Миленко, Манастир Вожућа у Босни, 27—28.

Odatle su uzeti potrebni podaci.

⁹⁹ Prema drugom kazivanju, Blagoje je učio školu u Tuzli.

¹⁰⁰ „Србско-далматински магазин“, 1841, Задар, 34.

mektebe, medrese i džamije u Gornjoj i Donjoj Tuzli¹⁰¹. Prihodi od slanih bunareva koji su bili svojina pojedinih vakufa služili su i kao plate vakufskih službenika¹⁰². Iz jednog akta Ministarstva finansija, 1876 godine, saznajemo da se službenicima 9 džamija u Tuzli i muderisu medrese davalo godišnje 25.561 groš iz prihoda solane¹⁰³. Pomenuti zakon važio je do 1878.

Posljednjih decenija turske vladavine u Tuzli je bilo nekoliko škola, najviše muslimanskih. Osim sibjan mekteba, muslimani su imali medresu i ruždiju. Srbi su imali svoju školu a Hrvati svoju.

Sibjan mekteba je bilo najviše. Jedan od najstarijih, ako ne i najstariji, bio je Turalibegov mekteb. Turalibeg je jedan od znamenitijih dobrotvora XVI vijeka. U njegovom mektebu, kroz blizu 400 godina, naučilo je »na hiljade djece elemente islamske vjere i za tuzlanske muslimane ovaj je mekteb njihova najznamenitija ustanova«¹⁰⁴.

Šezdesetih godina XIX vijeka boravile su kratko u Tuzli dvije Engleskinje¹⁰⁵ (Mis Irbi i Mis Makenzi) i tom prilikom su obišle kuće građana svih vjeroispovijesti, srpsku školu i crkvu, džamije, mektebe itd.

U velikom požaru u Tuzli, koji je izbio 10 septembra 1871, izgorjelo je mnogo kuća, jedan mekteb, medresa itd. Medresa je nešto kasnije obnovljena.

Sredinom godine 1875 zaključeno je da se, pored devet mekteba koji su postojali u mjestu, podignu još tri, i to za mušku djecu dva a za žensku jedan, da se u te škole postave dva sposobna učitelja i jedna učiteljica, koji će primati »dovoljne plate«. Sumi koja je određena za te troškove dodaće se prihodi slanoga bunara »koji su od starine nekim školama opredjeljeni«¹⁰⁶. Po svoj prilici, ovaj zaključak nije ostvaren zbog stanja u zemlji pred okupaciju.

Tuzla je imala odavno medresu. U jednom izvještaju na latinskom pominje se kao »Collegium impiorum Softarum«¹⁰⁷, i iz njega se vidi da je postojala u oktobru 1674. Da li je ona istovjetna s poznatom Behram-begovom medresom, koja se održala do novijeg vremena¹⁰⁸, nije mi poznato. Iz jedne vijesti koja je objavljena u »Bosni« br. 465 od 24 maja 1875 saznajemo neke detalje o tuzlanskoj medresi. Prvo, tu se kaže da je požar koji se pojavio na krovu jedne odaje medrese odmah ugašen. Drugo, medresa se nalazila u mahali Poljska kapija, u blizini »telegraphane«.

¹⁰¹ Салихспахић Мехмед, Тузла у прошлости и садашњости (календар Гајрет за годину 1940, Сарајево, 1939, 250).

¹⁰² Hodžić Saban, Stari turski dokumenti sa tuzlanskog područja (Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, knjiga I, Tuzla, 1957, 77).

¹⁰³ Arhiv Bosanskog Vilajeta, br. 13/76, u Orijentalnom institutu u Sarajevu.

¹⁰⁴ Kreševljaković Hamdija, Turalibegov vakuf u Tuzli, Sarajevo, 1941, 11.

¹⁰⁵ »Zagrebački katolički list« br. 4, Zagreb, 22 januara 1863.

¹⁰⁶ „Босна“ br. 472, Sarajevo, 12 jula 1875.

¹⁰⁷ Kreševljaković Hamdija, o. c., 10.

¹⁰⁸ Handžić Mehmed, Povodom četiristagodišnjice..., 36.

Pretkraj turske vladavine u Tuzli je otvorena i ruždija. Krajem godine 1869 u njoj je bilo 30 učenika. Oni su tada polagali ispit u prisustvu kadije, muftije, učitelja i uglednih građana. U izvještaju o tome¹⁰⁹ kaže se da su odgovori učenika na sva pitanja prisutnih zadovoljili. Na kraju ispita održana je uobičajena molitva za zdravlje i dug život sultana. Još jedan izvještaj o ispitima u ruždiji i srpskoj školi, koji su obavljeni u julu 1875, objavila je »Bosna« u broju 475 od 2 avgusta 1875. Ispitima su prisustvovali činovnici, predstavnici mjesnog stanovništva i druge ličnosti. Na pitanja koja su postavljana iz svakog predmeta posebno učenici su davali »zadovoljavajuće odgovore«, zaslužili pohvale svih prisutnih i »dokazali energiju i trud učitelja«.

Kada je osnovana srpska škola u Tuzli, ne zna se tačno. Međutim, pouzdano se zna da je postojala prije 1831 godine jer u knjizi vječnih salandara u arhivi Srpske opštine u Sarajevu, pod godinom 1831, stoji zabilježeno ime Avrama Simića, bivšeg učitelja tuzlanskog¹¹⁰. Da li je ona od svog početka bila u kući Cincarina trgovca Unice, u kojoj se nalazila kasnije, teško je reći. Jedan od njenih učitelja bio je Hadži-Lazar Jovanović, koji spada u red najinteresantnijih prosvjetnih radnika u Bosni i Hercegovini¹¹¹. Milenko Filipović je dokazao da Jovanović nije rodom iz Sarajeva, kako je on (Jovanović) pisao, nego iz sela Plakalovića (naselje Cikote) u bivšem Vlaseničkom srezu. U Sarajevu je mogao da uči školu i počeo je svoju karijeru. Prvobitni vladčin kafedžija, kasnije učitelj, »doktor« itd., Jovanović je, za ono vrijeme, bio vrlo spreman i pismen čovjek, što je bila rijetkost među tadašnjim srpskim učiteljima u Sjevernoj Bosni. Osim srpskog, govorio je turski i grčki, mnogo je putovao i u više mahova išao je i u Jerusalim. Kao učitelj pominje se u Žepču, Tešnju i Tuzli.

Jovanović je došao u Tuzlu vjerovatno prije 1847, a te godine bio je već u Tuzli. Tu je razvio živu aktivnost: povezuje knjige, piše čitulje, čini usluge crkvama i u drugim mjestima i obavlja razne dužnosti. On je, u prvom redu, učitelj tuzlanski, kako čitamo na njegovim zapisima iz 1847 na crkvenim knjigama u Lomnici¹¹². Usto je »ećimbaša«, »ećimbaša pašin«, »pašin doktor« i »naziratelj škole«. Na zapisima iz 1853 na crkvenim knjigama u Zvorniku on se potpisuje samo kao »doktor«, sa svojim bratom Krstom Jovanovićem, učiteljem iz Tuzle¹¹³. Lazar je umro poslije 1853. Kao jedan od kasnijih tuzlanskih učitelja pominje se Jovo Džinić, koji je poslije bio

¹⁰⁹ „Босна“ бр. 186, Сарајево, 3 јануара 1870.

¹¹⁰ Скарић Владислав, Српско-прав. основна школа у Сарајеву („Источник“ бр. 5, Сарајево, 1902, 112). У Шушљичевим збิลјежкaма наводи се да српска школа у Тuzли постоји од друге десетине XIX вијека.

¹¹¹ Detaljnije о пјему: Филиповић Миленко, Хаџи-Лазар Јовановић, учитељ и лекар у Тешњу и Тuzли (Прештампано из „Прегледа“), Сарајево, 1939, 1—8.

¹¹² Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 79—80.

¹¹³ Ibidem, 81—82.

tajnik vladike Dionisija. U jednom dopisu iz Sarajeva¹¹⁴ Džinić se tretira kao jedan od »otpadnika srpskih«.

Godine 1869 pretplatio je »Školski list« za srpsku školu u Tuzli Sima Bikar, trgovac iz Sombora.

Novu zgradu za srpsku školu u Tuzli podigla je Srpska opština godine 1873. Na njoj je stajao natpis: »Srpsko narodno učilište 1873 g.« Austro-ugarska okupaciona vlast tražila je od Opštine da skine taj natpis i da, kako Šušljčić navodi u svojim zabilješkama, mjesto njega stavi: »Grčko-istočna bosanska učiona« ili »Pravoslavna bosanska učiona«. Kad Opština nije na to pristala, žandari su, 1880 godine, sastrugali prvi natpis.

U Tuzli, kao još u nekim bosansko-hercegovačkim mjestima, bilo je u srpskoj školi i katoličke djece. Iz godine 1873 očuvala se jedna fotografija na kojoj je prikazana grupa od 36 omladinaca i prvaka tuzlanskih¹¹⁵. Među njima su Isailo Mičić i Jevto Tanić. Pokraj Srba (pravoslavnih) nalaze se i Hrvati (katolici) s trojicom bosanskih franjevac u narodnom odijelu i s fesovima na glavi. To su: fra Augustin Slišćević, paroh iz Tuzle, fra Grgo Stjepanović, paroh iz sela Marančana i fra Pavo Semun, paroh iz sela Brežaka. Prema pričanju Isaila Mičića, ti franjevci su se uvijek nalazili u omladinskom društvu i oko sebe sabirali i pravoslavnu i katoličku omladinu koja ih je poštovala i slušala njihov savjet. Takvi su bili i ostali franjevci koji su služili u Tuzli i okolnim katoličkim selima. Isto tako i sveštenici pravoslavne vjere učili su dake uzajamnoj ljubavi i slozi. Omladinci su željeli da se s njima fotografiše i proto Cvijetin Popović, ali je on toga dana, kada ih je na brzu ruku fotografisao neki »putujući fotograf«, Dalmatinac, bio otišao u selo. Tu slogu pravoslavnih i katolika poremetila je austro-ugarska okupaciona vlast, koja je sistematski sprovodila svoju politiku na principu »divide et impera«.

O toj slozi pravoslavnih i katolika u Tuzli do austro-ugarske okupacije govori i Živko Crnogorčević u svojim uspomenama. Jedan odlomak tih uspomena, o učiteljima koji su radili u srpskoj školi u Tuzli od 1850—1875, objavio je dr Risto Jeremić u Prilozima za književnost, jezik, istoriju i folklor, knjiga deseta, Beograd, 1930, 213—216. Podaci koje iznosi Crnogorčević (rođen 1843, umro pred Balkanski rat) veoma su interesantni.

Godine 1850, kada je pošao u školu, učitelj je bio neki Ivan, kojega su zvali Anterijaš (po dugoj anteriji koju je nosio). Učenici su sjedjeli u prizemnoj sobi, prekrštenih nogu, na podu zastrtom asurom. Knjige su držali na podu i tako učili.

Poslije Ivana, »pošto se napravila škola pod vladčinim konakom«, došao je za učitelja neki Danilo, koji je bio učitelj u Tuzli i ranije, 1846 godine. Mnogo je pio rakiju i pušio na čibuk. Bio je dobar pojac u crkvi i nosio je šumadisko odijelo.

¹¹⁴ „Застава“ br. 40, Novi Sad, 2 aprila 1869.

¹¹⁵ Добри Бошњанин, Једна фотографија из год. 1873. („Народ“ бр. 85, Сарајево, 9 децембра 1921). Ту је детаљнији опис фотографије.

Njega je naslijedio, godine 1853, Mirko Savić. Kod ovog učitelja učila su zajedno i muška i ženska djeca. Učio ih je i da deklamuju, predavao je i gimnastiku i bio je poznat kao odličan skakač uvis.

Poslije Savića došao je Ilija Pavasović, rodom iz Skradina u Dalmaciji, koji je dotad bio učitelj u Foči. On se pogodio s Tuzlacima da mu plaćaju tri hiljade groša na godinu. Ali nije dugo ostao u Tuzli. Protjerao ga je kao vojnog bjegunca u Dalmaciju austrijski vicekonzul u Tuzli. Godine 1864 on je opet došao u Bosnu i služio je kao učitelj u Zvorniku do 1866. Kasnije ga opet susrećemo u Tuzli, 1868, gdje je ostao dvije godine, pa otišao u Zvornik, zatim se vratio u Tuzlu, 1872, učiteljevao tu godinu dana, pa otišao u Gračanicu.

Pošto je Pavasović protjeran u Dalmaciju, za učitelja u Tuzli došao je neki Đoko iz Obudovca.

Godine 1855 došao je iz Zvornika Simo Milojević, rodom iz Crne Bare u Srbiji. Bio je vrlo dobar učitelj i odličan pojac. Osim pjevanja, kod njega su učenici učili metodiku, dogmatiku, zemljopis, liturgiju i gramatiku. Simo je otišao iz Tuzle u Srbiju, ali se u Tuzli pojavio 1858, predvodeći oko 1000 seljaka koji su »došli da se tuže na desetinu i trećinu«. Kasnije je živio u Šapcu.

Poslije Siminog odlaska bili su učitelji u Tuzli: Nikola Barutlić, rodom iz Niša, koji je došao 1856, zatim Đoko Petković iz Vršana kod Brezovog Polja, Stevan Janković, rodom iz Osijeka, Risto Stefanović, rodom iz Zvornika, pa Mitar Vujković. Godine 1863 Srpska opština je izabrala za učitelja pomenutog Jovu Džinića, Tuzlaka. Poslije njega pominju se neki Nikola (koji je bio učitelj u Tuzli i prije 1850) i neki Lazar Blagojević, rodom iz Bijeljine. Godine 1875 došao je za učitelja Manojlo Đorđević Prizrenac, ali mu mutesarif Mustafa-paša nije dao da ostane te je morao da ode u Brčko.

Godine 1856 došao je u Tuzlu Adam Adžija, Dalmatinac, koji je bio učitelj u srpskoj školi u Travniku. Crnogorčević priča da ga je Adžiji odveo učitelj Simo da ga uči turski i njemački i da mu je predavao i stenografiju. Adžija je mnogo pio i ubro je umro u Tuzli, gdje je i sahranjen.

I Hrvati su imali u Tuzli svoju školu koju su osnovali franjevci. Iz izvještaja fra Marijana Šunjića od 23 novembra 1853, koji je uputio Štrosmajeru, vidi se da je bilo u nacrtu da se osnuje škola i u Tuzli, za koju se župu navodi da broji 4000 duša¹¹⁶. Škola je osnovana poslije navedenog datuma i postojala je sigurno 1854 godine. Upočetku djeca su se podučavala u župskoj kući a kasnije u jednoj iznajmljenoj kući u mjestu. Jedno vrijeme pominje se kao učiteljica neka katolikinja. U izvještaju od 9 novembra 1854 navodi se 29 učenika, a u drugom, od 10 septembra 1855, 18, dok se u Sematizmu od 1855 pominje 28 učenika. Tuzlanski učitelj primao je godine 1854 mjesečno 5 forinti.

¹¹⁶ Arhiv franjevačkog manastira Guča Gora — *Litterae Pastorales* etc., Glasnik Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1942, 162—163.

Godine 1869 podigli su franjevci novu zgradu za školu. Ona je u 1871 godini imala 32 učenika. Pred okupaciju bio je učitelj fra Pavao Pavlović.

Gornja Tuzla

Gornja Tuzla je bila u svoje vrijeme sjedište kadije i imala je osim sibjan mekteba i medresu. Godine 1833 medresa je ponovo sagrađena. Beratom sultana Mahmuda II od 17 džumad-el-ahira 1249 (1 novembra 1833) postavljen je za muderisa te medrese Ahmed Ferhad sin Mehmedov iz Kovača, za koga se kaže da je u svakom pogledu sposoban za to zvanje. Za muderisku službu određena mu je plata od 40 akči dnevno od prihoda vakufa Osman efendije sina Sulejmanova¹¹⁷.

U salnamama Bosanskog Vilajeta navode se sljedeći podaci koji se odnose na škole i učenike u kadiluku G. i D. Tuzla:

Godina 1284 po hidžri (1867/68)

Broj škola: muslimanskih 97, hrišćanskih 1.

Broj učenika: muslimana 2408 m., 1611 ž., hrišćana 48 m., 23 ž.

Godina 1285 po hidžri (1868/69)

Broj škola: muslimanskih 97, hrišćanskih 1.

Broj učenika: muslimana 2608 m., 1822 ž., hrišćana 58 m., 25 ž.

Godina 1286 po hidžri (1869/70)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1287 po hidžri (1870/71)

Broj škola: muslimanskih 30, pravoslavnih 2, katoličkih 1.

Broj učenika: muslimana 1178 m., 728 ž., pravoslavnih 64 m., 10 ž., katolika 15 m., 9 ž.

Godina 1288 po hidžri (1871/72)

Broj škola: muslimanskih 30, pravoslavnih 2, katoličkih 1.

Broj učenika: muslimana 1178 m., 728 ž., pravoslavnih 64 m., 10 ž., katolika 15 m., 8 ž.

U salnami za godinu 1288 po hidžri, pored kadiluka G. i D. Tuzla, navodi se zasebno Tuzlanski kadiluk s ovim statističkim podacima: muslimanskih škola 72, pravoslavnih škola 2, katoličkih škola 1; muslimanskih učenika 1213 m., 816 ž., pravoslavnih učenika 83 m., 22 ž., katoličkih učenika 25 m., 14 ž. (I ovo je vidan dokaz da podaci u salnamama nisu pouzdani i da ih treba uzeti s rezervom).

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 32, pravoslavnih 2, katoličkih 1.

Broj učenika: muslimana 1306 m., 921 ž., pravoslavnih 92 m., 27 ž., katolika 32 m., 19 ž.

Statistički podaci u salnamama za sljedeće godine daju ovo brojno stanje škola i učenika u Tuzlanskom kadiluku:

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: rudžija 1, sibjan mekteba 40.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 5.

Broj učenika: muslimana 1422 m., 982 ž., nemuslimana 141 m., 48 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

¹¹⁷ Hodžić Šaban, o. c., 82—83.

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

Broj muslimanskih škola: rudžija 1, sibjan mekteba 40.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 5.

Broj učenika: muslimana 1451 m., 992 ž., nemuslimana 140 m., 44 ž.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Broj muslimanskih škola: ruždija 1, sibjan mekteba 40.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 6.

Broj učenika: muslimana 1512 m., 875 ž., nemuslimana 145 m., 46 ž.

Čudno je da se u ovim podacima ne pominje medresa u Tuzli, za koju se zna da je postojala i o kojoj je bilo govora.

Puračić

Na Psaltiru u crkvi u Puračiću stoji zapis, datiran 8 jula 1877, iz kojega razabiremo da je Krstić Simo (sigurno vlasnik Psaltira) bio učenik učitelja Agatangela¹¹⁸. Iz ovoga se ne može zaključiti da li je u to doba postojala srpska škola u Puračiću.

VLASENICA

Pretkraj turske vladavine u Vlasenici su imali svoje početne škole muslimani i Srbi. Koliko je bilo sibjan mekteba u samom mjestu, teško je reći. U svakom slučaju, postojao je najmanje jedan. Za medresu u Vlasenici, koja je postojala u svoje vrijeme, pa prestala, pretpostavljam da je osnovana poslije okupacije.

Kada je otvorena srpska škola, ne zna se tačno. Prema Šušlićevim zabilješkama, to je bilo godine 1868. Prvi učitelj, kako se tu navodi, bio je sveštenik Hadži-Zarija Popović sa Osmaka. Stalna školska zgrada podignuta je 1870. Škola je prekinula rad godine 1872. Ponovo je proradila 1878—1885, kada je otvorena komunalna.

Međutim, danas se već mogu da koriguju neki Šušlićevi navodi na osnovu autentičnih podataka, iz kojih proizlazi da je srpska škola u Vlasenici postojala i prije 1868. Za jedan Psaltir (Budim, 1855) u vlaseničkoj crkvi zna se da je, 1866 godine, bio svojina učenika Mate Popovića u Vlasenici.¹¹⁹ Iz zapisa na drugom Psaltiru (Beograd, 1857), takođe u vlaseničkoj crkvi,¹²⁰ koji je datiran 28 aprila 1867, vidi se da je ta knjiga, za koju se kaže da je za treći razred srpske škole, bila tada vlasništvo Riste Stanišića u Vlasenici. Iz kasnijeg vremena je još jedan zapis na Psaltiru (Beograd, 1849) u vlaseničkoj crkvi.¹²¹ Tu se kaže da je tu knjigu darovao školi u Vlasenici Rade Ristanović iz sela Bulevića, opštine Neđelišta, 1 marta 1872.

U salnamama Bosanskog Vilajeta navode se sljedeći podaci koji se odnose na škole i učenike u Birčanskom (Vlaseničkom) kadi-luku:

¹¹⁸ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 90.

¹¹⁹ Ibidem, 86.

¹²⁰ Ibidem, 87.

¹²¹ Ibidem, 89.

Godina 1284 po hidžri (1867/68)
 Broj škola: muslimanskih 3, hrišćanskih 4.
 Broj učenika: muslimana 175 m., hrišćana 83 m.
 Godina 1285 po hidžri (1868/69)
 Broj škola: muslimanskih 3, hrišćanskih 4.
 Broj učenika: muslimana 1 374 m., hrišćana 87 m.
 Godina 1286 po hidžri (1869/70)
 Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.
 Godina 1287 po hidžri (1870/71)
 Broj škola: muslimanskih 3, pravoslavnih 4.
 Broj učenika: muslimana 184 m., 65 ž., pravoslavnih 77 m., 7 ž.
 Godina 1288 po hidžri (1871/72)
 Broj škola: muslimanskih 5, pravoslavnih 4.
 Broj učenika: muslimana 195 m., 96 ž., pravoslavnih 79 m., 12 ž.
 Godina 1289 po hidžri (1872/73)
 Broj škola: muslimanskih 6, pravoslavnih 4.
 Broj učenika: muslimana 198 m., 75 ž., pravoslavnih 84 m., 16 ž.
 Godina 1290 po hidžri (1873/74)
 Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 5.
 Broj nemuslimanskih škola i crkava: 8.
 Broj učenika: muslimana 217 m., 52 ž., nemuslimana 38 m., 5 ž.
 Godina 1291 po hidžri (1874/75)
 Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.
 Godina 1292 po hidžri (1875/76)
 Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 6.
 Broj nemuslimanskih škola i crkava: 8.
 Broj učenika: muslimana 223 m., 65 ž., nemuslimana 39 m., 5 ž.
 Godina 1293 po hidžri (1876/77)
 Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.
 Godina 1294 po hidžri (1877/78)
 Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 6.
 Broj nemuslimanskih škola i crkava: 2.
 Broj učenika: muslimana 185 m., 61 ž., nemuslimana 32 m., 6 ž.

Crkva Lomnica

Crkva Lomnica, jedna od najznačajnijih srpskih starina u Bosni,¹²² nekada manastir, nalazi se u selu Šekovićima. Na zidu u oltaru crkve stoje zapisi o dolasku novog sveštenika Josifa Gavrilovića (Savića) 1863 i o izlasku nekog Jove Po... iz škole 1864 godine.¹²³ Jedna od zasluga popa Josifa za crkvu Lomnicu bila je otvaranje škole za koju je našao i učitelja. Prema navedenim zapisima, otvaranje škole moglo je da bude 1863 ili 1864 godine.

Šušljic u svojim zabilješkama navodi da je škola otvorena oko polovine XIX vijeka. Pop Risto Savić napravio je »konak« kod crkve i u njemu otvorio školu. Sâm je učio čak dok nije dobio učitelja Vuka Orića koji je tu radio nekoliko godina. Škola je prestala

¹²² Detaljnije o njoj u radu: Филиповић Миленко — Мазалић Токо, Црква Ломница у Босни, (Споменик СЛ САН, књ. 3, Београд, 1951, 125—156).

¹²³ О. с., 137. Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 86.

oko 1870 i obnovila rad poslije okupacije do 1886. Ovi Šušljičevi podaci uglavnom se slažu s Filipovićevim. Najveća je razlika u imenu popa Savića i u datiranju otvaranja škole (osim ako se pojam »oko polovine XIX vijeka« ne uzme nešto šire).

U crkvi Lomnici nalaze se tri knjige koje je povezao Lazar Jovanović, učitelj. Jedna je Irmologija (Moskva, 1778), koju je povezao 1840 u »bogohranimom Tešnju«, druga je Evandjelje (Moskva, 1798), a treća Strasna evandelja (Beč, 1764), koje je povezao 1847 u Tuzli.¹²⁴

Paprača

Paprača, najveća pravoslavna manastirska crkva u Bosni, nalazi se blizu Zvornika na istaknutom i živopisnom mjestu, »Spreči na izvoru«.¹²⁵ Poslije obnavljenja manastira pedesetih godina XIX vijeka, u kojoj se akciji istakla i Hadži-Staka Skenderova, došlo je do otvaranja škole. Prema Šušljčevim navodima, to je bilo nešto prije 1870 godine. Šušljč kaže da je prvi učitelj bio Jovan Srijemac iz sela Grabovice kod Vlasenice. Nazvan je Srijemac zato što je učio školu u Srijemu.

Na dvjema crkvenim knjigama u manastiru Paprači nalaze se zapisi učitelja Vasilija Ostojića iz godine 1866. Jedan je na Triodu (Moskva, 1844) od 19 marta 1866 a drugi na Mineju za april od 22 aprila 1866. Iz njih se vidi da je Ostojić bio rodom iz sela Lokanja u zborničkoj nahiji, da je učio bogosloviju u Beogradu i da je u Paprači boravio kao učitelj tri mjeseca.¹²⁶ Na Časlovcu (Moskva, 1844) i Psaltiru (Beograd, 1865) u manastiru Paprači¹²⁷ ima nekoliko potpisa Ignjata Čirkovića iz Osmaka,¹²⁸ iz 1867 i 1869 godine, koji je prvi i drugi razred učio u Paprači a treći u Tuzli.

Godine 1880 bio je učitelj Vasilije Stanković, rodom iz sela Papraće, koji je »irvatski« (tj. latinicu) naučio kod kapetana Romanica.¹²⁹ Škola je radila do 1886. Godine 1907 sagradio je u Paprači novu srpsku školu arhimandrit Danilo Bilbija.

Topković

Do godine 1870 ovo selo, koje je pripadalo Birčanskom kadiluku, nije imalo sibjan mekteba. Pošto je prikupljen materijal u vrijednosti od 700 groša, a jedan od najbogatijih ljudi u mjestu, Mehmed-aga Čaušević, poklonio 600 groša, sagrađen je iste godine sibjan mekteb troškom u ukupnom iznosu od 1390 groša i nastava u njemu je počela.¹³⁰ Drugih podataka o ovoj školi nisam našao. Pretpo-

¹²⁴ Филиповић Миленко, о. с., 76, 79—80. Филиповић Миленко — Мазалић Ђоко, о. с., 137.

¹²⁵ Detaljnije о нjoj у раду: Филиповић Миленко — Мазалић Ђоко, Манастир Папраћа у Босни (Споменик ХСХ САН, Београд, 1950, 96—114).

¹²⁶ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 86, 87.

¹²⁷ Ibidem, 87, 88.

¹²⁸ Filipović kaže да је, док је Папрача била у рушевинама, оближње село Осмаци постало »средиштем духовног живота спречанских православних Срба; ту је увек било попова, иако није било цркве, и ти попови су се старали да се обнови Папрача«.

¹²⁹ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 91.

¹³⁰ »Босна« бр. 198, Сарајево, 5 априла 1870. Ту се ово село назива Topković.

stavljam da je u statističkim podacima u navedenim salnamama u broj sibjan mekteba Bircanskog kadiluka uključen i ovaj.

Srebrenica

Godine 1660 boravio je u Srebrenici znameniti turski putopisac Evlija Čelebija. Opisujući grad, kaže da ima 800 kuća i, pored ostalog, pominje u njemu tri sibjan mekteba. Broj kuća je, kako i Šabanović primjećuje, pretjeran.¹³¹ Četrdesetih godina XIX vijeka Jukić je pisao¹³² da Srebrenica ima 3 000 stanovnika (muslimana i pravoslavnih), ali bi i ovaj podatak trebalo provjeriti.

Osim sibjan mekteba, muslimani su u Srebrenici imali medresu. Ona je podignuta godine 1866. U izvještaju o tome¹³³ kaže se da je u Srebrenici bio jedan stari mekteb, koji je tokom vremena postao sasvim trošan. Budući da nije bilo vakufskih sredstava da se opravi, djeca nisu imala gdje da se školuju u posljednje vrijeme. Osim toga, ni hodže nisu nastojale da djeca uče, jer za svoj rad nisu primale plate. Ove neprilike stajale su na putu učenju djece, što je bilo »sažaljenja dostojno«. Uvidjevši to, tamošnji ugledniji stanovnici sporazumjeli su se i skupili među sobom priloge i podigli medresu koja ima više odaja. Oni su se pobrinuli i za dobrog učitelja i za troškove izdržavanja. U tu svrhu poklonili su nekoliko čitluka od čijih će se prihoda nabavljati školske potrebe, ogrev, plaćati učitelj itd. Koliko je radila ova medresa, teško je reći. U Prvom izvještaju o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu, štampanom 1932, kaže se da je prestala da radi, ali se ne navodi kada.

Prema Sušljicevim zabilješkama, srpska škola u Srebrenici osnovana je prije god. 1850. Radila je s prekidom do okupacije i neko vrijeme poslije okupacije. Za jednog od njenih učitelja, Janićija Milovanovića, kaže se da je izgubio život zato što je imao »Srbske novine«. ¹³⁴ Sušljic navodi da su udžbenike za ovu školu prenosili iz Srbije zidari Osaćani.

U salnamama Bosanskog Vilajeta navode se sljedeći podaci koji se odnose na Srebrenički kadiluk:

- Godina 1284 po hidžri (1867/68)
- Broj škola: muslimanskih 49, hrišćanskih 3.
- Broj učenika: muslimana 1017(?) m., 590 ž., hrišćana 70 m., 10 ž.
- Godina 1285 po hidžri (1868/69)
- Broj škola: muslimanskih 49, hrišćanskih 3.
- Broj učenika: muslimana 1 105 m., 532 ž., hrišćana 67 m., 13 ž.
- Godina 1286 po hidžri (1869/70)
- Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.
- Godina 1287 po hidžri (1870/71)
- Broj škola: muslimanskih 50, pravoslavnih 3.
- Broj učenika: muslimana 1 045 m., 528 ž., pravoslavnih 55 m., 15 ž.
- Godina 1288 po hidžri (1871/72)

¹³¹ Evlija Čelebija — Hazim Šabanović, Putopis, I, Sarajevo, 1954, 110.

¹³² „Српско-далматински магазин“, 1841, Задар, 34.

¹³³ „Босна“ бр. 25, Сарајево, 12 новембра 1866.

¹³⁴ „Србске новине“ бр. 8, Београд, 19 јануара 1860. У писму о овом »са горње Дрине« износи се лоше стање просвјете у Сребреничком кадилуку.

Broj škola: muslimanskih 50, pravoslavni 3.
 Broj učenika: muslimana 865 m., 470 ž., pravoslavni 105 m., 20 ž.
 Godina 1289 po hidžri (1872/73)
 Broj škola: muslimanskih 57, pravoslavni 3.
 Broj učenika: muslimana 893 m., 470 ž., pravoslavni 116 m., 22 ž.
 Godina 1290 po hidžri (1873/74)
 Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 32.
 Broj nemuslimanskih škola i crkava: 15.
 Broj učenika: muslimana 373 m., 17 ž., nemuslimana 75 m.
 Godina 1291 po hidžri (1874/75)
 Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.
 Godina 1292 po hidžri (1875/76)
 Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 33.
 Broj nemuslimanskih škola i crkava: 14.
 Broj učenika: muslimana 389 m., 21 ž., nemuslimana 69 m.
 Godina 1293 po hidžri (1876/77)
 Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.
 Godina 1294 po hidžri (1877/78)
 Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 27.
 Broj nemuslimanskih škola i crkava: 5.
 Broj učenika: muslimana 203 m., 12 ž., nemuslimana 70 m.

Krnjići

Prema Šušljicevim zabilješkama, ovo selo imalo je prije okupacije srpsku školu. Detaljnijih podataka nisam našao.

ZVORNIK

Od pada pod Turke (1463) do 1851 Zvornik je bio sjedište Zvorničkog sandžaka.¹³⁵ Prema Jukićevim podacima, četrdesetih godina XIX vijeka Zvornik je imao 20.000 stanovnika, muslimana i Srba (pravoslavni).¹³⁶ Muslimani su imali svoje škole, sibjan mektebe i medrese, a pretkraj turske vladavine i ruždiju. Srbi su imali svoju školu. Do 1852 godine u Zvorniku je bila stolica mitropolita, a onda je prenesena u Tuzlu, za vrijeme mitropolita Agatangela.

Evlija Čelebija navodi da je u Zvorniku, kad je on u njemu boravio (1664), bilo sedam sibjan mekteba i tri medrese.¹³⁷ Kasnije se pominje samo jedna medresa. Detaljnijih podataka nisam našao. U zvorničkoj ruždiji poznata su dva učitelja: prvi učitelj Hafiz Mehmed ef., muderis, i drugi učitelj Emin ef.

Kulturno-prosvjetna aktivnost Srba u zvorničkom kraju i okolini bila je razvijena i prije XIX vijeka zahvaljujući manastirima kao žarištima pismenosti.¹³⁸ Ta aktivnost se pojačala od početka XIX vijeka, kada se osjeća i rad srpske škole u Zvorniku. To treba pripisati blizini Srbije koja je, u borbi za svoju slobodu i nezavisnost, utirala puteve savremenoj prosvjeti i kulturi.

¹³⁵ Kreševljaković Hamdija, Kapetanije u Bosni i Hercegovini, 206.

¹³⁶ „Србско-далматински магазин“, 1841, Задар, 33.

¹³⁷ Evlija Čelebija, Putopis, II, Sarajevo, 1957, 259.

¹³⁸ Мазалић Ђоко, Звоник (Зворник) стари град на Дрини (Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, историја и етнографија, Сарајево, 1956, 246—247).

Kada je osnovana srpska škola u Zvorniku, ne zna se tačno. Najstariji dosad poznati pomen o srpskom učitelju »zvorničke varoši« nalazi se na crkvenoj knjizi »Apostolu«, koju je, 9 decembra 1816, otkupio taj učitelj za 20 groša.¹³⁹ U drugom zapisu¹⁴⁰ kaže se da ga je pisao Josif Popović »ot sela Papraće« u Zvorniku kod učitelja (»maćistora«) Tome, 6 marta 1818. Pored učitelja Tome, pominje se u istoj godini i učitelj Marković, za koga, iz drugog zapisa od 31 jula 1819, saznajemo da se zvao Živko.¹⁴¹ Jedan od kasnijih zvorničkih učitelja bio je Stefan Pantelić koji je umro u Zvorniku. Svršio je školu u Karlovcima kod mitropolita Stefana Stratimirovića. Brat Stefana Pantelića, Radovan, pominje se, 1829 godine, kao učitelj u Bogatiću.

Godine 1836 navodi se u klisarskim računima stare pravoslavne crkve u Sarajevu da je dato »daskalu« (učitelju) iz Zvornika 5 gr. 20 para.¹⁴²

Posljednji učitelj stare srpske škole bio je proto Dragomir Ostojić, koji je bio u životu 1940 godine.¹⁴³ Njegovom inicijativom sazidana je nova školska zgrada, u kojoj je otpočeo rad godine 1892.

U salnamama Bosanskog Vilajeta navode se sljedeći podaci koji se odnose na škole i učenike u Zvorničkom kadiluku:

Godina 1284 po hidžri (1867/68)

Broj škola: muslimanskih 15, hrišćanskih 2.

Broj učenika: muslimana 536 m., 140 ž., hrišćana 90 m., 30 ž.

Godina 1285 po hidžri (1868/69)

Broj škola: muslimanskih 15, hrišćanskih 2.

Broj učenika: muslimana 554 m., 153 ž., hrišćana 82 m., 19 ž.

Godina 1286 po hidžri (1869/70)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1287 po hidžri (1870/71)

Broj škola: muslimanskih 24, pravoslavnih 2.

Broj učenika: muslimana 995 m., 286 ž., pravoslavnih 75 m., 27 ž.

Godina 1288 po hidžri (1871/72)

Broj škola: muslimanskih 25, pravoslavnih 2, katoličkih 6.¹⁴⁴

Broj učenika: muslimana 388 m., 249 ž., pravoslavnih 83 m., 21 ž., katolika (?).

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 27, pravoslavnih 2.

Broj učenika: muslimana 394 m., 256 ž., pravoslavnih 91 m., 28 ž.

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, sibjan mekteba 28.

¹³⁹ Стојановић Љуб., Стари српски записи и натписи, књига III, Београд, 1905, 221, (br. 5922).

¹⁴⁰ Ibidem, 220, (br. 5920).

¹⁴¹ Ibidem, 221, (br. 5921 i 5922).

¹⁴² Скорић Владислав, Српско-прав. основна школа у Сарајеву, 113.

¹⁴³ „Политика“, Београд, 29 септембра 1940. Ту је и фотографија владициног конака у коме је неко вријеме била смјештена школа.

¹⁴⁴ Податак о броју католичких школа не изгледа ми поуздан тим прије што се у истој салнама не наводи број ученика католика док се у слjedeћој салнама не наводи ниједна католичка школа ни ученик.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 4.

Broj učenika: muslimana 1 110 m., 244 ž., nemuslimana 110 m., 25 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, sibjan mekteba 29.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 4.

Broj učenika: muslimana 1 126 m., 249 ž., nemuslimana 105 m., 22 ž.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini, samo muslimanskim školama treba dodati jednu ruždiju.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, ruždija 1, sibjan mekteba 26.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 1.

Broj učenika: muslimana 1 030 m., 350 ž., nemuslimana 40 m., 5 ž.

Manastir Tamna

Manastir Tamna (Tavna ili Sv. Trojica)¹⁴⁵ nalazi se sjeverno od Zvornika a jugozapadno od Janje. On je igrao značajnu ulogu ne samo u crkvenom nego i u kulturnom i političkom životu pravoslavnih Srba nekadašnje Zvorničke eparhije, ali je i doživljavao česta i teška stradanja.

Pri manastiru je postojala, ne zna se tačno otkad, ali svakako početkom XIX vijeka, škola staroga tipa, u kojoj su se, više nego u ma kome drugom manastiru Sjeveroistočne Bosne, pripremali kandidati za sveštenike. To je bila, u neku ruku, bogoslovija svoje vrste. U nju su dolazili kandidati ne samo iz Spreče, Podrinja i Semberije nego i iz sela u planini Vučjaku između Bosne i Ukaine¹⁴⁶.

Od šezdesetih godina XIX vijeka Tamna je počela da gubi značaj bogoslovije jer su otada kandidati za sveštenike iz čitave Bosne išli u beogradsku bogosloviju¹⁴⁷. Za vrijeme igumana Josifa Popovića (oko 1848—1875) osnovana je u Tamni škola novijeg tipa, poslije 1860 godine, u kojoj se kao prvi učitelj pominje svjetovnjak Petar Lazarević¹⁴⁸. Ta je škola, kako navodi Filipović, produžila rad i pošto su u Tamni prestali da se spremaju sveštenici. Imala je prekid vjerovatno samo 1875—1879 kao i 1914—1918.

Na jednom Časlovcu (Budim, 1846) u manastirskoj biblioteci stoji zapis koji kaže da je to knjiga učenika Mladenca Stefanovića iz sela Lokanja. Počeo je učiti Časlovac 5 septembra 1851 u manastiru Sv. Trojici. Tu je i njegov Psaltir (na kome se potpisuje Stefanović), koji je počeo učiti 4 decembra 1852¹⁴⁹. Na jednom Psal-

¹⁴⁵ Detaljnije o njoj u radu: Филиповић Миленко — Мазалић Токо, Манастир Тамна (Споменик ХСХ САН, Београд, 1950, 115—130). Odatle su uzeti potrebni podaci.

¹⁴⁶ O. c., 128.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ On se kasnije zapopio i živio dugo kao sveštenik u Kozluku. Zbog nacionalnog rada osudile su ga na smrt austrijske vojne vlasti i objesile 1914 u Tuzli.

¹⁴⁹ Филиповић Миленко, Стари српски записи.... 81.

tiru (bez većeg dijela) zabilježeno je ime učenika Jove Stojanovića 12 decembra 1859¹⁵⁰.

Gornja Trnova

Sedamdesetih godina XIX vijeka, prije 1875, postojala je srpska škola u Gornjoj Trnovi. Detaljnijih podataka o njoj nisam našao. Na jednom Psaltiru (Pešta, 1855) u manastiru Tamni stoji zapis¹⁵¹ da je to knjiga Đoke Milića, učenika III razreda, 1873 godine, koji je učio kod učitelja Pere Đokića iz sela Trnove.

Jasenica

Prema Šušljicevim ispitivanjima, ovdje je postojala srpska škola prije okupacije. Detaljnijih podataka nisam našao. Šušljic pretpostavlja da je škola mogla biti oko 1855—1860.

Lokanj

Jedan zapis¹⁵² na Novom zavjetu (Moskva, 1751) pisao je, 21 marta 1829, neki učitelj Živko u selu Lokanju, što bi moglo da znači da je i u ovom selu postojala srpska škola, a u svakom slučaju taj učitelj je tu boravio.

Trešnjica

Najraniji pomen o srpskoj školi u Trešnjici potječe iz godine 1855. To je zapis na Psaltiru (Beograd, 1852) u crkvi u Požarnici. Psaltir je bio svojina Petra Ostojića, koji ga je počeo učiti 5 septembra 1855 u Trešnjici. Petar je bio brat Vidaka Ostojića iz Srebrenice¹⁵³. Drugi zapis na Psaltiru (Beograd, 1852) u istoj crkvi kaže da je ta knjiga Jovana Popovića. Kupio ju je od učitelja Simeona Milosavljevića za 18 groša i počeo učiti 4 septembra 1857 u Trešnjici¹⁵⁴.

BANJALUČKI SANDŽAK

DERVENTA

Prema Jukićevim podacima, četrdesetih godina XIX vijeka Derventa je imala 8000 stanovnika (muslimana, pravoslavnih i katolika)¹⁵⁵. Pored sibjan mekteba, muslimani su imali medresu, koja je postojala pretkraj turske vladavine, a kasnije je prestala da radi. Srbi (pravoslavni) su imali svoju školu a Hrvati (katolici) dvije: jednu su osnovali franjevci a drugu milosrdne sestre.

Detaljnijih podataka o muslimanskim školama nisam našao.

Srpska škola je osnovana godine 1860. Prema pisanju Konstantina Hadži-Ristića u novosadskoj »Danici«, 1867 godine, u Derventu je u to doba bilo nešto više od 30 srpskih kuća i dosta imućnih trgovaca, ali pri svemu tome jedva su izdržavali jednog učitelja,

¹⁵⁰ Ibidem, 84.

¹⁵¹ Ibidem, 80.

¹⁵² Ibidem, 73.

¹⁵³ Ibidem, 82.

¹⁵⁴ Ibidem, 83.

¹⁵⁵ „Србско-далматински магазин“, 1841, Задар, 34.

kome su davali »malu platu s nategom«. Godine 1869 Justin Šimić, bilježnik iz Srpskog Bečaja, pretplatio je ovu školu na »Školski list«.

Franjevci su imali svoju školu u Derventi 1854 godine, kada je, vjerovatno, i osnovana. Na sastanku bosanskih franjevac u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, zaključeno je, pored ostalog, da se što prije podigne školska zgrada i u Derventi. Drugih podataka nisam našao.

Krajem oktobra 1872, na poziv biskupa Vujičića, došle su iz Zagreba u Derventu tri milosrdne sestre: Genoveva Horvatin, Florijana Vakšić i Tekla Trčko. Njihovom dolasku mnogo je doprinio tadašnji župnik fra Mato Oršolić. Novcem koji je sakupio od svojih župljana on je kupio nešto zemljišta i kućicu u kojoj su sestre odmah otvorile školu. Upočetku u njoj su bile samo tri klupe duge 1½ m. U školu se upisalo 30 djece, te su manja djeca morala na podu sjediti i pisati. Kako je soba bila niska, zimi je održavana nastava kod otvorenih prozora. Ljeti je bilo lakše jer se nastava održavala u bašči pod jabukama. Zbog tiesnoće i prvi ispiti su obavljani u župničkom uredu.

Stan milosrdnica u kome su upočetku stanovale bio je vrlo slab. Za kišovito vrijeme kiša im je padala na krevete i morale su da se štite kišobranima. Usto su imale i slabu hranu. Zbog nerodne godine i pošasti koja je harala među marvom bila je velika skupoća, te su sa 300 forinti godišnje potpore jedva živjele. To je bio uzrok da su sve tri sestre krajem prve školske godine 1872/73, oboljele i morale da idu u Zagreb na oporavak.

Dok su sestre boravile u Zagrebu, župnik im je počeo graditi pristojan stan i školu. Do početka nove školske godine bile su gotove tri sobe: dvije za stan milosrdnica a jedna za školu. Sada je sestrama bilo lakše raditi.

Školske godine 1873/74 otvoren je drugi a 1874/75 treći razred. Brojno stanje učenika i učenica kretalo se ovako: 1872/73: 30, 1873/74: 42, 1874/75: 45, 1875/76: 49, 1876/77: 52, 1877/78: 53.

Prva pretstojnica bila je Genoveva Horvatin (1872—1874). Nju je naslijedila Jukunda Beltkiević (1874—1882)¹⁵⁶.

U salnamama Bosanskog Vilajeta navode se sljedeći podaci koji se odnose na škole i učenike u Derventskom kadiluku:

Godina 1284 po hidžri (1867/68)

Broj škola: muslimanskih 12, hrišćanskih 3.

Broj učenika: muslimana 274 m., 126 ž., hrišćana 55 m., 15 ž.

Godina 1285 po hidžri (1868/69)

Broj škola: muslimanskih 12, hrišćanskih 3.

Broj učenika: muslimana 358 m., 116 ž., hrišćana 51 m., 12 ž.

Godina 1286 po hidžri (1869/70)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

¹⁵⁶ Čurić Hajrudin, Osnovne škole milosrdnih sestara u Bosni i Hercegovini za vrijeme Turske (1871—1878), Sarajevo, 1953, 11—12. Neke detalje o školi milosrdnica i njihovom životu u Derventi vidite u radovima: Jelenić Julijan, *Kultura i bosanski franjevci*, II, 342—344, Drljić Rastislav — Jelenić Julijan, *Spomenici kulturnoga rada bosanskih franjevac* (Glasnik Hrvatskog državnog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1944, 319).

Godina 1287 po hidžri (1870/71)

Broj škola: muslimanskih 15, pravoslavnih 8.

Broj učenika: muslimana 940 m., 183 ž., pravoslavnih 290 m., 50 ž.

Godina 1288 po hidžri (1871/72)

Broj škola: muslimanskih 12, pravoslavnih 8.

Broj učenika: muslimana 496 m., 270 ž., pravoslavnih 290 m., 50 ž.

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 12, pravoslavnih 8.

Broj učenika: muslimana 499 m., 273 ž., pravoslavnih 287 m., 53 ž.

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, sibjan mekteba 17.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 14.

Broj učenika: muslimana 470 m., 158 ž., nemuslimana 130 m., 82 ž.

Godina 1291—1294 po hidžri (1874/75—1877/78)

Isto brojno stanje kao u godini 1290 po hidžri.

Plehan

Franjevci su ovdje imali svoj manastir u kome su, po svoj prilici, poučavali. Na sastanku bosanskih franjevaca u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, pored ostalog, zaključeno je da se što prije podigne školska zgrada i na Plehanu.

Foča

U Foči (kod Dervente) franjevci su imali svoju školu 1854 godine¹⁵⁷, kada je, vjerovatno, i osnovana. Pred okupaciju bio je učitelj fra Ilija Damjanović.

Majevac

Risto Šušlić navodi da je u Majevcu postojala srpska škola prije okupacije, ali ne iznosi ništa detaljnije. Na jednoj čitulji u crkvi u Detlaku, pisanoj 16 aprila 1862, stoji da ju je pisao Damjen Popović, učitelj u Majevcu¹⁵⁸.

Koraće

U Koraću franjevci su imali svoju školu 1854 godine¹⁵⁹, kada je, vjerovatno, i osnovana. Nešto kasnije podignuta je zasebna školska zgrada¹⁶⁰.

Bos. Brod

U ovom mjestu imali su svoje škole Srbi, Hrvati i muslimani. Srpska škola je osnovana šezdesetih godina XIX vijeka, sva-kako prije 1865 godine. Početkom te godine (7 januara) Opština je molila neposredno kneza Mihaila da joj se pošalju knjige za tri osnovna razreda. Srpska vlada je udovoljila molbi. Školska zgrada bila je od drveta, kaže Konstantin Hadži-Ristić u svom putopisu o Bosni¹⁶¹. Godine 1868 pominje se kao učitelj u ovoj školi neki Makso,

¹⁵⁷ »Franjevački Glasnik br. 3, Sarajevo, 1897, 34.

¹⁵⁸ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 85.

¹⁵⁹ »Franjevački Glasnik« br. 3, Sarajevo, 1897, 34.

¹⁶⁰ »Zagrebački katolički list« br. 36, Zagreb, 9 septembra 1858.

¹⁶¹ „Даница“ бр. 20—28, Нови Сад, 1867.

za koga se u jednom dopisu iz Bosne tvrdi da je »turski špion, koji prima 300 groša mjesečno od Rašida«¹⁶².

Nešto ranije, po svoj prilici prije 1858 godine, Hrvati su imali svoju školu koju je, u to doba, izdržavalo nekoliko »samo hvalevriednih stanovnika«¹⁶³. Na sastanku bosanskih franjevacu u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, zaključeno je, pored ostalog, da se što prije podigne školska zgrada i u Brodu.

U Brodu je, u svoje vrijeme, vjerovatno i prije okupacije, postojala medresa, koja je kasnije prestala da radi¹⁶⁴. U svakom slučaju, ovo mjesto je imalo najmanje jedan sibjan mekteb.

Odžak

Handžić navodi da je u Odžaku postojala medresa, samo ne kaže kada, i da je više nema¹⁶⁵. I u Prvom izvještaju o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu, štampanom 1932, konstatovano je da je, pored niza drugih, prestala da radi i medresa u Odžaku. Osim medrese, Odžak je sigurno imao i sibjan mekteb.

Dubica

Početkom druge polovine XIX vijeka franjevci su imali svoju školu u Dubici. Ona je, svakako, postojala 1854 godine. U tome vremenu brojila je 40 učenika¹⁶⁶. Pred okupaciju bio je učitelj fra Jo-
zo Jurić.

Potočani

Na sastanku bosanskih franjevacu u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, zaključeno je, pored ostalog, da se što prije podigne školska zgrada i u Potočanima. Sljedeće godine zgrada je podignuta. Godine 1871 u školi je bilo svega 11 učenika¹⁶⁷. Pred okupaciju bio je učitelj fra Ilija Oršolić.

Žeravac

U Žeravcu su franjevci imali svoju školu godine 1854, kada je, vjerovatno, i osnovana. Postojala je i 1858 godine.

TEŠANJ

Tešanj je od davnina bio poznat kao privredni centar usorske doline. U njemu su postojali svakovrsni zanati i on je održavao žive trgovačke veze s ostalim trgovačkim centrima u Bosni i Hercegovini i susjednim zemljama¹⁶⁸. Po dolasku Turaka podignute su u Tešnju razne građevine, među kojima su se naročito isticale džamije. Teško je reći koliko je Tešanj imao stanovnika posljednjih decenija turske vladavine. Četrdesetih godina XIX vijeka Jukić na jednom mjestu kaže da Tešanj ima 6 000 stanovnika (musli-

¹⁶² „Застава“ бр. 5, Нови Сад, 10 јануара 1869.

¹⁶³ »Zagrebački katolički list« br. 36, Zagreb, 9 septembra 1858.

¹⁶⁴ Handžić Mehmed, o. c., 38.

¹⁶⁵ Ibidem.

¹⁶⁶ Schematismus alme missionariae provinciae Bosnae Argentinae..., Buda, 1855, 27.

¹⁶⁷ Arhiv Provincije Bosne Srebrene u Sarajevu, Litterae Ministrorum Provincialium...

¹⁶⁸ Bogunović Petar, Iz usorskog kraja i okoline, Sarajevo, 1937, 17.

mana, pravoslavnih i katolika), a dvije godine kasnije navodi oko 3500 (muslimana i hrišćana)¹⁶⁹. Sredinom XIX vijeka Jukić i Kovačević tvrde da muslimani imaju u Tešnju 250 kuća i 5 džamija a hrišćani (pravoslavni) 150 kuća¹⁷⁰. Ukoliko su ti podaci tačni, mogao bi se odrediti približan broj stanovnika.

U XIX vijeku Tešanj postaje i istaknut kulturno-prosvjetni centar. U njemu su djelovale škole: srpska, hrvatska i muslimanske.

Kada je osnovana srpska škola u Tešnju, ne može se pouzdano ustanoviti. Najstariji pomen o njenom postojanju nalazi se u staroj pravoslavnoj crkvi u Vručici. To je jedan zapis, datiran 29 marta 1835, koji je pisao Lazar Jovanović, »učitelj Tešanjski«, o kome je već bilo govora. To znači da je srpska škola u Tešnju postojala i radila godine 1835. Kako Jovanović u pomenutom zapisu kao i u još nekim zapisima »nijedanput ne kaže za sebe da je on prvi učitelj u Tešnju, što ne bi prećutao da je zaista to bio«¹⁷¹, može se pretpostaviti kao vrlo vjerovatno da je srpska škola u ovom mjestu postojala prije 1835. Da li je to bilo 1833, kako pretpostavlja Bogunović¹⁷², ili ranije, to je otvoreno pitanje. U svakom slučaju, srpska škola u Tešnju spada u red starijih srpskih škola u Bosni i Hercegovini.

Bogati tešanjski Srbi bili su u stalnoj trgovačkoj vezi sa Sarajevom i nije nevjerovatno tvrđenje da je velikim uplivom i posredovanjem Sarajlija osnovana i srpska škola u Tešnju. Kao jedna od rijetkih škola koju su pohađala djeca svih vjeroispovijesti, ona je dala »lijep broj narodnih predvodnika, intelektualaca i privrednika« i svojevremeno bila »žarište prosvjete i nacionalne stvari za veliki dio junačke Bosanske Krajine«¹⁷³. Značajno je napomenuti da su Tešanjci bili posrednici za otvaranje srpskih škola u Prnjavoru, Doboju, Osječanima, Derventi, Čečavi, Pribiniću itd. Đaci tešanjske škole kao »putujući učitelji« obilazili su okolna sela i širili pismenost učeći sinove sveštenika i bogatijih seljaka.

Kao što je pomenuto, jedan od tešanjskih učitelja bio je Lazar Jovanović, koji je, prije nego što je došao u Tešanj, bio učitelj u Žepču (1834). Jovanović se pouzdano nalazi u Tešnju godine 1835, o čemu svjedoči pomenuti zapis od 29 marta iste godine. U Tešnju je, kako tvrdi Filipović, ostao do poslije 1843 godine. Kao učitelj u Tešnju Jovanović se marljivo bavio i povezivanjem knjiga i pisanjem čitulja (što je produžio kasnije i u Tuzli) i održavao je veze sa sarajevskom crkvenom opštinom¹⁷⁴. Na jednoj staroj čitulji u tešanjskoj crkvi, koju je pisao Jovanović 8 avgusta 1839, vidi se da je ovaj prosvjetni radnik imao i drugo zanimanje: naime, bio je i »vladičin

¹⁶⁹ Uporedite: „Србско-далматински магазин“, 1841, Задар, 34 i „Србско-далматински магазин“, 1843, 60.

¹⁷⁰ Bošnjak Slavoljub (Jukić I. F.), Zemljopis i poviestnica Bosne, Zagreb, 1851, 39, Ковачевић Тома, Опис Босне и Херцеговине, Београд, 1879, 54.

¹⁷¹ Душанић Свет., Српска школа у Тешњу („Развитак“ бр. 6, Бања Лука, 1938, 180—181).

¹⁷² Bogunović Petar, U Tešnju je još 1833 g. postojala osnovna škola (»Jugoslovenska pošta«, Сарајево, 26 maja 1934).

¹⁷³ Ibidem, Iz usorskog kraja..., 16.

¹⁷⁴ Филиповић Миленко, Хаџи-Лазар Јовановић..., 4—5.

kafedžija»¹⁷⁵. I na nekim crkvenim knjigama u crkvi Lomnici i manastiru Ozrenu nalaze se zapisi ovoga tešanjskog učitelja iz godine 1840 i 1841¹⁷⁶. A njegovo ime kao tešanjskog učitelja nalazi se i u jednoj knjizi sarajevskog kujundžiskog esnafa¹⁷⁷.

Kao jedan od kasnijih tešanjskih učitelja, koji se takođe bavio povezivanjem knjiga, pominje se u 1847 godini Nikola Dimitrić (Dimitrijević). Krajem 1848 (13 novembra) došao je »za djetonastavnika« u Tešanj Tošo Drašković, koji je prije toga bio učitelj u Bihaću. Ovo je dokaz da je tešanjaska škola već u to doba bila čuvena i da se za nju znalo i na periferiji Bosanske Krajine. Drašković je ostao u Tešnju do 1853. Vjerovatno je u njegovo vrijeme tešanjsku školu pohađala i »učenik djevoika Tarsa, šćer Jovana Atanasića, iz Tešnja kasabe«, čiji se nedatirani zapis, pisan vrlo lijepim rukopisom, nalazi na ruskom Evandeliju (1732) u crkvi u Vručici¹⁷⁸. Ovaj zapis jasno dokazuje da je u tešanjskoj srpskoj školi bilo i ženske djece, odnosno djevojaka.

Godine 1853 pominje se u Tešnju kao učitelj Petar Šarkić, a 1860 Simeon Kostić. Na jednoj Antologiji (Moskva, 1785) u crkvi u Tešnju stoji zapisano da je 10 avgusta 1861 došao učitelj Radenković¹⁷⁹. Iz toga se ne može zaključiti da li je on ostao u Tešnju kao učitelj ili se samo potpisao na prolazu kroz Tešanj. Na jednom Psaltiru (Budim, 1855) u crkvi u Osječanima stoji zapis, datiran 26 avgusta 1861, u kome se kaže da ta knjiga »prinadleži škole varoši Tešnje«¹⁸⁰. Pretkraj turske vladavine u Tešnju je bio učitelj Stevo Petranović, za koga Martić kaže da je pao u podžrenje kod turskih vlasti »da organizira nekakav ustanak u narodu«¹⁸¹ i iznosi ukratko njegova stradanja. Progoni politički sumnjivih ljudi, među koje je spadao i Petranović, koji je kao tešanjski učitelj hrabro branio interese srpske škole i naroda, nisu ostali nezapaženi i o njima se pisalo i u onovremenoj štampi.

Preživljujući razne teškoće, srpska škola u Tešnju radila je neprekidno do Prvog svjetskog rata, kada su je zatvorile austro-ugarske vlasti kao »opasnu i razornu« po carevinu.

Prije okupacije i franjevci su imali u Tešnju svoju školu. O njenom radu nije mi poznato nešto detaljnije. Jedan od njenih učitelja bio je fra Luka Krištić.

Osim sibjan mekteba, muslimani su u Tešnju imali i medresu i ruždiju. Da li je medresa postojala prije okupacije, nije mi poznato. Isto tako ne znam kada je obustavila rad. Godine 1873 otvorena je u Tešnju ruždija. Carskom iradom određeno je učitelju 590, podvorniku 80 groša mjesečno, a za razne troškove 500 groša godišnje.

¹⁷⁵ Душанић Свет., о. с., 180.

¹⁷⁶ Филиповић Миленко, Стари српски записи..., 76—77.

¹⁷⁷ Скарић Владислав, Српско-прав. основна школа у Сарајеву, 113.

¹⁷⁸ Филиповић Миленко, о. с., 81.

¹⁷⁹ Ibidem, 85.

¹⁸⁰ Ibidem.

¹⁸¹ Martić Grga, Zapamćenja, Zagreb, 1906, 44. Opširnije o Petranoviću: Клицин Димитрије-Мита, Споменица Стеве Петрановића националног борца 1835—1914, Нови Сад, 1937.

Ruždija je bila smještena u zgradi zvanoj stara mehkjema, koja je preuređena za školu. Učitelj i podvornik imali su zasebno stan. U isto vrijeme u Tešnju je podignuta i biblioteka, te je tako ovo mjesto »još za jedan stepen oživjelo«¹⁸².

U salnamama Bosanskog Vilajeta navode se sljedeći podaci koji se odnose na škole i učenike u Tešanjском kadiluku:

Godina 1284 po hidžri (1867/68)

Broj škola: muslimanskih 16, hrišćanskih 1.

Broj učenika: muslimana 610 m., 230 ž., hrišćana 5 m.

Godina 1285 po hidžri (1868/69)

Broj škola: muslimanskih 16, hrišćanskih 1.

Broj učenika: muslimana 624 m., 236 ž., hrišćana 15 m.

Godina 1286 po hidžri (1869/70)

Broj škola: muslimanskih 16, hrišćanskih 1.

Broj učenika: muslimana 625 m., 245 ž., hrišćana 45 m.

Godina 1287 po hidžri (1870/71)

Broj škola: muslimanskih 33, pravoslavnih 2.

Broj učenika: muslimana 825 m., 208 ž., pravoslavnih 64 m.

Godina 1288 po hidžri (1871/72)

Broj škola: muslimanskih 31, pravoslavnih 2.

Broj učenika: muslimana 970 m., 63 ž., pravoslavnih 52 m., 12 ž.

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 31, pravoslavnih 2.

Broj učenika: muslimana 972 m., 61 ž., pravoslavnih 51 m., 13 ž.

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 10.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 10.

Broj učenika: muslimana 1000 m., 170 ž., nemuslimana 101 m., 13 ž.

Godina 1291—1292 po hidžri (1874/75—1875/76)

Isto brojno stanje kao u godini 1290 po hidžri.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Broj muslimanskih škola: sibjan mekteba 10.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 10.

Broj učenika: muslimana 1251 m., 200 ž., nemuslimana 101 m., 13 ž.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Čečava

Prema Šušljicevim ispitivanjima, Čečava nije imala stalne srpske škole, ali se pismenost njegovala u svešteničkoj porodici Stankovića. Bogunović navodi da su Srbi Tešanjci bili posrednici za podizanje škole u Čečavi.

Milenko Filipović je pričao Đoki Mazaliću, a Mazalić meni, da su u Čečavi, pošto nije bilo crkvene zgrade, podizali »čador-crkvu« za bogosluženje prilikom važnije crkvene svetkovine. Učitelji bi kasnije iskorišćavali čadorsko platno za pravljenje »bine« za školsku proslavu. (Nekoliko interesantnih podataka o Čečavi objavio je Filipović u banjalučkom »Razvitku«, br. 4, 1939, 123—126).

¹⁸² „Босна“ br. 390, Sarajevo, 15 decembra 1873.

Pribinić

U ovom selu postojala je, prema Bogunovićevim ispitivanjima, srpska škola, podignuta posredovanjem Srba Tešanjaca. Bogunović ne navodi vrijeme postojanja, pa nije isključeno da je to bilo i poslije okupacije.

Doboj

U Doboju je u svoje vrijeme, možda i prije okupacije, postojala medresa, koja je kasnije prestala da radi¹⁸³. Ako je postojala medresa, onda je, sigurno, postojao i sibjan mekteb.

Kada je osnovana srpska škola u ovom mjestu, nisam mogao utvrditi. Bogunović kaže¹⁸⁴ da je podignuta posredovanjem Srba Tešanjaca.

ŽEPČE

U Žepču su imali svoje škole muslimani, Srbi i Hrvati.

Muslimani su, osim sibjan meketba, imali medresu i ruždiju. Mekteb i medresa su postojali odavno. Medresu zovu Ferhad-pašinom. Jedan od njenih muderisa bio je Ahmed ef. Karahodža, rodом iz Žepča, poznat po svojoj pjesmi, takozvanoj »Bošnjakuši«, u kojoj poziva »mumine i muslime« da uredno obavljaju molitvu¹⁸⁵. Karahodžin zemljak Sejid Vehab (Abdulvehab) Ilhamija, poznat kao plodan pjesnik na našem jeziku¹⁸⁶, napisao je i jedan ilmihal (udžbenik iz dogmatike i obredoslovlja) na našem jeziku. Žepačka medresa očuvala se do novijeg vremena. O ruždiji u Žepču, osim pomena o postojanju¹⁸⁷, nisu mi poznati drugi detalji.

Kada je osnovana srpska škola u Žepču, teško je utvrditi. Godine 1834 u njoj je bio učitelj pomenuti Lazar Jovanović. Prema navodima Milenka Filipovića, tada je u Žepču bilo 48 srpskih (pravoslavnih) kuća koje su držale svu trgovinu u mjestu u svojim rukama. Škola (ćelija) je bila na mjestu Trznju¹⁸⁸.

Početkom druge polovine XIX vijeka ističe se u jednom izvještaju da bi franjevci, pored drugih mjesta, i u Žepču trebalo da podignu školu. Međutim, školska zgrada je podignuta tek 1870, a 1871 godine u školi su bila 34 učenika¹⁸⁹. Škola je nastavila rad i poslije okupacije. Iz jednog školskog izvještaja (godine 1879) sazna-

¹⁸³ Handžić Mehmed, Povodom četiristagodišnjice..., 38.

¹⁸⁴ Bogunović Petar, Iz usorskog kraja i okoline, 16.

¹⁸⁵ Ovu pobožnu pjesmu od 27 strofa objavio je Mehmed H. Seljdović u »Nadi« br. 16, Sarajevo, 15 avgusta 1893, 311. Sejidudin Kemura i Vladimir Corović objavili su istu pjesmu (Serbokroatische Dichtungen bosnischer Muslims aus dem XVII., XVIII. und XIX. Jahrhundert, Sarajevo, 1912, 61—62).

¹⁸⁶ Nekoliko njegovih pjesama objavili su Kemura, Corović i Kapetanović, jednu Handžić. Pogubljen je u Travniku godine 1237 po hidžri (1821/22) po naredbi Dželaludin-paše. (O Ilhamiji: Handžić Mehmed, Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana, Sarajevo, 1934, 92—93).

¹⁸⁷ Traljić Seid M., Katolici u turskim državnim školama u Bosni i Hercegovini (Kalendar »Napredak« za 1940 godinu, Sarajevo, 1939, 126).

¹⁸⁸ Филиповић Миленко, Хаџи-Лазар Јовановић..., 4. Kreševljaković Hamdija (Žepče, 5) kaže da se u Žepču jedna ulica zove Trzna i da je Žepče jedini grad koji ima ulicu takvog imena.

¹⁸⁹ Arhiv Provincije Bosne Srebrene u Sarajevu, Litterae Ministrorum Provincialium...

jemo da su se u njoj predavali sljedeći predmeti: čitanje, pisanje (»pismo«), račun, katekizam i »horvatska povjest«.

Poslije okupacije Žepče je postalo sjedište katoličke župe (1879). U Žepču je počela rad narodna osnovna škola i osnovana je građanska čitaonica (1880). I milosrdne sestre otvorile su svoju školu.

U salnamama Bosanskog Vilajeta navode se sljedeći podaci koji se odnose na škole i učenike u Žepačkom kadiluku:

Godina 1289 po hidžri (1872/73)

Broj škola: muslimanskih 18, pravoslavnih 2, katoličkih 1.

Broj učenika: muslimana 765 m., 420 ž., pravoslavnih 43 m., 16 ž., katolika 19 m.

Godina 1290 po hidžri (1873/74)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, sibjan mekteba 9.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 3.

Broj učenika: muslimana 304 m., 80 ž., nemuslimana 3 ž.

Godina 1291 po hidžri (1874/75)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, sibjan mekteba 9.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 3.

Broj učenika: muslimana 309 m., 80 ž., nemuslimana 3 ž.

Godina 1292 po hidžri (1875/76)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Godina 1293 po hidžri (1876/77)

Broj muslimanskih škola: medresa 1, sibjan mekteba 9.

Broj nemuslimanskih škola i crkava: 3.

Broj učenika: muslimana 340 m., 120 ž., nemuslimana 3 ž.

Godina 1294 po hidžri (1877/78)

Isto brojno stanje kao u prethodnoj godini.

Osova

Od 1750—1879 u Osovi je bilo sjedište katoličke žepačke župe. Godine 1879 osovska župa je postala samostalna a Žepče je, kao što je pomenuto, postalo sjedište žepačke katoličke župe.

Prije okupacije franjevci su u Osovi imali svoju školu. Na sastanku bosanskih franjevac u Kr. Sutjesci, 5 marta 1868, zaključeno je, pored ostalog, da se što prije podigne školska zgrada i u Osovi. Prema službenoj tabuli koja je sastavljena na kongregaciji Bosne Srebrene, 20 maja 1875, u nizu mjesta postavljene su učitelji i katehete. Osim Osove, pominje se nekoliko mjesta u Sjeveroistočnoj Bosni¹⁹⁰, koja se navode u ovom radu.

U Osovi je rođen Petar (fra Ivo) Kresić, koji se školovao u Kreševu i Ugarskoj i služio u više bosansko-hercegovačkih mjesta. U jednoj svojoj bilježnici Kresić je iznio interesantan i šarolik materijal, u prozi i stihovima, koji može da posluži svima koji proučavaju našu istoriju, književnost, jezik itd.¹⁹¹.

¹⁹⁰ Jelenić Julijan, Kultura i bosanski franjevci, II, 335. To su: Tuzla, Ulice, Foča, Tolisa, Vidovice, Dubrave, Tramošnica i Domaljevac.

¹⁹¹ Detaljnije o Kresiću i njegovoj bilježnici u mom radu: »Fra Ivo Kresić o akcijama Omer-paše Latasa u Bosni i Hercegovini« (Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 1956, 5—28).

SARAJEVSKI SANDŽAK

KLADANJ

Prema statističkim podacima u salnamama Bosanskog Vilajeta, u Kladanjskom kadiluku koji je pripadao Sarajevskom sandžaku postojale su samo muslimanske škole, i to sibjan mektebi, kojih je bilo 7. Taj broj se navodi u svima salnamama od 1284—1294 godine po hidžri (1867/68—1877/78). Tu je zabilježen i broj učenika i učenica. U salnami za 1284 godinu (1867/68) navodi se: 182 učenika, 54 učenice. U salnami za 1285 (1868/69) i 1286 godinu (1869/70) navodi se: 193 učenika, 64 učenice. U salnami za 1287 godinu (1870/71): 113 učenika, 64 učenice; za 1288 godinu (1871/72): 128 učenika, 57 učenica; za 1289 godinu (1872/73): 130 učenika, 60 učenica. U salnamama za godine 1290—1293 (1873/74—1876/77) navodi se: 295 učenika, 95 učenica, a u salnami za 1294 godinu (1877/78): 239 učenika, 105 učenica.

Iz navedenih statističkih podataka vidi se da Kladanj u to doba nije imao medrese. U Prvom izvještaju o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu, štampanom 1932, konstatovano je da je, pored niza drugih, prestala da radi i medresa u Kladnju. Pretpostavljam da je ona osnovana poslije okupacije.

ZAVRŠNA RIJEČ

Iz navedenog izlaganja, na osnovu oskudnih izvora i literature, mogla se, koliko-toliko, stvoriti slika o školstvu Sjeveroistočne Bosne posljednjih decenija turske vladavine. Treba imati na umu da se ono razvijalo u periodu društvenih previranja, nemira, ustanaka, sukoba i brzog slabljenja Turskog Carstva. Društveni potresi, koji su zahvatili i Bosnu i Hercegovinu, bili su posljedica sazrelih društvenih suprotnosti dotrajalog turskog feudalnog režima koji se raspadao i u koji je postepeno prodirao kapitalizam. U takvim prilikama, i zavisno od njih, razvijalo se i školstvo u ovim krajevima.

U nizu mjesta Sjeveroistočne Bosne postojale su škole, većinom osnovne. Za mnoge od njih znamo samo da su postojale. Ne znamo tačno ni kada su osnovane, ni koliko su radile, ko su im bili učitelji, učenici itd. Smatram da sve to u potpunosti nećemo nikad ni saznati jer nedostaju izvori. Ali, bez obzira na to, iz navedenog izlaganja može se zaključiti da je, i pored teških prilika u zemlji, pretkraj turske vladavine, bilo aktivnosti i na polju prosvjete, koja zasluži pažnju i proučavanje.

Završavajući ovaj rad, svjestan sam da o ovoj temi nije data posljednja riječ. Novi izvori, ukoliko se pronađu, mogli bi da daju nove podatke i da izvrše eventualne mjestimične korekcije i dopune.